

Kvinner

forskning, perspektiver og utfordringer

FORSKNING

4/89

Kvinner og idrett -
Kvinner og utfordringer

Nytt om kvinneforskning utgis av NAVs sekretariat for kvinneforskning

NYTT OM KVINNEFORSKNING
fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråd
Sekretariat for kvinneforskning
Årgang 13, 1989

Redaksjonen:
Sekretariatet for kvinneforskning
Ansvarlig redaktør: Tove Beate Pedersen
Omslag: Harald Gulli
Opplegg for layout: Josef Leupi
Sats: Jet-Z
Trykk: Tangen Trykk a.s
ISSN: 033-0265

Utkommer med 5 nummer pr. år.
Ettertrykk er tillatt når forfatter samtykker og kilde oppgis.
Tillatelsen gjelder ikke illustrasjoner.

Løssalg: kr 35,-
Abonnement: kr 125,-
Postgiro: 5 14 71 60

Redaksjonens adresse:
NYTT OM KVINNEFORSKNING
Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4
Tlf. (02) 15 70 12

I SEKRETARIATET:

Daglig leder Aina Schiøtz (permisjon)
Daglig leder Tove Beate Pedersen (vikar)
Forskningsleder Berit Heløe
Fagkonsulent Inga Stener Olsen
Førstesekretær Evy Haneborg
Førstesekretær Toril Enger (permisjon)
Førstesekretær Siri Tønseth (vikar)

SEKRETARIATETS STYRE:

Professor Liv Storstein, leder
(repr. for NAVFs styre)
Professor Karen B. Helle
(repr. for medisin)
Professor Even Hovdhaugen
(repr. for humaniora)
Professor Tove Stang Dahl
(repr. for samfunnsvitenskap)
Førstemanuensis Berit Riddervold Heimdal
(repr. for naturvitenskap)
Rektor Wenche Barane
(repr. for NORAS)
Førstekonsulent Bente Jansen
(repr. for FAD)

VARAMEDLEMMER:

Professor Trond Eskeland
Professor Jorunn Hareide
Førstemanuensis Hildur Ve
Professor Inger Nordal
Utredningsleder Jan Dybfest
Førstekonsulent Erling Strømberg
(repr. for KD)
(fast observatør i styret)

Kjære lesere

Idrettsforskning har forholdsvis lang tradisjon i Norge. Kvinneperspektivet kom imidlertid på dagsorden først på 70-tallet, og siden har dette perspektivet kommet inn via ulike faglige vinklinger.

Med ønske om å videreutvikle og diskutere kvinneperspektivene i studier av idrett, tok forskerne Jorid Hovden og Kirsti Pedersen ved Finnmark distriktshøgskole initiativet til et nordisk forskningsseminar i Alta våren 1989. De tok dessuten kontakt med redaksjonen i *Nytt om kvinneforskning* og stilte sin kunnskap til rådighet for et temanummer om kvinner og idrett. Resultatet foreligger her, idet deres egne og Arja Laitinens bidrag er bearbeidet til artikler. Vi takker for initiativet og redaksjonell assistanse. Hovden og Pedersen presenterer problemstillinger fra egen forskning og gir perspektiver på «kvinneidrettsforskningen» i Norge. Laitinen tar opp sider som om hvordan en feministisk idrettsutopi kan utvikles gjennom drøfting av sammenhengen mellom mosjon og bevisstgjøring.

De andre bidragsyterne i tidsskriftet

drøfter hvordan jenter kan påvirkes av verdier som er knyttet til konkurranse, egoisme og individualisme, og om forholdet mellom fritid og idrett og begrepet «feministisk idrett». Et annet bidrag drøfter hvordan kvinneutvalgene i Norges Idrettsforbund har fungert som talerør for kvinneinteresser.

I serien «Kvinnepolitiske nøkkelttekster» er turen kommet til Elisabeth L. Først som har gjenlest Ulrike Prokofs bok fra 1976 om *Kvindelig livssammenheng*.

Rådet for medisinsk forskning behandlet i august en innstilling om grunnleggende medisinsk kvinneforskning. Rådet har vedtatt å starte et forskningsprogram høsten 1990 under forutsetning av tilstrekkelige bevilgninger. Nummer 5 av *Nytt om kvinneforskning* tar utgangspunkt i innstillingen.

Til slutt vil vi beklage at *Nytt om kvinneforskning* er sterkt forsinket i 1989. Numrene 4 og 5 vil først foreligge på nyåret. Dette skyldes først og fremst skifte av daglig leder i Sekretariatet for kvinneforskning og dermed også redaktør av tidsskriftet.

Innhold

<i>Jorid Hovden og Kirsti Pedersen: Idrett i kvinneperspektiv – forskningsbidrag, perspektiver og utfordringer</i>	3
<i>Bente Wold: Idrettsverdier og kvinneverdier. Idrettens rolle i jenters utvikling</i>	11
<i>Kari Fasting: Women's lives – Consequences for Leisure and Sports?</i>	18
<i>Kirsti Pedersen: Trippel-løp – et bilde av kvinneidrett</i>	27
<i>Gerd von der Lippe: Kvinneutvalg – organisering av kvinners «særinteresser» i idretten</i>	34
<i>Jorid Hovden: Ei framtid for kvinner i organisert idrett? Kvinners interesseforvaltning og ressursforhold i idrettslaga</i>	45
<i>Arja Laitinen: Frigjort kroppsbevegelse – bevisst bevegelse i kroppen. En feministisk utopi</i>	52
<i>Elisabeth L. Først: Kvinnepolitiske nøkkelttekster. Ulrike Prokop: Kvindelig livssammenheng</i>	60
BOKOMTALER	
<i>Mona Eliasson og Marianne Carlsson: Kvinnopsykologi</i>	69
LITTERATURKOMMENTARER	72
MØTER SOM KOMMER	75
LITT AV HVERT	76
NYTT FRA LIKESTILLINGSUTVALGENE	78
ÅPEN LINJE	80
PUBLIKASJONER	81
EGNE PUBLIKASJONER	83

Idrett i kvinneperspektiv – forskningsbidrag, perspektiver og utfordringer

Kvinner har historisk sett vært outsiders i idrettens verden: I marginalposisjoner som utøvere, ledere, trenere, dommere og forskere. Forskning om idrett og kjønn er et relativt nytt – men voksende felt. Den største forskningsinnsatsen har hatt likestillingsperspektiv som ideologisk ramme, og retter oppmerksomheten mot hvilke barrierer kvinner møter når de forsøker å realisere idrettsdeltakelse for sin egen del. Intensjonen med forskninga har vært å bedre kvinners vilkår for deltakelse og engasjement i idrett.

Forskerne Jorid Hovden og Kirsti Pedersen presenterer i denne artikkelen noe av bakgrunnen for og perspektivene innen forskningsfeltet i Norge. Med utgangspunkt i et nordisk forskningsseminar som de arrangerte i Alta i mai i år, der temaet var framtidssbilder for feministisk kroppskultur og idrett, reflekterer de over forskningsfeltets status, og utfordringer en står overfor ved inngangen til 90-åra med OL på Lillehammer som en viktig premiss-settende begivenhet.

Forskning om kvinner og idrett er tverrfaglig og spenner over et vidt spekter av problemområder – fra fysiologiske og medisinske til samfunnsvitenskapelige analyser.

Feltet må sies å være lite utforsket selv om det i Norge har foregått forskning om idrett og kjønn siden midt på 70-tallet. Både idretts- og kvinneforskere har viet feltet

liten oppmerksomhet. De fleste forskningsbidrag kommer hovedsakelig fra en liten gruppe kvinnelige idrettsforskere.¹

Bakgrunn og forutsetninger

Forutsetningene for utviklinga av forskningsfeltet «idrett og kjønn» var flere. En viktig forutsetning var opprettelsen av Norges Idrettshøgskole i 1968. Det ga legitimitet til idrettsforskning som egen forskningsdisiplin. En annen forutsetning var framveksten av kvinnebevegelsen, som satte kvinners situasjon på dagsorden, og ga mot til den politiske kampen for likestilling i idretten. «Idrettsrevolusjonen» – den store oppslutningen om organisert idrett i begynnelsen av 70-åra, førte mange jenter inn i idretten. Rekrutteringen var stor særlig blant jenter som søkte seg til høyere utdanningsinstitusjoner. Denne nye situasjonen skapte behov og grunnlag for kvinner til å studere egen idrettsvirkelighet og egne kroppskulturelle uttrykksformer.²

Kvinneforskning har bare unntaksvis berørt idrettsrelevante problemstillinger. En nærliggende tolkning kan være at kvinneforskere har sett på idrett og kroppskultur som en arena for utvikling av mannlig karakter og bekreftelse av mannlig identitet, et samfunnsområde som i liten grad kan bringe kvinners livsvilkår og ressurser fram i lyset. En slik forståelse ser imidlertid bort fra at idrett og kroppskultur synes å bli stadig viktigere for å styrke kvinners selvfølelse og velbefinnende, samtidig som idrett har vært og er en dominerende kulturform innen de industrialiserte samfunn (Deem 1987). Idrett er en kulturform som utøver patriarkalsk kontroll og som de fleste kvinner direkte eller indirekte er berørt av (Benett m fl 1987). Idrettsforskeren og feministen Ann Hall (1988) karakteriserer situasjonen slik:

«Feminist can't turn the blind eye to the fact that play, games and sport are highly institutionalized aspects of our culture which helps to maintain male hegemony». (Hall 1988:29).

OL og kvinners framtid

Etter vårt syn er denne situasjonen blitt ytterligere aktualisert ved at hele Norges nasjonale prestisje og ressurser synes å være retta mot OL på Lillehammer 1994. De olympiske leker kan kalles verdens største mediasirkus. Nesten halvparten av jordas befolkning fikk OL i Seoul rett inn i stua. Norge og Lillehammer satser på det samme. Begrunnelsen er de store mulighetene OL gir for å markedsføre Norge; norsk næringsliv og kultur. Det er imidlertid menn som i hovedsak regisserer OL og velger ut hvilken del av den norske virkelighet som skal spilles ut for det internasjonale publikum. Derfor synes tida å være inne for å drøfte hvilke ringvirkninger OL kan få for kvinners framtidige muligheter til innflytelse på egne handlingsvilkår og til å utforme egne kroppskulturelle ytringsformer og egen idrettsdeltakelse.

OL på norsk jord aktualiserer et av de sentrale dilemma kvinner står overfor – å tilpasse seg den etablerte mannsskapte idretts normer og verdier, eller forsøke å skape en alternativ kroppskultur og idrett utfra kvinners verdier, ønsker og behov. Dette var en drivkraft for at noen av oss som har arbeidet med å utvikle et kvinneperspektiv i studiet av idrett, valgte å fokusere på framtida.

Framtidsforskning vil alltid ha basis i inngående kunnskaper om nåtida og de historiske forutsetninger for denne. Det

Foto: Mimsy Møller, Samfoto/Hera

betyr å sette søkelyset på nåtidas idrettsforskning og -politikk, gjøre opp status og utvikle kunnskap om alternative utviklingsmuligheter.

Undertegnede tok på denne bakgrunn initiativet til å arrangere et nordisk forskningsseminar over temaet «Women in Sport – Sport for women? Constructing scenarios and utopias from a women centered perspective».³ Foruten etablering av et nordisk nettverk av kvinneforskere som arbeider med idrettsrelevante problemstillinger, åpnet seminaret opp for bidrag og diskusjoner over grunnleggende problemstillinger som:

- Hva karakteriserer dagens kunnskap om idrett og kjønn?
- Hvilke perspektiv/forståelsesformer har vært styrende for kunnskapsutviklingen?
- Hvordan vil kvinners situasjon i idretten bli dersom dominerende trender og

utviklingstendenser videreutvikles og forsterkes?

- Hva er våre visjoner for kroppskultur og idrett utviklet på grunnlag av kvinners verdier, ønsker og erfaringer?

Med basis i det som kom fram på seminaret og en gjennomgang av forskningsinnsatsen på feltet idrett og kjønn, vil vi nedenfor skissere noen hovedlinjer i forskningen så langt, og også beskrive framtidige utfordringer.

Likestillingsperspektivet dominerer

Intensjonen i første fase av forskninga om idrett og kjønn, var å avdekke kjønnsforskjeller i deltakelsesmønster, engasjement,

og sosialisering til idrett.⁴ De fleste av studiene er kvantitative kartleggingsundersøkelser med basis i kjønnsnøytrale konvensjoner. Utgangspunktet er oftest ens standarder for kvinner og menn, hvor en legger vekt på kvinners mangler i forhold til menn. De fleste av bidragene har gitt liten prioritet til mer helhetlige teoretiske analyser av kvinners situasjon i samfunns- og hverdagsliv. Forskningsinnsatsen har vært sterkt preget av den pågående likestillingskampen i idrettsbevegelsen. Det har vært viktig å utvikle kunnskap som kan dokumentere kvinners manglende likestilling på ulike idrettsområder. Slik dokumentasjon har skapt press på de mannlige idrettsledere og legitimitet for å vedta endringer.

I norsk sammenheng er de naturvitenskapelige forskningsbidragene mer beskjedne. De fleste bidrag er rettet mot en synliggjøring av kvinners fysiologiske evne med sikte på å oppheve myter om kvinners mindreverdige prestasjonspotensialer.⁵ Det synes som at forskningens mål har vært å bidra til utvisking av kjønnsforskjeller eller nøytralisere betydningen av kjønn. Eichberg (1988) hevder at likestillingsideologien på dette punkt, er kommet så langt at den eneste rest av kvinnelighet som er tilbake, er kvinners reproduktive evne. Hva reproduksjonsevnen betyr for kvinners idrettslige prestasjonsevne og omvendt, er imidlertid svært lite utforsket. Undersøkelser har avdekket at kvinner gjennom store treningsdoser får forstyrrelser i hormonbalansen og hormonproduksjonen, noe som medfører forsinkelse og uteblivelse av menstruasjon (Augustad 1983). Hvilke forandringer som skjer i kvinnekroppen under hardtrening, og hva dette betyr for idrettskvinners identitetsutvikling vil være viktige utfordringer i framtidig forskning.

Felles for disse forskningsbidragene har vært en synliggjøring av kvinners vilkår for idrettsdeltakelse, og en illustrasjon av mannlig dominans og kvinnelig underord-

ning. I den grad det har vært fokusert på endringsstrategier, synes disse å innebære at enten må kvinnene selv endre sine roller, og/eller så må ytre rammevilkår endres slik at kvinner skal kunne tilpasse seg den etablerte idretts normer og verdier.

Denne forståelsesramme synes å ha flere fellestrekk med det som blir kalt additiv forskning, og som kjennetegner kvinneforskningens første fase, en forsøker å forbedre eksisterende forskning gjennom å legge kunnskap om kvinner til den etablerte kunnskap (Harding 1986). Slik forskning blir lett en beskrivelse av kvinners tilkorkning og elendighet.

Bevegelse mot feministisk perspektiv

Forskning om idrett og kvinner har de senere år beveget seg mot problemstillinger som har kvinneperspektivet som basis. Inspirasjon fra kvinneforskning på andre felter og kontakt med det internasjonale idrettsforskningstiljøet har skapt ny innsikt. Likevel er kanskje våre erfaringer fra idrettspolitisk arbeid, de mest betydningsfulle. Det synes å vokse fram økende erkjennelse av at kunnskap som beskriver kjønnsforskjeller og kjønnsroller som noe følelsesmessig nøytralt, og som noe som ikke nødvendigvis har med makt og dominans å gjøre, gir et for optimistisk bilde av mulighetene for endring (Haavind 1989). Rettferdig behandling av kvinner og menn, og jevnere fordeling av goder og plikter, var ikke så lett å få til i praksis. Vi ser klarere hvordan kjønn er en grunnleggende kategori både i samfunnets og idrettens struktur.

De større bidragene som har kvinneperspektivet som teoretisk utgangspunkt, er tematisk og metodisk ulike. Felles for disse er at fokus er rettet mot mer helhetlige analyser hvor kvinners idrettsdeltakelse blir

analysert innenfor rammer av teori om kvinners hverdagsliv og levekår. Kvinners erfaringer, væremåte, behov og egenskaper er utgangspunktet (Fasting og Sisjord 1985, Pedersen 1988, Hovden 1986). Arbeidene har gitt innsikt om kvinneundertrykkende strukturer og frambringer i økende grad kunnskap som kan bidra til å utvikle strategier slik at kvinner kan å få definere egen idrettsutfoldelse og ha innflytelse på idrettens utvikling.⁶ Utgangspunktet for forskningen er et bevisst kvinnestandpunkt (jfr. Jagger 1983, Hall 1985, Harding 1986), eller at:

«...those who construct the standpoint of women must begin from women's experience as women describe it». (Jagger 1983:384.)

Denne forståelsesramma gir signaler om en utvikling som i hovedsak er lik den som preger kvinneforskningen på andre områder. Sandra Harding (1986) ser dette som et viktig første steg til å forklare kvinners virkelighet, men perspektivet har også klare begrensninger.

Et hovedproblem ved å vektlegge kvinners erfaringer for sterkt, dvs. å la eksisterende kvinneidentitet og kvinneidrett, alene være utgangspunkt for tilrettelegging og forandring, er at mulighetene for overskridelse reduseres. Betydningen av kjønn og kvinnerolla er i stadig endring. For å gripe disse endringene og for å utvikle kunnskap om hvordan kvinner kan bli nyskapere i idrett og kroppskultur – og ikke bare etterslep – er det viktig å ha et *dialektisk* utgangspunkt. Gjennom en syntese av eksisterende kunnskap om kvinners erfaringer, uttrykksformer og strategier i kroppskultur og idrett og de visjoner, ønsker og behov kvinner har for sin framtidige bevegelsesutfoldelse, kan ny kunnskap og forståelse utvikles. Det er behov for studier som har et forandringsperspektiv som utgangspunkt.

Feministiske alternativer

De feministiske drømmene eller visjonene er preget av «kärlek, närhet, omsorg, ansvar, solidaritet och respekt för förhållandet mellan kvinnor, mellan kvinnor och men, kvinnor och barn, natur och kultur» (Halsaa 1988:44). Dette er verdier som står i kontrast til den etablerte idrettsressursforbruk, prestasjonsorientering, individualisering, konkurranse- og resultatfiksering. Et feministisk alternativ kan være utvikling og styrking av bevegelsesaktiviteter preget av samarbeid, kommunikasjon, kreativitet, opplevelse og sensualitet (se f.eks. Arja Laitinens artikkel og Hovden og Pedersen 1989). I stedet for å måle dyktighet i cm, gram og sekunder, kan det være et mål å arbeide for en annen form for dyktighet, der opplevelsen av å være ett med bevegelsen – en flyt i bevegelsen som integrerer det kroppslige, sosiale, emosjonelle og intellektuelle preger oppfatningen av hva det vil si å lykkes.

Vi har idag svært lite kunnskap om normer, verdier og ideer i kvinneskapte kroppskulturelle uttrykksformer. Aksjonsforskningsprosjekter hvor en skaper både et fysisk, mentalt og sosialt ROM for kvinner til eksperimentering med ulike former for bevegelsesaktiviteter, kan være en tilnæringsmåte. I Vest-Tyskland leder feministen og idrettssosiologen Sabine Kröner et statlig støttet prosjekt som har som mål å utvikle «A Culture and Education Center for Women and Girls in Sport and Movement». Arbeidet er nettopp kommet igang, og det blir spennende å se hvilke uttrykksformer kvinner i bevegelse vil skape.⁷

Framtidige utfordringer

Avslutningsvis vil vi skissere noen problemområder og ansatser til perspektiver for

hvor det i framtida vil være viktig å utvikle ny kunnskap:

1. Vi mangler ord og begreper som er egnet til å uttrykke kvinners kroppskulturelle erfaringer og visjoner. Utvikling av begreper, teorier og forklaringsmodeller som kan gripe kvinners kroppskultur og dens samfunnsmessige forankring på en mer dekkende og fruktbar måte, er derfor en sentral utfordring. Slik forskning vil kunne kaste lys ikke bare over forståelsen av idrett, men også bidra til å utvide kvinneforskningens perspektiver.

2. I motsetning til å ha et analytisk utgangspunkt i et fordelingsperspektiv, som hittil har preget forskningen om idrett og kjønn, står et relasjonelt perspektiv som retter fokus mot samhandlingen mellom kvinner og menn og mellom grupper av kvinner. Et relasjonelt perspektiv åpner muligheter for å utvikle kunnskap om hvorfor og hvordan menn kontrollerer kvinner, og hvordan og hvorfor slik kontroll gjendannes og tar nye former. Her ligger grunnlaget for å skape en feministisk teori som utvikler forståelsen av hvilke endringer som er nødvendige og hvordan disse endringene kan realiseres (Hall 1988). Samtidig synes differensieringen mellom kvinnegrupper å øke. Det er derfor nødvendig å nyansere bildet av kvinneidrett, og analysere både forholdet mellom ulike grupper av kvinner og mellom kvinner og menn.

3. Konkurransen som samhandlingsprinsipp kan sies å være grunnleggende i idrettskulturen. Kvinners væremåte, handlinger og kultur har derimot vært preget av verdier som samarbeid, omsorg og solidaritet. Konkurransen synes derfor å skape problemer for kvinner og især for feminist

(Fox Keller og Moglen 1989). Analyser av hva konkurranse betyr i et feministisk perspektiv nå og i framtida, og nødvendig for å utvikle en feministisk forståelse av idrett og kroppskultur. Et mulig utgangspunkt kan være at i stedet for å akseptere oppsplittingen mellom samarbeid og konkurranse som autonome former for samvær, er det kanskje mer fruktbart å forsøke å utvikle «et perspektiv som a priori forudsatter tilstedeværelsen af et dialektisk forhold mellom samarbejde og konkurranse» (Fox Keller og Moglen 1989:18).

4. Forskning om idrett og kjønn har ofte hatt endring i en eller annen form som mål. Spørsmål knyttet til hva som bør være endringenes mål og mulige strategier for å komme dit, er imidlertid i liten grad gjort til gjenstand for eksplisitte analyser. Her kan arbeidet med å utvikle ulike framtidsbilder for kroppskultur og idrett være en utfordring. Slik forskning kan bidra til klargjøring av alternative utviklingsmuligheter, og hvilke dilemmaer vi står overfor. En annen mulighet er å sette i gang aksjonsforskningsprosjekter hvor en gir kvinner selv tid og rom for å eksperimentere med innhold, form og organisering av bevegelsesaktiviteter (Krøner 1989 a/b).

Avslutning

Også i framtidig forskning vil det være viktig å synliggjøre kvinners vilkår for deltakelse i ulike former for idrett, samt kvinners bidrag til utvikling av idrett og andre kroppskulturelle uttrykksformer. Samtidig er det nødvendig å analysere idrett/kroppskultur og kjønn i et feministisk perspektiv der en i sterkere grad stiller spørsmål ved det vi ofte tar for gitt. Innen feministisk forskning hevdes det at det

vitenskapelig erkjennende menneske ikke bare er et abstrakt menneske, men en abstrakt mann. En slik erkjennelse vil medføre at vi må begynne å se idrettsverden med nye briller. Vi får en plattform som både kan bryte ned mytene om idrettskulturens universalitet og kjønnsnøytralitet, og samtidig som det skapes en basis for å utvikle teori om idrett og kroppskultur, der kjønn er et grunnleggende prinsipp. Kjønnside-titeten bærer vi i både kropp og sjel såvel som i tanker og ord. Et slikt utgangspunkt og en slik forståelsesramme tror vi vil kunne gi bevegelse, språk og visjoner til en del av vår kulturhistorie som det nesten utelukkende har vært tiet om – kvinnenes kroppskulturhistorie.

*Jorid Hovden
amanuensis
Finnmark distriktshøgskole, Alta*

*Kirsti Pedersen
forsker
Finnmarksforskning, Alta*

Referanser

- Augustad, L. B. (1984) «Kvinneidrett og varighet av menstruasjonssyklus». I *Kvinner og idrett. Rapport fra Norges første forskningsseminar om Kvinner og idrett*, Telemark distriktshøgskole, s.80-89.
- Benett, R. (1987) Changing the rules of the game. Reflections towards a feminist analysis of sport. I *Women's Studies International Forum*, vol.10 (4), s. 363-379.
- Deem, R. (1987) «Unleisured lives: Sport in the context of women's leisure». I *Women's Studies International Forum*, vol.10 (4), s. 423-432.
- DuBois, B. (1983) «Passionate scholarship: notes and values, knowing and methods in feminist social science». I Bowles, G. and Duelli Klein R. (ed): *Theories of Women's Studies*. Routledge and Kegan Paul. London, s. 105-116.

- Eichberg, H. (1988) *Det løbende samfund*, Bavn-banke, Slagelse.
- Fasting, K. (1977) «Idrett og kvinner». I *Kurs i idrettspedagogikk*, del II, Norges Idrettsforbund, Oslo, s. 33-48.
- Fasting, K. (1982) «Kvinnens engasjement i idrett». I Lippe, G. v. d. (red): *Kvinner og idrett – fra myte til realitet*, Gyldendal, Oslo.
- Fasting, K. (1987) «Sport and Women's Culture». I *Women's International Forum*, Vol. 10 (4), s.361-368.
- Fasting, K. og Tangen, J.O. (1983) «Gender and sport in Norwegian mass media». I *International review of sport sociology*, s.61-68.
- Fasting, K. og Sisjord, M.K. (1985) «Gender roles and Barriers to Participation in Sports». I *Sociology of Sport Journal*, 2, s.345-351.
- Fox Keller, E. og Moglen, H. «Konkurrence. Et problem for kvindelige akademikere». I *Nytt om kvindeforskning* nr. 1, s. 4-19.
- Gulbrandsen, E. (1989) «Kvinneforskning og forandring: Fra kollektiv glemsel til kollektiv kompetanse?» Innlegg presentert på Nordisk kvinne-forskningsseminar i Helsinki arrangert av Norske Forskerkurs.
- Halsaa, B. (1988) «Reproduksjon, omsorgsrationalitet och estetikk – en feministisk utopi», I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr.4, s. 43-52.
- Hall, A. (1985) «Knowledge and Gender: Epistemological Questions in Social Analysis in Sport.» I *Sociological Sport Journal*, no. 2, s. 25-42.
- Hall, A. (1988) «How should we theorize gender in the context of sport». Chapter prepared for Messner, M. and Sabo, D. (eds): *Critical perspective on men, sport and gender order*. Human Kinetics press, Champaign IC.
- Harding, S. (1986) *The Science Question in feminism*. Open University Press, Milton Keynes.
- Helgerud, (1984) *Kjønnsmessige forskjeller i aerob kapasitet, anaerob terskel og utnyttingsgrad hos yngre maratonløpere på likt prestasjonsnivå*. Oslo NIH.
- Hovden, J. (1986) *Kvinnens vilkår for deltaking i organisert idrett*, 1. utkast til rapport, Finnmark distriktshøgskole, Alta.
- Hovden, J. og Pedersen, K. (1989) *Women in Sport – Sport for Women? Constructing scenarios and utopias from a woman centered perspective*. Rapport fra Nordisk forskningsseminar i Alta 29. og 30. mai, Finnmark distriktshøgskole/Finnmarksforskning, Alta.
- Haavind, H. (1989) *Rasjonalitet, makt og følelser. Er det mulig å skape rasjonell forståelse uten å erkjenne betydningen av makt og følelser?* Psykologisk institutt, Univ. i Oslo.

- Ingjerd, F. og Brodal (1978) «Cappillary supply of skeletal muscle fibers in untrained and endurance trained women». I *European Journal of Applied Physiology*, årg. 38, nr. 4:291-299.
- Jagger, A. (1983) *Feminist Politics and Human Nature*, Rowman and Allanheld, Totowa, N. J.
- Korsgaard, Ove (1982) *Kampen om kroppen, Dansk idræts historie gennem 200 år*. Gyldendal, København.
- Krøner, S. (1989a) «A feminist concept of bodyculture and movement culture». I Hovden, J. og Pedersen, K. (1989)
- Krøner, S. (1989b) «On the realization of the feminist concept of body and movement culture – representation of and reflections on the research process». I Hovden, J. og Pedersen, K. (1989)
- Pedersen, Kirsti (1988) *Et bilde av kvinneidrett – småbarnsmødres vilkår for idrettdeltakelse*. Hovedoppgave, Norges Idrettshøgskole.
- Skirstad, B. (1982) «Er kvinnene underrepresentert i norsk idrettsledelse?» I *Kvinner og idrett*. Rapport fra Norges første forskningsseminar om kvinner og idrett, Telemark distriktshøgskole, Bø.
- Thidemann, A. (1983) *Representantene ved idretts-tinget i Bodø 1980. En kartlegging av sammensetningen*. Hovedfagsoppgave, Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Rafoss, Kolbjørn (1985) «Hva er idrett? Forsøk på en begrepsavklaring». I *Idrett som sosialt fenomen*. Rapport fra «Idrettsfilosofisk workshop», Norges Idrettshøgskole, NAVF, Oslo, s. 45-74.
- Vold, B. (1984) *Kjønnsroller og idrett*. Hovedfagsoppgave, Psykologisk institutt, Univ. i Bergen.
- von der Lippe, G. (1985) *Det sentrale kvinneutvalget i Norges idrettsforbund 1946-53*. Skrifter 103, Telemark distriktshøgskole, Bø.
- von der Lippe, G. (1979) *Frafallsproblemer i kvinneidretten*. Del 1 og 2, Oslo.
- von der Lippe, G. (1988) *Gla' håndball. Håndballkvinnene – fra idrettsleik til medieidrett?* PAX, Oslo.
- von der Lippe, G. (1982) *Idrett og kvinner – fra myte til realitet*. Gyldendal, Oslo.
- von der Lippe, G. (1987) *Women's Sports in Norway: 1861-1987*. Seksjon for kultur og idrett, Telemark distriktshøgskole, Bø.
- Wist, B. (1978) *Kjønnforskjeller i tidsforbruk til fysisk aktivitet blant studenter*. Hovedfagsoppgave, Norges idrettshøgskole, Oslo.

Noter

1. Professor Kari Fasting, Norges idrettshøgskole og Førsteamanuensis Gerd von der Lippe, Telemark DH, er foregangskvinner på feltet og har stått for storparten av de publiserte arbeider. Disse har etterhvert også vunnet internasjonal anerkjennelse.
2. Kroppskultur er et overordnet begrep som rommer alle former for bevegelsesutfoldelse; slik som leik, dans, friluftsliv, gymnastikk, idrett m.m. Felles er at de er kroppslige og fysiske aktiviteter som er annerledes enn hverdagslige og trivielle gjøremål. «All idrett er kroppskultur, men ikke all kroppskultur er idrett.» (Korsgaard 1982.) Videre finnes det mange former for idrett: bredde-, elite/prestasjons-, show-, fritidsidrett m.m. (Rafoss 1982).
3. For mer utfyllende lesning se Hovden, J. og Pedersen, K. (red.): *Women in Sport – Sport for Women? Constructing scenarios and utopias from a women centered perspective*. Seminarrapport, Alta 1989.
4. Se f.eks. Fasting 1977, 1978, 1983, von der Lippe 1975, 1977, 1978, Fasting og Tangen 1982, 1983, Skirstad 1982, Thidemann 1983, Vold 1984, Wist 1978 m fl.
5. Se f.eks. Ingjerd og Brodal 1978, Helgerud 1984 m.fl. .
6. Gerd von der Lippes historiske studier (1985, 1988) av kvinners strategier med å etablere kvinneutvalg innen Norges idrettsforbund er eksempel på denne type bidrag.
7. Ideene og teorien bak prosjektet og prosessen fram til realiseringen av Kvinnesenteret for idrett og bevegelseskultur er utførlig beskrevet og analysert av Sabine Krøner (1989) i to artikler i rapporten fra det før omtalte seminaret (jfr note 2).

Idrettsverdier og kvinneverdier

Idrettens rolle i jenters utvikling

De fleste jenter deltar i en eller annen form for idrett i løpet av oppveksten. Gjennom denne idretten kan jenter bli påvirket av verdier knyttet til konkurranse, egoisme og individualisme, mener dr. psychol. Bente Wold. Sett i sammenheng med sannsynlige effekter av likestillingsprosessen, kan en diskutere om dette fører til at neste generasjons kvinner i mindre grad blir preget av tradisjonelle «myke» verdier.

Idretten – og i særdeleshet toppidretten – utvikler seg mer og mer bort fra de gamle idealene om kameratskap og sunnhet. Det er ikke lenger viktigst å delta, men å vinne for enhver pris. Profesjonalisering, kommersialisering, økte prestasjonskrav og stoffmisbruk i form av doping reflekterer helt andre verdier og holdninger enn omsorg, samhold og fellesskap. Hvilken effekt har dette på barne- og ungdomsidretten? Kan det tenkes at disse «nye» verdiene og holdningene innenfor toppidretten også har gjennomsyret arbeidet med de yngre idrettsutøverne?

Med utgangspunkt i de forskjellene som synes å eksistere mellom verdier og egenskaper knyttet til den tradisjonelle kvinne-rollen og til rollen som idrettsutøver, kan en spørre seg om hvilken effekt jenters idrettsdeltakelse har på utvikling av kvinnelige

verdier og egenskaper. Vil idrettsdeltakelse hindre og motvirke utvikling og bevaring av tradisjonelle kvinneverdier som omsorg og hjelpsomhet?

Mitt poeng er at det er sannsynlig at deltakelse i flere typer av idrett, særlig konkurranseidrett, fremmer verdier og holdninger knyttet til egoisme, individualisme og aggressivitet. Videre er det *lite* sannsynlig at dagens idrett gir grobunn for læring av tradisjonelle kvinneverdier slik de er uttrykt ved vilje til samhold og samarbeid, omsorg og altruisme (uselviskhet).

Betydningen av dette må sees i lys av to forhold ved dagens samfunn: 1) omfanget av barne- og ungdomsidretten og dens innflytelse på barn og unges utvikling, og 2) likestillingsprosessens innvirkning på endringer av verdier i det norske samfunnet.

Verdier

Grunnen til denne interessen for verdier, er en antagelse om at verdier spiller en viktig rolle i forståelsen av atferd. I psykologien blir individets verdier oppfattet som relativt stabile og varige deler av hans/hennes personlighet (Rokeach, 1976), og en antar at verdier har spesielle funksjoner. En kan tenke seg at verdier fungerer som en slags veileder, som gir råd om hva individet skal foreta seg i ulike situasjoner.

Det er viktig å være oppmerksom på at fordi verdier representerer individets orientering til livet generelt, vil de kunne ha en generell innvirkning på hans/hennes atferd. Det kan imidlertid være vanskelig å bedømme et individs atferd i en gitt situasjon ut fra kjennskap til hans/hennes grunnleggende verdier. Individets atferd må forstås som et komplisert samspill mellom individet og dets omgivelser, der personlige egenskaper (f.eks. verdier), forhold ved situasjonen og forhold ved omgivelsene (både på makro- og mikronivå) inngår.

Verdier er altså viktige fordi de er med på å bestemme et menneskes handlinger. Der som et individ har verdier som legger større vekt på samhold og gjensidighet enn på individualisme og egoisme, vil han/hun sannsynligvis generelt opptre mer sosialt og hjelpsomt overfor andre.

Verdier er også viktige fordi de kan betraktes som et uttrykk for sammenhengen mellom samfunnet og enkeltindividet. I et samfunn eksisterer det visse grunnleggende verdier, og et sentralt element i sosialiseringen (opplæringen) av barn i dette samfunnet er å formidle disse verdiene videre. Denne formidlingsprosessen er en toveis prosess, der det også er muligheter for at de som skal ta opp i seg etablerte samfunnsverdier kan endre på dem underveis. Hvilke verdier som dannes hos hver

enkelt er derfor av stor samfunnsmessig betydning, fordi de kan ha store konsekvenser for blant annet samhandling i samfunnet. Livet til hver enkelt samfunnsborger vil arte seg temmelig forskjellig alt etter om det er typiske altruistiske verdier som dominerer i samfunnet, eller om det er typiske egoistiske verdier.

Idrettsverdier

Barne- og ungdomsidretten i Norge

Idrett er den mest populære fritidsbeskjeftigelse gjennom barne- og ungdomsårene, og antakeligvis den aktiviteten som har størst muligheter til å fange opp unge med ulik sosial bakgrunn og fremtidsutsikter. Hele 530.000 barn og unge under 17 år er registrert som medlemmer av Norges Idrettsforbund. Idrettsaktiviteten er størst i 10–15 årsalderen. I denne perioden av livet blir barn lett påvirket av sine omgivelser, og det som skjer på dette tidspunktet kan få stor betydning for barns sosiale og personlige utvikling.

En spørreskjemaundersøkelse blant 4000 norske barn og unge i alderen 11, 13 og 15 år tyder på at ca. 3/4 av alle barn og unge deltar i en eller annen form for idrettsaktivitet (Wold, 1989). Når det gjelder forholdet mellom guttenes og jentenes idrettsdeltagelse, viser tabell 1 at omtrent like mange jenter som gutter svarte at de driver med idrett eller trening minst en gang i uka.

Tabell 1. Prosent gutter og jenter i alderen 11,13 og 15 år som svarer at de deltar i idrett eller trening ukentlig.

	11 år		13 år		15 år	
	%	N	%	N	%	N
Gutter	79	712	73	609	71	665
Jenter	75	636	74	690	70	621

Jenter trener imidlertid ikke så ofte som gutter, og i forhold til gutter, er jenter mindre konkurranseaktive. Som det fremgår av tabell 2, er det likevel nesten halvparten av jentene i denne undersøkelsen som svarer at de er med i idrettskonkurranser. Jenter konkurrerer hovedsakelig i lagidretter som fotball, håndball og volleyball, og i individuelle idretter som ski, friidrett og svømming.

Tabell 2. Prosent gutter og jenter i alderen 11, 13 og 15 år som svarer at de deltar i idrettskonkurranser.

	11 år		13 år		15 år	
	%	N	%	N	%	N
Gutter	67	717	53	611	50	664
Jenter	52	635	50	689	40	621

Konkurranse versus samarbeid

For å karakterisere disse idrettene som jenter konkurrerer i, kan en vurdere dem i forhold til flere dimensjoner i idretten. Noen slike dimensjoner er:

1. Grad av fysisk anstrengelse.
2. Grad av regelmessighet i deltakelse.
3. Grad av ferdigheter.
4. Grad av prestasjonskrav.
5. Grad av organisering.
6. Grad av sosiabilitet.

Dimensjoner som er rettet mot mellommenneskelige forhold er spesielt interessante i tilknytning til utgangspunktet for denne artikkelen, som er hvilke verdier

Foto: Rolf E. Lund, Finnmark Dagblad

som formidles i idretten. Det vil derfor være naturlig å se nærmere på de dimensjonene av idrett som har med grad av sosiabilitet og grad av prestasjonskrav å gjøre.

Grad av sosiabilitet er et uttrykk for i hvor stor grad aktiviteten er knyttet til mellommenneskelige eller sosiale forhold. Et eksempel på dette er lagidrett versus individuell idrett. Lagidrett gir større anledning til sosial samhandling enn individuell idrett.

Forholdet mellom lagidrett og individuell idrett kan også knyttes til forholdet mellom samarbeid og konkurranse. Dersom en tar utgangspunkt i konkurranseidrett, vil en i lagidretter være avhengig av samarbeid for å få et godt resultat. I individuelle idretter kan det derimot være umulig å samarbeide, ettersom målet er at én skal vinne ved å slå de andre.

Dermed er vi kommet rett inn i konkurranseidrettens kjerne, nemlig at målet med aktiviteten er å vinne. Seier oppnås ved å konkurrere mot andre, og beseire dem. For å få en dypere forståelse av hva konkurranse betyr i forhold til samarbeid, kan det være nyttig å se på hvordan Deutsch (1968) diskuterer disse begrepene. Han foreslår at betydningen av konkurranse og samarbeid kan betraktes som et slags belønningssystem. Ved konkurranse kan belønningssystemet beskrives som *motsatt gjensidighet*, dvs. at avhengighet mellom deltakerne er gjensidig utelukket: Hvis noen lykkes, må de andre nødvendigvis mislykkes.

Ved samarbeid er belønningssystemet *fremmet gjensidighet*, dvs. at avhengighet mellom deltakerne gir gjensidige fordeler: hvis en person gjør det godt, fører det til at de andre også kan lykkes. Et slikt belønningssystem finner en ofte i lagidrett, idet det er nødvendig for spillerne å arbeide sammen for å lykkes, og for å oppnå lagets målsetning. Det er imidlertid klart at også deltakere i lagidretter vil være påvirket av konkurransens belønningssystem. Lagspil-

lere konkurrerer seg imellom i å være best, å få fast plass på laget, og å få være med i førsteoppstillingen.

Ut fra dette skulle det være klart at idrett, særlig konkurranseidrett, er kjenetegnet ved et belønningssystem som i stor grad utelukker samarbeid og avhengighet mellom deltakerne. Samarbeid og gjensidighet er knyttet til andre verdier enn konkurranse og egoisme. Det kan ofte være vanskelig å sette navn på slike verdier, særlig fordi det dreier seg om grunnleggende forestillinger om hvordan et individ ønsker og foretrekker å leve, og grunnleggende forestillinger i samfunnet om hvordan livet skal være.

De verdier som er knyttet til samarbeid legger vekt på betydningen av samhold, fellesskap, hjelpsomhet og uselviskhet (altruisme), mens verdier knyttet til konkurranse i større grad kan føres tilbake til egoisme, individualisme og aggressivitet. Ettersom svært mange av de idretter som jenter er engasjert i er konkurranserettet, vil en dermed kunne si at det i stor grad er verdier som egoisme, individualisme og aggressivitet som formidles til jenter gjennom idretten.

Dersom idretten er det eneste stedet hvor slike verdier blir formidlet til jenter, vil en ikke forvente noen sterk innvirkning på hvilke verdier jenter utvikler i løpet av oppveksten. Idretten er jo bare en arena for verdiformidling. Andre arenaer som familien, skolen og vennegruppen har antakelig større påvirkningskraft. For å kunne vurdere hvorvidt verdier som formidles gjennom jenters idrettsdeltakelse har noen effekt på deres utvikling, må en derfor også se på de verdier som blir formidlet på disse andre arenaene.

Kvinneverdier

Tradisjonelle kvinneverdier

Verdier og holdninger som er knyttet til kjønnsrollene i et samfunn er avhengig av

kjønnsrolleideologien i samfunnet. Ifølge Bastiansen (1972, s. 3) er den konservative kjønnsrolleideologien i vårt samfunn at «menn og kvinner i hovedsaken er ulike, og har ulike oppgaver i familie og samfunn ... Kvinnens rolle bør først og fremst være rollen som mor, husmor og hustru. Mannens rolle er hovedsakelig å ta seg av samfunnsanliggender, og å være familiens overhode og forsørger».

Denne arbeidsfordelingen fører til at kvinner i stor grad har tilegnet seg måter å være på slik at de skaper velferd for andre, først og fremst barn og ektefelle, uansett ulemper for dem selv. Dette er et altruistisk samhandlingspremiss (Ve, 1982), og kan betraktes som et uttrykk for underliggende verdier som legger vekt på uselviskhet, hjelpsomhet og omsorg for andre.

Foto: Bernt Eide, Samfoto

Nye kjønnsrolleideologier

Den liberale kjønnsrolleideologien har et mønster for kvinners livskarriere som forsøker å se bort fra motsetningen mellom kvinnes to roller – mors- og yrkesrollen. Kvinner må fylle begge roller, og menn må fortsatt inneha yrkesrollen. Den radikale kjønnsrolleideologi har reell likestilling mellom menn og kvinner som mål. Både menn og kvinner må ha en yrkesrolle og en familierolle.

I henhold til disse tre ideologiene, kan likestillingsprosessen ha tre ulike effekter: 1) kvinner bevarer og utvikler sentrale verdier knyttet til den tradisjonelle kvinnerollen, 2) kvinner blir mer og mer lik menn, eller 3) det såkalte «androgyne» mennesket oppstår (som vil bestå av de presumptivt «beste» egenskapene ved den tradisjonelle manns- og kvinnerollen) (Fasting, 1987).

Det er antakelig den liberale kjønnsrolleideologien som dominerer i Norge idag. Kvinner deltar i yrkeslivet, stort sett på menns premisser, samtidig som de har omsorgen for barna og andre familiemedlemmer. I yrkeslivet legges det vekt på andre verdier enn i familielivet. Yrkeslivets krav til produktivitet, effektivitet og rasjonalitet kan til en viss grad utelukke hjelpsomhet, tid til å ta seg av hverandre og å gi uttrykk for følelser. Det sier seg selv at dette fører til at kvinner idag har mindre anledning til å være omsorgsfulle og hjelpsomme enn det som var mulig for hjemmearbeidende kvinner tidligere.

Dette fører sannsynligvis til en endring av de verdier som tidligere ble formidlet av kvinner i familiesituasjonen. Kvinner blir opptatt av å bruke sin etterhvert stadig bedre utdanning til å realisere seg selv på andre felter enn i familielivet. Det er rimelig å anta at det skjer en utvikling hos kvin-

ner der verdier knyttet til altruisme og solidaritet til en viss grad vil måtte vike plassen for verdier knyttet til egoisme og individualisme. Dermed står en overfor et vanskelig dilemma: Fører likestilling og kvinnefrigjøring til et samfunn der det blir lagt mindre vekt på altruistiske verdier? Dersom en ønsker et samfunn der altruisme og samhold er sentrale verdier, må en velge diskriminerte og altruistiske kvinner fremfor frigjorte og egoistiske kvinner? Jeg skal ikke prøve å foreslå noen løsning på dette dilemmaet. Det er imidlertid naturlig å peke på at en slik løsning først og fremst må søkes på det politiske plan, og at den vil omfatte en diskusjon av verdier og ideologier i samfunnet. Det burde også være rom for en erkjennelse av at det ikke bare er kvinner som har forutsetninger for å utvikle og føre videre verdier knyttet til altruisme, omsorg og samhold.

En analyse av dagens situasjon, der menn fortsatt sitter med forsørgeransvar og kvinner ønsker å ha mindre omsorgsansvar, tilsier at det er blitt mindre plass til omsorg, samhold og fellesskap i vår kultur. Dermed vil de verdier som formidles til jenter i familien i stadig sterkere grad bære preg av denne utviklingen. En vil da kunne forvente at verdiene som formidles i familien stemmer overens med de som formidles i idretten.

En kan naturligvis kritisere en slik tankegang ved å hevde at den er for enkel og ensidig. Det er mulig at kvinner tar med seg sine tradisjonelle «myke» verdier inn i yrkeslivet, og dermed kan forandre på de krav som stilles til yrkesrollen. Kanskje kan kvinnes inntreden i offentligheten føre til en oppmyking av samfunnet, der androgynitetsprinsippet blir fulgt. Det er imidlertid lite som tyder på at dette har skjedd (Holter, 1975). Innenfor et annet område i samfunnslivet som tidligere har vært menns domene, idretten, har dette

iallfall ikke skjedd. Innenfor idrettens verden kan utviklingen best beskrives som at kvinner blir mer og mer lik menn (Fasting, 1987).

Et nytt samfunn?

Omfanget av idrettsdeltakelse blant jenter i den mest «påvirkelige» alderen er så stort at en stor andel av jentenesom vokser opp idag blir utsatt for formidling av typiske idrettsverdier knyttet til egoisme, individualisme og konkurranse. Når en så finner at de verdier som formidles til jenter i idretten sannsynligvis blir forsterket i familiesituasjonen, vil erfaringer fra idrett kunne spille en viktig rolle i det verdisystemet som jenter utvikler etterhvert som de blir eldre.

På bakgrunn av diskusjonen av forholdet mellom likestilling, konkurranse og samarbeid innenfor idrett og yrkesliv, synes det derfor klart at i dagens samfunn blir tradisjonelle altruistiske og myke kvinneverdier formidlet til jenter i mindre grad enn tidligere. Dersom dette er tilfelle, bør en avklare hvilken betydning det har for samfunnsutviklingen totalt sett. Får vi et samfunn preget av konkurranse og individualisme – et «hardere» samfunn? Er det et slikt samfunn vi vil ha?

*Bente Wold,
NAVF-stipendiat, dr.psychol.
Institutt for sosial- og
organisasjonspsykologi
Universitetet i Bergen*

Referanser

- Bastiansen, A. (1972): Kjønnroller: Ideologi og praksis. *Sosiologi i dag*, 2 (3), 3–7.
- Deutsch, M. (1968): The effects of cooperation and competition upon group processes. In D. Cartwright & A.T. Zander (Eds.): *Group Dynamics: Research and Theory*, New York: Harper & Row.
- Fasting, K. (1987): Sports and women's culture. *Women's Studies Int. Forum*, 10 (4), 361–368.
- Holter, H. (1975): Sex roles and social change. I Mednick et al. (Eds.): *Women and Achievement*. Wiley & Sons, Washington.
- Rokeach, M. (1976): The nature of human values and value systems. I E.P. Hollander & R.G. Hunt (red.): *Current perspectives in social psychology*, London: University Press.
- Ve, H. (1982): Kvinnefellesskap og relasjonslogikk. Om altruisme som samhandlingspremiss. I H. Holter (red.): *Kvinner i fellesskap*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Wold, B. (1989): *Lifestyle and physical activity. A theoretical and empirical analysis of socialization among children and adolescents*. Avhandling til dr.psychol.-graden, Det psykologiske fakultet, Universitetet i Bergen.

Women's Lives – Consequences for Leisure and Sports?

In this article, Kari Fasting raises a discussion of the concept leisure and analyzes the appropriateness of this concept in women's lives.

She questions sports as a leisure activity, and discusses a possible development towards a more feminist sport.

Leisure has been defined in many different ways. The classical concept is rooted in an ancient Greek tradition where leisure was such a way of personal growth and social attainment of the «good life» (Arnold 1985). Aristoteles viewed leisure as «a condition of state, the state of being free from the necessity to labour». This means, however, according to Farina (1985) that labour is not excluded from Aristoteles' notion of leisure. What is excluded then is the necessity or obligation to labour. Leisure then referred to a condition, a state of being free from the necessity of being occupied, where activity was performed «for its own sake or as its own end» (de Grazia 1964). Later the notion of free time was attached to leisure which created the term «leisure-class» (Arnold 1985). The Greek-occupation-leisure distinction, however, has its counterpart in the modern work-leisure

dichotomy. In post-industrial society the day has been divided into working time and free time (Fasting & Sisjord 1986). Dumazedier (1967) focuses upon form and content of the activity. He suggests that leisure is to be seen as the activity where the individual is freed not only from work, but also from family and daily life.

Women and definition of leisure

The variety of life situations and obligations among people makes it impossible to create one single definition of leisure suitable for all groups. However, a concept which definition do not seem to fit women as a group, in effect half of the population, is of scarce use – and may be experienced as discrimination and oppression.

One of the main reasons for this state of being is the close relationship that seems to exist between leisure and paid work. As will be shown it has been problematic to relate the unpaid work done by women all over the world to the concept of leisure, because leisure time has been defined as opposed to working time i.e. paid work.

If we look at the different leisure theories, two basic dimensions can be identified. They may be labeled «*the quantitative*» and «*the qualitative*» dimensions. Roughly the quantitative aspects refer to the time left to ones own disposal when time for work, family obligations and physiological needs have been subtracted. The qualitative aspects refer to the content and meaning of the activity, the subjective feelings and the experiences.

Most empirical research concerning leisure has tried to measure the quantitative aspects. The most popular methods used are different kinds of time-budget studies. Concerning the qualitative dimension only a few studies have been carried through (Shaw 1985). This dimension, however, is clearly more difficult to measure.

How then to these two dimensions of leisure fit the lives of women and/or men? Libby Coles (1980) writes that leisure is a concept that has little or no application to women whether it is defined one way or another, and that «lack of leisure» is merely one aspect of women's oppression.

Most heavily criticized, however, are the definitions based on leisure as free time versus non-work time.

When not only free time from work, but also free time from family and daily life activities are included in the concept of leisure it fits women lives even less. This is due to the fact that studies all over the world show that women even when they are fully employed do most of the household work and feel more responsibility for the children and other family members than men

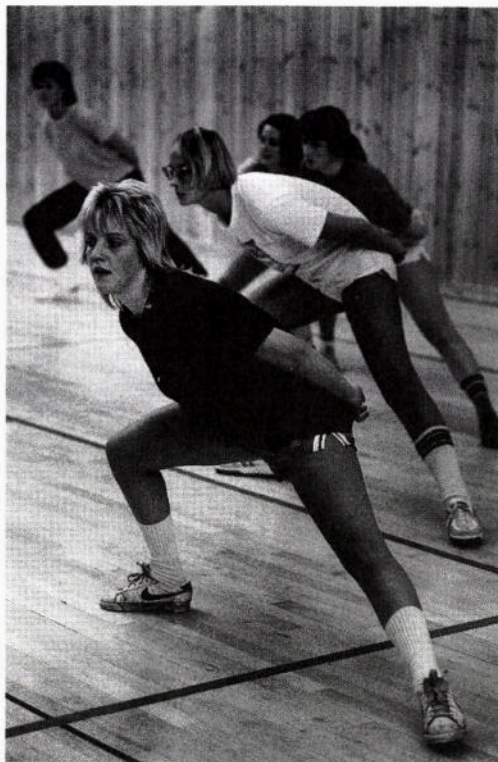

Foto: Peter Kjellerås, Mira/Samfoto

do (Fasting 1988). Women's access to time free for leisure is therefore constrained by not only paid employment, but also by other everyday commitments such as child-care, domestic labour and the care of frail or elderly relatives (Woodward and Green 1988). Dianne Woodward and Eileen Green (1988) state that the unequal distribution of domestic labour within the household is one of the most significant constraints upon women's leisure, a constraint which largely does not afflict men.

Woodward and Green also write that men are more likely than women to maintain the patterns of leisure established before marriage and parenthood. Whereas Wimbush (1986) in one of her studies of young married women show that the arrival of the babies heralds a dramatic shift in both attitudes towards leisure and the availability of

resources. Coles (1980) holds that employed women, compared to housewives, are even worse off with regard to leisure. «Her success as a woman is not defined through her paid labour, but through her domestic labour.»

These aspects of leisure demonstrate that the concept of leisure has been developed and defined by and for men. Women's leisure then, particularly that of mothers and wives, tend not to be sharply differentiated from work, but is closely intertwined with kinship relations, the rhythms of domestic and waged labour and the localized contexts of her home, street and neighbourhood. As a consequence, women's personal time and their family time have become systematically conflated by many social commentators (Wimbush and Talbot 1988). The peaks of women's personal timetables are accordingly usually very different from those of the men they live with, and the main time periods devoted to leisure by men and children are often those least available to women for leisure (Graham 1984). An example of this is their being away on holidays with their families; women are sometimes more overworked than if they had stayed at home.

Women and conceptions of time

Women's conceptions of time and the way in which they organize their days have not attracted much research (Deem 1988). Karen Davis (1987) shows in an interesting article about time and women's lives how time is socially constructed by individuals who have had the power to define or influence the conception and measurement of time in our society. Our present western society is dominated by a linear time consciousness and the precise measurements

of the clock, which may be labeled male time. Much of women's work however is task or process oriented and can not be measured by the clock.

Dan's therefore argues that the complexity of women's lives cannot be captured by or forced into male temporal categories as is done when using traditional time use studies. Man time is viewed as rational, predictable and measurable. Woman time may be seen as chaotic, idiosyncratic and inefficient. Men's work time and leisure time is clearly demarcated, as opposed to wives and mothers who have to be «on call» around the clock. As a consequence it becomes impossible for many women to schedule regular leisure activities (Lensky 1988). Women's experience of time is much more fragmented than those of many men. Diaries and time-budget studies are not sensitive enough to record multiple use of time. Feminist leisure research has also shown that women do several things at once.

Leisure experience

Leisure in women's lives is often combined with other activities. There is therefore a doubling of work and leisure. Enjoyment and relaxation often seem to be snatched by women houseworkers from other activities like taking children to their leisure activities.

Concerning the qualitative aspect of leisure Neulinger (1982) stresses the point that leisure is a state of mind, and that necessary preconditions for leisure experiences are «perceived freedom and intrinsic motivation». He says that:

«leisure is a state in which the person feels that what he is doing, he is doing by choice and because he want to do it.»

Neulinger also introduces the concept of non leisure, which implies that the same activity can be defined as either leisure or non leisure.

This is particularly interesting in relation to sports and women's and men's experiences with physical activity. The aspect of «freedom» and «choice» is however problematic from a feminist perspective as long as women live in a patriarchal society, where they are oppressed by men. Many women will then accordingly not have an opportunity to choose. The growing number of leisure theories over the last years seems to focus more and more on the psychological and qualitative dimension. Ingham (1987) summarizes in the following way the number of alternative approaches that have been adopted in the effort to bring psychological understanding to the field of leisure:

«Some have engaged in the search for the motivations that direct individuals towards various activities and the satisfactions derived from those activities. Others have regarded leisure as a state of mind, and have concentrated their efforts in trying to identify what are the necessary conditions for this state of mind to be experienced. Key concepts arising from these approaches are «intrinsic motivation» and «perceived freedom» with «perceived competence» which also occupying an important role in some analyses.

Important to each of the approaches is the requirement to explore individual perceptions rather than utilize activity criteria» (p. 12).

The psychological constraints concerning leisure activities can then be summarized in the three following areas:

- perceived incompetence
- attitudinal variables
- socio-cultural factors

From our previous knowledge of women's and men's lives, values and interests it is quite clear that these areas will vary with as well sex as type of leisure activities engaged in.

It seems like men and women with similar lifestyles may have different needs for leisure, and also may derive different satisfactions from the same leisure activities.

Another factor that already has been mentioned is that women's leisure frequently has to be slotted into demands made by others and often occurs simultaneously with daily work activities.

One of the few qualitative studies of women's leisure experience has been done in Canada by Shaw (1984 and 1985). She criticizes the empirical research that makes use of residual time definitions combined with an activity type definition in which certain activities a priori are defined as leisure. She claims that this research fails to take into account aspects like perceptions and attitudes. The type of activity that is experienced as leisure by one person, may be experienced as work by another. The validity of using activity indices as a measure of leisure therefore should be questioned. In addition activity definitions tend to be malecentric. Shaw's study is methodologically interesting; after surveying which activities people participated in, she asked them if they looked upon the activities as work, leisure, a combination of work and leisure or neither work nor leisure.

Her results show that perceived leisure cannot be equated with situations involving free time activities. Cooking, home chores, shopping, child care and travel for example, were more frequently defined as leisure by males than by females. Men felt less obligation and more freedom of choice with these activities than the females.

For gardening as social events it was the other way around. One of the conclusions from Shaw's project was:

«For females the variance in leisure time is due to variations in spouse's work time and family workload, while for males the strongest predictor of leisure is time devoted to personal labour market activities.»

Leisure and sports

In an interesting article John Kelly (1981) discusses whether sports participation should be defined as leisure or not:

«Unlike sports, leisure is defined by its meaning to the actor rather than by what people do.»

Further:

«... although play is central to much sports participation, the elements of freedom and spontaneity may be considerably reduced by the rules and the performance measurement.»

Accordingly an interesting question is: Does sports participation have «different meanings» for women and men, and if so, what consequences may this have for the future development of women's and men's sports?

A study by Margot Talbot (1988) gives us interesting information about the experiences that women may gain from sports participation.

She interviewed forty Yorkshire women who were participating in sports – a group of top-level hockey players, and a group of self-programming, non-club member badminton players. The age of the women were from 18 to 47. One of the intentions of the study was to allow women themselves to describe how their sports participation related to the rest of their lives, and what their participation meant to them. The results show that for most of the women the experience of «having a good game» was more important than the result. The more leisurely, recreational and social side of the sports appeared to be in focus. The women seem less committed to the activity per se, and stated that sports experience could be an extension of existing friendship or kinship systems.

They also used their sports to meet people, to adjust to moving into a new arena, to

be part of a group. The interviews also indicated that these women recovered through sports. They told about experienced recovery from work, from childbearing, from loneliness and from disastrous relationships. Some also rediscovered sports through their children and used sports as a way of keeping contact with the children, sharing their achievements (Talbot 1988). Helen Lenskyj (1988) holds that the difference between men's and women's perceptions and experiences of time mentioned earlier, must have implications for their approach to sports and physical activity.

«It seems as if women give priority to interpersonal processes and viewing physical activities as a means to that end rather than an end itself.»

Eva Olofsson (1989) concludes in a Swedish study that the attitudes of women in competitive sports is often expressed in the emphasis on the social values of sports instead of focusing on the performance.

More research however is needed in this area. With reference to her study of the Yorkshire women, Margot Talbot writes:

«There is still much to be learned from the ways in which the meanings of activities change over time, and how those meanings are constructed dynamically.» (p. 110)

Only a few studies have been concentrated on how women and men experience the content of a sports or the game itself. A Danish research project however focuses on how females and males characterize soccer. The study is based on qualitative interviews of both female and male players. The players perceive differences between women's and men's games of soccer. In other words, it seems that gender specific experiences have implications for the way soccer is played. This leads us to ask if this may be the case in other sports as well?

The results from the studies presented

indicate that women and men gain different experiences from sports participation. In addition sports seem to have different «meanings» for women and men. With reference to Kelly's question whether sports should be looked upon as a leisure activity, my hypothesis is that the chance that participation in sports will be experienced as a leisure activity is greater among women than among men, and that sports for some men can even be defined as non-leisure. The results may also be interpreted as an indicator of a separate female sports culture different from a male sports culture.

15 years ago, Berit Ås (1975) wrote:

«making the female culture visible was the first step in women's common fight for freedom»

She stated that there are norms and standards of behavior which are transmitted from one generation of women to the next, and that there is a complex, comprehensive and potent system of values which are shared by most women. In an article eight years later (1983), Ås emphasizes that all women do not necessarily share these values, and they may also be shared by men. In relation to sports it is interesting to get more knowledge about how these values i.e. the typically female values, influence or have influenced sports.

Feminist sports

As in women's studies in general it has been and still is important to make the female sports culture visible. This also happens in today's research on women and sports. The studies just mentioned exemplify such research. We may, however, question the value of using the concept «female sports culture».

Berit Ås (1988) recently concluded that many female cultures in effect support patriarchy, and adjusting to male premises. Today Ås therefore prefers the concept «feminist culture» to «female culture».

Whereas the concept of «female culture» may be looked upon as a static concept, the concept «feminist culture» contains elements of change, liberation and transformation. A feminist sports culture then should try to transform sports itself, which could again lead to a new ideology of sports.

What would a feminist sports look like, and what practical changes would a new ideology lead to? What do we mean by feminizing sports?

In an article about softball, Susan Birell and Diana M. Richter (1987) show how this can be done:

«feminist softball is not a product turned out by inventive minds but rather an ongoing process of intervention, and the process can be observed».

Interviewing the feminist softball players revealed a pattern similar to the two step process of feminist analysis and action discussed by Harding and Hintikka (1983): deconstruction and reconstruction (in this connection male sports). The players were critical of the dominating American sporting traditions and need that sports had failed to satisfy women's leisure needs. Birell & Richter summarize their critique in six points, indicating what had to be changed:

1. The overemphasis on winning at the expense of enjoying the process.
2. The hierarchial nature of sports, symbolized by the traditional power relationship between player and coach.
3. The elitism based on skill.
4. The exclusivity represented by sexism, racism, classism, ageism, heterosexism and sizism.

Foto: Bernt Eide, Samfoto

5. The disparagement of opponents which alienates players from one another.
6. An ethic of endangerment that often places outcome above the safety of the individual, a team-mate or an opponent.

In changing these areas the players produced a softball that was process-oriented, collective, supportive, inclusive and infused with an ethic of care. The authors conclude that sports under the feminist players direction,

«is transformed from a mechanism for the preservation and reproduction of male values to a celebration of feminist alternatives» (p. 408).

Lena Laine (1986) suggests in an article about sports in the future:

«women should establish national and international organs for cooperation and cooperation traditions that will rally women at all levels of physical culture.»

She suggests that there should be Olympic Games only for women. These should be organized on the basis of the ideas of sports, equality, development and peace, where the aim is to create a new sports movement. She proposes that the first women's Olympic Games should be held in 1991. The games should include demonstrations, new games, elite games, seminars and congresses, and they should be based on the principles of peace, equality and cooperation.

The mainstream ideology in the western society is today directly as well as indirectly criticized by women through the development of a strong international peace movement as well as a movement for environmental protection. What role does sports play in the changes that are taking place? Does sports play a role at all?

Nancy Theberge (1987) discusses in her article «Sport and Women's Empowerment» the relationship between feminist political change and sports. She refers to Hartsock (1974) who states that political changes take place on the personal, group and institutional level and that although change at each level is important in itself, the three are interdependent. Theberge gives examples of how sports participation has been liberating for many women on a personal as well as on a group level.

On a group level she particularly focuses on a feminist alternative to the male model of competitive sports. Team sports compared to individual sports contain in her opinion a particular potential for feminist transformation of power, because team sports provide an opportunity to enjoy the experience of group effort in a competitive situation emphasizing support and cooperation.

Concerning the institutional level it is more difficult to see how sports may promote feminist political changes. At this level of liberation economic power is crucial. Theberge states, however, that

«it is likely that the main contribution of sports to feminist change at the institutional level is indirect and occurs through related changes at the personal and group levels» (p. 392).

If women through sports participation develop better self-esteem and develop feminist consciousness, this may lead to political engagement in society in general.

For a transformation of the existing ideology women have to get into powerful positions in society as a whole as well as in the sports organizations. This may again lead to a transformation of leisure and sports.

Kari Fasting
rektor
Norges idrettshøgskole

References

- Arnhold, S. The dilemma of meaning. In Goodal and Witt (eds), *Recreation and Leisure: Issues in an area of change*. Venture Publishing State College, Pennsylvania 1985, 5-23.
- Birell, S. & Richter, D.M. Is a diamond forever? Feminist transformation of sports. *Women's studies international forum*, 10,4, 1987, 395-411.
- Coles, L. Women and Leisure - A critical perspective. In Mercer, D. & Hamilton-Smith, E. (eds), *Recreation, planning and social change in urban Australia*. Sorrett Publishing, 63-73.
- Davies, K. Manlig tid och kvinnors verklighet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 4, 1987, 26-41.
- Deem, R. Feminism and leisure studies: Opening up new directions. In Wimbush, E. & Talbot, M. (eds), *Relative Freedoms, Women and Leisure*. Open University Press, Milton Keynes, Philadelphia, 1988, 5-18.
- De Grazia, S. *Time, Work and Leisure*. The Free Press, New York 1967.
- Dumazedier, J. *Toward a society of Leisure*. The Free Press, New York 1967.
- Farina, J. Perception of Time. In Goodal & Witt (eds), *Recreational and Leisure: Issues in an area of change*. Venture Publishing State College, Pennsylvania, 1985, 23-35.
- Fasting, K. *Sport as a leisure activity among women and men with young children*. Paper presented at Seoul Olympic Scientific Congress, Sept. 9-15, 1988, Dankook University, Cheonan Campus, Korea.
- Fasting, K. & Sisjord, M-K. *A prediction model for overall leisure behaviour*. Paper presented at the VIII Commonwealth and International Conference on sports, physical education, dance, recreation and health conference, 1986, Glasgow, Scotland, 18-23 July 1986.
- Graham, H. *Women, Health and Family*. Brighton, Harvester Press 1984.
- Hall, A. M. The discourse of Gender and Sport: From Femininity to Feminism. *Sociology of Sport Journal* 5, 4, 1988, 330-340.
- Harding, S. & Hintikka, M. B. *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science*. D. Reidel, Dordrecht, Holland 1983.
- Hartsock, N. *Money, Sex and Power*. North-Eastern University Press, Boston 1985.
- Ingham, R. Psychological contributions to the study of leisure - Part two. *Leisure Studies* 6, 1987, 1-14.
- Kelly, J.R. Leisure and Sport: A sociological approach. In Luschen & Sage (eds), *Handbook of social sciences of sports*. Stipes Publishing Company, Champaign, Illinois, 1981.
- Lenskyj, H. Measured time: Women, sports, and leisure. *Leisure Studies*, 7, 3, 1988, 233-241.
- Neulinger, J. Leisure lack and the quality of life: The broadening scope of the leisure professionals. *Leisure Studies*, 1, 1, 1982, 53-65.
- Olofsson, E. *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet 1989.
- Shaw, S.M. The Measurement of Leisure: A quality of life issue. *Society and Leisure*, 7, 1984, 91-107.
- Shaw, S.M. Gender and Leisure: Inequality in the Distribution of Leisure Time. *Journal of Leisure Research*, 17, 4, 1985, 266-283.
- Talbot, M. Beating them at our game? Women's sports involvement. In Wimbush & Talbot (eds), *Relative Freedoms, Women and Leisures*, Open University Press, Milton Keynes, Philadelphia, 1988, 102-115.

- Theberge, N. Sport and women's empowerment. *Women's Studies International Forum*, 10, 4, 1987, 387-395.
- Wimbush, E. *Women, Leisure and Well-being*. Edinburgh, Centre for Leisure Research 1986.
- Wimbush, E. & Talbot, M. (eds), *Relative Freedoms, Women and Leisure*. Open University Press, Milton Keynes, Philadelphia 1988.
- Woodward, D. & Green, E. «Not tonight dear». The social control of women's leisure. In Wimbush & Talbot (eds.), *Relative Freedoms, Women and Leisure*, Open University Press, Milton Keynes, Philadelphia, 1988, 131-147.
- Ås, B. On female Culture – an attempt to formulate a theory of women's solidarity and action. *Acta Sociologica*, 18, 1975, 142-161.
- Ås, B. Tilbakeblikk og sideblikk på begrepet kvinnekultur. In Haukaa, Hoel & Haavind (eds), *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori*. Universitetsforlaget, Oslo 1983, 74-101.
- Ås, B. «Si meg hva du vil ha endret så skal jeg legge opp en strategi». Om feministiske forandringsstrategier. I: *En feministisk utopi og veier dit*. Prosjekt Alternativ Framtid, Oslo 1988, 209-213.

Trippelløp – et bilde av kvinneidrett

Regelmessig jogging og forskjellige former for gymnastikk er i økende grad blitt en del av kvinners hverdag. Innimellom omsorg for barn og lønnet arbeid skaper kvinner selv tid og rom for egenomsorg gjennom regelmessig fysisk trening. Dette trippelløpet synes å bli en vanlig livsform blant kvinner. I denne artikkelen drøfter forsker Kirsti Pedersen hvorfor gifte småbarnsmødre i hovedsak driver uorganisert idrett.

«Kvinneidretsrevolusjonen» på 1970- og 80-tallet kan sies å ha nådd ut til store grupper av kvinner. Utviklingen innen prestasjonsidrett for kvinner har gått i retning av et differensiert og likestilt idrettsmønster. Idag konkurrerer kvinner i stadig flere etablerte mannsidretter. I denne artikkelen vil jeg imidlertid rette oppmerksomheten mot en mindre synlig form for kvinneidrett – mot de kvinner som ikke deltar i konkurranser eller når de store mesterskapsprestasjoner. Nærmere bestemt vil jeg analysere måten gifte småbarnsmødre utøver idrett på i lys av deres innsats i ulønna omsorgsarbeid, rutinepreget husholdsarbeid og lønnsarbeid.¹ Analysen baserer seg på data

fra en intervjuundersøkelse fra 1983 gjennomført av professor Kari Fasting, Norges idrettshøgskole (NIH).*

Kjennetegn ved kvinneidrett

Omlag halvparten av gifte småbarnsmødre bosatt i Oslo trener regelmessig minst en gang i uka.² Overraskende mange trener relativt ofte; over 80 prosent av de idrettsaktive kvinnene trener 2 eller flere ganger i uka.³ Samtidig synes det å være slik at

* Jeg vil gjerne rette en stor takk til professor Kari Fasting, (NIH) som veiledet meg i hovedfagsarbeidet, og som viste meg den tillit at jeg fikk benytte materiale fra hennes undersøkelse: Idrett, Kjønsroller og Helse – en undersøkelse blant gifte 30-åringere i to bydeler i Oslo. Ialt ble et representativt utvalg på 490 kvinner og menn intervjuet. Denne analysen bygger imidlertid på intervjuene med 288 kvinner med barn.

kvinner som trente regelmessig før de fylte 25 år, i stor grad også gjør det ved fylte 30 år – riktignok ikke like ofte som før.

Giftet småbarnsmødre deltar i et svært begrenset antall aktiviteter. De deltar hovedsaklig i gymnastikk, jogging, langrenn/turgåing på ski, styrketrening og svømming. Dessuten deltar kvinner meget sjelden i konkurranser eller i lagaktiviteter som f.eks. ballspill. De deltar med andre ord i aktiviteter som kan utøves individuelt og uavhengig av andre, og hvor det ikke kåres vinnere og tapere. Aktivitetene kan utøves i anlegg som i stor grad er åpne for alle: i gymnastikksaler, i lysløyper eller på gang- og turveier; dvs. uavhengig av (spesial)idrettsanlegg.

Aktivitetene som kvinner utøver, krever i liten grad spesialiserte ferdigheter og organisert opplæring. De deltar i aktiviteter som kan utøves spontant, fleksibelt og i nærmiljøet.

Selvorganiserte og uforpliktende aktiviteter

Undersøkelsen bekrefter at den organiserte idrett i idrettslag har liten betydning for kvinners regelmessige trening. Bare en av fem idrettsaktive kvinner trener i regi av et idrettslag tilsluttet Norges Idrettsforbund (NIF). En konsekvens av at kvinner driver uorganisert idrett, er at kvinner som gruppe ikke får del i de betydelige offentlige ressurser som den organiserte idrett forvalter.

I denne sammenheng kan det være verdt å merke seg at svært få kvinner opplever at forhold ved den organiserte idrett har noen innvirkning på deres idrettsdeltakelse; verken mht. å opprettholde, øke, redusere eller slutte med regelmessig trening. Dette kan skyldes at svært få kvinner har direkte kontakt med organisert idrett for sin egen

del. Antall kvinnelige medlemmer i NIF har økt, men kvinner er hovedsaklig passive medlemmer. Vi vet også at den organiserte idrett har hatt svært få tilbud til voksne kvinner som ikke ønsker å delta i konkurranser eller i seriespill.

Den uorganiserte idrett blant kvinner synes hovedsaklig å være basert på trening og aktivitet som kvinnene selv tar initiativ til og organiserer – den er *selvorganisert*. Den selvorganiserte idrett er enten individuell eller basert på lokale og uformelle treningsnettverk blant venner. Det synes altså å vokse fram en idrettskultur blant kvinner hvor den enkelte kan stå fritt i forhold til personlig prestasjon, hvor reglene for deltakelse er fleksible og løse, og hvor den enkelte ikke inngår i faste, forpliktende relasjoner med andre.⁴

Kvinnens fritidsliv

Det som er avgjørende for den enkelte kvinnes fritid er hvilken arbeidssituasjon hun har, både på arbeidsmarkedet og i familiehusholdningen. Stadig flere kvinner fortsetter i lønnet arbeid også etter at de har fått barn. To-inntektsfamilien må likevel utføre stort sett de samme arbeidsoppgaver som den tradisjonelle familien der en er hjemmeverende på full tid. Den tid toinntektsfamilien har til å utføre slike oppgaver, er imidlertid sterkt redusert. I familier med to heltids utearbeidende er arbeidstida borte fra familien økt til nær det dobbelte i forhold til tidligere eller i forhold til familier der en av foreldrene (som oftest kvinnen) er hjemmearbeidende.

Selv om kvinner i økende grad deltar i lønnsarbeidet, har de ene- eller hovedansvaret for det ulønnede husholds- og omsorgsarbeidet. Det å ha omsorg for andre innebærer å være tilgjengelig når andre har behov for det. Omsorgsarbeidet

Foto: Olle Lindstedt, Mira/Samfoto

kan dels karakteriseres ved at det er et *usynlig arbeid*, dels med at det ikke er styrt av klokka; det er et arbeid preget av *kontinuerlig tilstedeværelse*. Konsekvensen er oppsplitting av kvinners tid. Sammenhengende tid eller fritid som tid til egen disposisjon eksisterer derfor sjelden.⁵ Satt på spissen: Menns fritid er arbeid for mange kvinner.

Trippel-løp

Intervjuundersøkelsen hadde som utgangspunkt en hypotese om at kvinner som trener regelmessig, oftere lever i relativt likestilte parforhold sammenlignet med idrettsinaktive kvinner. Slik er det imidlertid ikke: kvinner som trener regelmessig en eller flere ganger hver uke, deler ikke mer av det ulønna omsorgs- og husholdsarbeidet med sine ektefeller enn idrettsinaktive kvinner. Kvinners idrettsdeltakelse er ikke et resultat av at likestillingen i familien har økt.

Undersøkelsen viser at ekteskap, dobbeltarbeid og småbarn ikke nødvendigvis hindrer kvinners idrettsdeltakelse i den forstand at det resulterer i mer idrettsinaktivitet i denne kvinnegruppa. Det synes i stedet å være slik at til tross for slike kjennetegn ved livssituasjonen, finner hver annen gifte 30-årige kvinne med barn tid og rom for regelmessig trening minst en gang hver uke – i uorganisert form.

Vi ser med andre ord tendenser til at mange gifte kvinner med barn har en eller hovedansvar for hus og hjem, er i lønnet arbeid og er samtidig idrettsaktive for sin egen del. Det ser ut som om det vokser fram en ny livsstil hvor kvinner forsøker å forene aktivitet og engasjement på flere livsområder samtidig. De forsøker å realisere det jeg velger å kalle et *trippel-løp*.⁶

For å realisere trippelløpet synes imidlertid deltidsarbeid å være en forutsetning for mange. Det er en tendens til at deltidsarbeidende kvinner oftere er idrettsaktive enn

fulltids- og hjemmearbeidende. Størst er forskjellen mellom kvinner som arbeider fulltid og deltid.

At kvinner som er deltidsarbeidende er mest aktive på livsområder utenfor familien – f.eks. i fritids- og organisasjonsvirksomhet, er et funn som går igjen i andre studier.⁷ Det kan altså se ut som om en viss tilknytning til arbeidsmarkedet stimulerer deltakelse i andre aktiviteter.

Resultatene viser at det å ha barn ikke er en absolutt hindring for kvinners idrettsdeltakelse. Verken barns alder eller antall barn har avgjørende betydning. Det kan synes som om utviklingen mht. gifte kvinners idrettsdeltakelse følger samme mønster som preger kvinners deltakelse på andre samfunnsområder. Kvinner fortsetter f.eks. i økende grad i lønnet arbeid også i perioder hvor de har små barn. Resultatene fra vår undersøkelse tyder på at mange gifte kvinner opprettholder regelmessig trening også i perioder hvor de har små barn. Det å få barn betyr imidlertid ofte reduksjon i trening, om ikke nødvendigvis full stans i regelmessig trening.

Tidsnyttingsundersøkelsene viser at kvinner bruker mindre tid til husarbeid idag enn på begynnelsen av 70-tallet. Den tida kvinner har «spart» ved å gjøre mindre hjemme har de brukt til å øke fritida med nesten 1 time hver dag.⁸ Omorganiseringen eller omprioriteringen av daglige husholdsoppgaver fra kvinners side, kan altså ha åpnet for større muligheter til å delta i regelmessig trening – dersom kvinnene velger å prioritere idrettsdeltakelse framfor andre fritidsaktiviteter.

Individuell tilpasning

Koordineringen av familiemedlemmers innsats i betalt og ubetalt arbeid og ulike former for fritidsaktiviteter, blir omfattende og langt mer komplisert i familier der

kvinnen er yrkesaktiv enn i familier der hun er hjemmевærende. Det samme gjelder gjensidigheten og avhengigheten ektefellene imellom, og i forhold til familiens omkringliggende institusjoner.

Når vi ser på den enkelte kvinnes arbeids- og ansvarsoppgaver i sammenheng, blir deltakelse i idrett noe som skal innpasses i et komplekst samspill mellom lønnet/ulønnet arbeid og andre familie-medlemmers gjøremål. For kvinner med omsorgsansvar vil det være overordnet hvordan omsorgen for barn ivaretas og fordeles for at de skal kunne realisere deltakelse på flere samfunnsområder samtidig. Når omsorgsarbeidet faller på kvinnene alene, vil den enkelte kvinnes evner til å finne fleksible løsninger, samordne og organisere være helt avgjørende for realiseringen av regelmessig trening.⁹ Ingen kvinner oppgir at ektefellen stimulerer dem til å trene.

Framveksten av den uorganiserte, fleksible og uforpliktende form for idrett, kan i et slikt perspektiv som jeg har skissert, tolkes som et resultat av *kvinners individuelle tilpasning* til de betingelser familie og (idretts-)samfunn gir. Begrepet individuell tilpasning sikter til at det er kvinnene som selv må ta initiativ til og organisere egen trening. De må skape sine egne muligheter ved å omprioritere og omorganisere innenfor de rammer tradisjonell arbeidsdeling gir. Et aktivt forhold til *tid* og hvordan en planlegger og bruker sin tid, synes å være en nødvendighet, om ikke tilstrekkelig forutsetning for å realisere et ønske om å drive med regelmessig trening.¹⁰

Kvinner deltar i fritidsaktiviteter på en måte som ikke utsetter dem for menns individuelle eller kollektive motstand. De deltar i aktiviteter som det er akseptert at kvinner kan delta i. Dessuten deltar de på en slik måte at det får svært små konsekvenser for menns fritidsliv.¹¹ Ved at kvinner trener mer regelmessig uorganisert, i nærmiljøet

og utøver aktiviteter hvor andre ikke er avhengig av deres tilstedeværelse, kan konflikter unngås.

Kvinneres rett til egen fritid er ikke på dagsorden

Flere forskere har vist at (gifte) kvinner gjør sine valg mer ut fra menns tilpasninger og manglende deltakelse i omsorgsarbeidet, enn med utgangspunkt i egne ønsker og interesser. Det at kvinner innordner seg etter andre; «fungerer på andres premisser», er et uttrykk for deres *underordning*.¹²

Dette er et forhold som forsterkes ved at kvinners interesser i forhold til lønnet og ulønnet arbeid, generelt heller ikke blir ivare tatt av organisasjoner.¹³ Kvinner mangler organisasjonsmessig forankring i idrettsorganisasjonen.¹⁴ De har ikke på samme måte som menn en organisasjon som kan artikulere, samle og ivareta deres interesser. Harriet Holter hevder at organiseringen av omsorgsarbeidet individualiserer kvinnene og hindrer samarbeid og kommunikasjon om felles erfaringer i organisasjoner. Vi har her vist hvordan dette slår ut i forhold til deltakelse i idrett.

Framtidige utfordringer

Økt idrettsdeltakelse blant kvinner kan være uttrykk for en ny kvinneidentitet. 30-årige kvinner tilhører første generasjon hvor jenter i stort antall er blitt sosialisert gjennom den frivillige idrett i barne- og ungdomsårene. Idrettsdeltakelse i løpet av ungdomsårene sammen med generell økt kroppsbevissthet i samfunnet, kan ha medvirket til at yngre generasjoner kvinner er mer utadrettet i forhold til familie, har økt

bevegelsesfrihet, synes å ha et aktivt forhold til egen kropp, mer sjøltillit på nye livsområder osv. enn eldre kvinner.

Kvinneres situasjon er imidlertid tveetydig. Kvinnene har økt sin deltakelse som selvstendige individer på nye arenaer, som idretten er et eksempel på. Dette har imidlertid skjedd uten at kvinners byrder og plikter på andre viktige livsområder har avtatt eller blitt gjenstand for mer rettferdig fordeling mellom kjønnene.

Dersom en bare ser at kvinner har fått nye roller og er mer utadrettet i forhold til familien, uten å analysere maktforholdet og ansvars-/arbeidsdelingen mellom kjønnene, er det en fare for at vi tilslører at grunnleggende sider ved kvinnerollen bare i begrenset grad er endret: at kvinner stadig utviser en tendens til å tilpasse og innordne seg menns behov.¹⁵

Poenget er at vi lett kan bli lurt dersom vi isolert ser på kvinners idrettsdeltakelse som uttrykk for økt kvinnefrigjøring. Vi må undersøke hvordan den totale situasjonen ser ut. Forventningene om eller kravet om deltakelse på stadig flere livsområder samtidig, uten avlastning i det omfattende og viktige omsorgsarbeidet, kan føre til at regelmessig trening blir en ny bær og en ny plikt for kvinner – noe vi gjør fordi andre sier at det er godt for oss eller for å leve opp til strenge idealer knyttet til kvinnekroppens estetikk.

Målet er å frigjøre kvinners ressurser slik at kvinner får innflytelse over egen situasjon og også får reelle muligheter til deltakelse i beslutningsprosesser på ulike nivåer. Det innebærer også en rettferdig fordeling av plikter, rettigheter, utfoldelsesmuligheter, gleder og goder mm; med andre ord: det handler om å skape et samfunn og en idrett med andre muligheter både for kvinner og menn enn de vi kjenner idag.

På det idrettslige området må kvinneperspektivet innebære mer enn kravet om at

flere kvinner skal få delta i idrett og i like mange idretter som menn. Det må inneholde at idretten bør åpne opp for og preges av kvinnelige verdier, og at kvinner må få innflytelse til å bestemme over og utforme egen idrett. Av dette følger blant annet at vi må finne nye løsninger på hvordan den enkelte og samfunnet kan kombinere ulike livsorienteringer som tradisjonelt har vært knyttet til kvinner og menn; nemlig omsorg og prestasjon.

Vi står her overfor store utfordringer: Hvordan kan vi utvikle aktivitets- og organisasjonsformer som virker bevisstgjørende, handlingsfremmende og opphevende på eksisterende arbeidsdeling og maktforhold mellom kvinner og menn? Satt på spissen: Vi må ikke slå oss til ro og være fornøyd med å tilrettelegge og organisere treningsvirksomhet for kvinner slik at vi kun «hjelper» dem til å klare trippel-løpet bedre.

Kirsti Pedersen
forsker
Finnmarksforskning

Noter:

1. Framstillingen bygger på min hovedoppgave: Pedersen, Kirsti (1988) Et bilde av kvinneidrett – småbarnsmødres vilkår for idrettsdeltakelse, Norges Idrettshøgskole (NIH), Oslo.
2. Med idrettsaktiv kvinne menes en som trener regelmessig minst en gang hver uke. Et kompliserende forhold ved slike undersøkelser er imidlertid de store metodiske problemer som knytter seg til måling av idrettsdeltakelse. Idrettsdeltakelse er operasjonalisert slik at turgåing ikke inkluderes i begrepet.
3. Nyere undersøkelser tyder imidlertid på at disse resultatene generaliserbarhet er begrenset. Den høye treningsprosenten blant småbarnsmødre i Oslo er sannsynligvis et byfenomen – og ikke representativ for landet som helhet. Den siste store undersøkelsen av det norske folks idretts- og fritidsvaner, viser at i alderen 20-29 år er kun

25 % av kvinner med barn idrettsaktive. Jfr. Dølvik, J.E., Danielsen, Ø., Hernes, G. (1988) *Kluss i vekslina. Fritid, idrett og organisering*. Fagbevegelsens senter for forskning, Oslo.

4. Denne undersøkelsen ble gjennomført like før areobics- og helsestudiebølgen startet, og fanger derfor ikke inn kvinners kjøp av kommersielle treningstilbud. Dølvik m.fl. (1988, note 3) viser at denne form for idrett har vært økende blant kvinner på 80-tallet.
5. 1) Wærness, Kari (1980) «Kvinneres omsorgsarbeid i den ulønnede produksjon». I Halvorsen, K. (red): *Arbeid og sysselsetting foran 80-åra. Bidrag til arbeidslivssosiologi*, PAX, Oslo, s. 131-162, 2) Griffin, E. m.fl. (1982) «Women and leisure». I Hargreaves, J.: *Sports, Culture and Ideology*. Routledge and Kegan Paul, London, s. 88-116.
6. Kjennetegn ved kvinners livsløp i etterkrigstida kan beskrives slik: Det konvensjonelle løp (den hjemmeverende husmor) er erstattet med et avbrutt løp (yrkesdeltakelse som avbrytes av en eller flere perioder som hjemmeverende) som igjen er avløst av at stadig flere kvinner realiserer et dobbeltløp (kombinasjon yrkesdeltakelse og omsorgsarbeid). Nye kjennetegn ved livsstilen synes å være det som her er kalt trippelløp: kombinasjon av yrkesdeltakelse, omsorgsarbeid og et aktivt fritidsliv for kvinnes egen del.
7. 1) Albrektsen, Beatrice Halsaa (1982) *Kvinner og politisk deltakelse*. PAX, Oslo, 2) Solheim, Liv (1984) «Ein skal vere sterk for å klare seg her». Om familieflytting og kvinnetilpassing til eit nytt lokalsamfunn. I Rudie, I. (red) *Myk start – hard landing*. Universitetsforlaget, Oslo, s.301-318.
8. At kjønnsforskjellene mht. husholdsarbeid avtar, skyldes ikke at menn gjør mer i huset, men at kvinner gjør mindre. Jfr. Grønmo, Sigmund og Lingsom, Susan (1983) «Husholdsarbeid og likestilling. Utviklingstendenser i 1970-årene». I *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr 5, s.415-439.
9. 1) Gerrard, Siri (1983) *Kvinner i fiskeridistrikter; Fiskerieringens »bakkemannskap»? I Hersoug, B.(red): Kan fiskerieringa styres?* Novus forlag, Oslo, s.217-241, 2) Strømsheim, Gunvor (1983) «Den sårbare likestillingen». I Wadel, C. m.fl.: *Dagliglivets organisering*. Universitetsforlaget, Oslo, s.27-50.
10. Det eksisterer et stort skjult idrettsbehov blant kvinner. I alt 86 prosent av idrettsinaktive kvinner har planer om eller ønsker å begynne med regelmessig trening. Men verken «ytre» rammer eller «indre» opplevelser av muligheter og hindringer for idrettsdeltakelse er forskjellig for idrettsaktive og idrettsinaktive kvinner. Årsaker

- til inaktivitet må derfor søkes i andre forhold (Pedersen 1988, note 1).
11. Et lignende funn er gjort av Deem, Rosemary (1987) «Unleisured Lives, sport in the context of women's leisure». I *Women's Studies International Forum*, Vol 10, no,4, s.423-432. Ved at kvinner trener regelmessig uorganisert, i nærmiljøet og utøver aktiviteter hvor andre ikke er avhengig av deres tilstedeværelse, kan konflikter unngås.
 12. Se f. eks. 1) Holter, Harriet (1982) «Kvinnevilkår og fellesskapsformer». I Holter, H. (red): *Kvinner i fellesskap*. Universitetsforlaget, Oslo, s.15-41. 2) Haavind, Hanne (1982) «Makt og kjærlighet i ekteskapet». I Haukaa, R. m.fl.(red): *Kvinneforskning: Bidrag til en samfunnsteori. Festskrift til Harriet Holter*. Universitetsforlaget, Oslo, s.138-171.
 13. Hernes, Helga (1982) «Offentliggjøring av familien». I Haukaa, R. m.fl.(red): *Kvinneforskning: Bidrag til en samfunnsteori*. Universitetsforlaget, Oslo, s.28-40.
 14. 1) Thidemann, Anne (1983) *Representantene ved idrettstinget i Bodø 1980. En kartlegging av sammensetningen*, Hovedoppgave, NIH, Oslo, 2) Hovden, Jorid (1986) *Kvinner vilkår for deltakelse i organisert idrett. Utkast til rapport*. Finnmark distriktshøgskole, Alta.
 15. Haavind (1982), note 12.

Kvinneutvalg – organisering av kvinners «særinteresser» i idretten

Kvinneforskere i Norge er kjent med organisering av kvinners «særinteresser» i arbeidsliv og politikk, men neppe med tilsvarende organisering i idretten.

I denne artikkelen beskriver forsker Gerd von der Lippe sider ved en del av prosjektet «Likeverd, likestilling, frigjøring og idrett» som fokuserer på sentrale kvinneutvalg i Norges Idrettsforbund i perioden 1946 til 1990. Hun skisserer også ulike strategier mot år 2000.

Norges Idrettsforbund er landets største organisasjon. Mannlige medlemmer har vært og er stadig i flertall både blant de aktive, ledere og trenere. Etter at Norges Landsforbund for Idræt og Arbeidernes Idrettsforbund formelt ble slått sammen til en organisasjon, NIF, i 1946, har det eksistert sentrale kvinneutvalg i to perioder; i perioden 1946-53 og fra 1984. I begge periodene ble det dessuten dannet et nettverk av kvinneutvalg i særforbundene, f.eks. håndballforbundet og i idrettskretsene på regionalt nivå.

Kvinneforskere har kalt 1950-årene for «oppladings tiår», 60-årene for «det eksplosive tiåret» og 70-årene for «kvinnepolitisk tiår» (Holter og Haukaa, 1981:94). Dette passer ikke på organisert kvinneidrett. Her har en ligget etter. Slutten av

1940-årene kan karakteriseres som «etterkrigsrusens femår», 50-årene for «bakrusens tiår», 60-årene for «oppladings tiår», 70-årene for «det eksplosive tiåret» og 80-årene for «kvinnepolitisk tiår».

Metodene for prosjektet «Likeverd, likestilling, frigjøring og idrett»

Skriftlige og muntlige kilder er nyttet. Av førstnevnte kategori kan nevnes NIFs årbøker, «Norsk Idrett» som er NIFs meldingsblad, samt styreprotokoller til impliserte organer. En innholdsanalyse av Dagbladet er foretatt i perioden 1972-75 for å få med

viktige aksjoner i «det eksplosive tiåret». Når det gjelder muntlige kilder er gjennlevende medlemmer av det første sentrale kvinneutvalget og enkelte kvinneutvalg i særforbundene intervjuet. Det gjenstår å intervju flere av medlemmene i det sentrale kvinneutvalget som ble opprettet i 1984.

Analysemodellen som er valgt for å studere sakene som utvalgene har tatt opp, er inspirert av P. Bachrach og M. Baratz (Bachrach og Baratz, 1970:54). For å få saker igjennom i en organisasjon mener Bachrach og Baratz at de ulike utvalg må lage strategier for å overvinne «mobilization of bias: a set of predominant values, beliefs, rituals and institutional procedures («rules of the game») that operate systematically and consistently to the benefit of certain persons and groups at the expense of others». (Samme sted:43.) Dersom en klarer dette, kan en unngå en «ikke-avgjørelse»: «... a decision that results in suppression or thwarting of a latent or manifest challenge to the values or interest of the decision-maker.» (Samme sted:44.) D. Dahlerup er også inspirert av denne modell i sin forskning om danske kvinners kamp for å få stemmerettsaken opp på den politiske agendaen.

Et teoretisk utgangspunkt

Å fokusere på kvinneidrettens interesser kan være problematisk i idrettsforskningen. Det er ikke vanlig på samme måte som i norsk samfunnsvitenskap generelt å inkludere interessebegrepet i et forskningsprosjekt. Positivismedebatten synes ikke å ha trengt igjennom i idrettsforskningen. Det er fremdeles kontroversielt i vårt lille miljø å påpeke at valg av problemstillinger og tolkninger av samfunnsmessige fenomen er et resultat, implisitt eller eksplisitt, av politiske oppfatninger. Feministisk samfunnsvitenskapelig teori derimot forsøker å avdekke legitime eller illegitime interesser med utgangspunkt i samfunnsstrukturen.

Ifølge Kant er det prinsipielt mulig å vurdere interessers legitimitet på et objektivt grunnlag. Dersom en handling kan sies å være gyldig for alle – at den kan universaliseres, da er den også moralsk. Opplysningstidas ideer om rettsstaten bygger også på kravet om universaliserbarhet. Staten skulle i prinsippet tjene alle menneskers velferd. Dersom dette ikke var tilfelle, gikk makten tilbake til folket. Dette er et sentralt

Kilde: «Mer idrettslig aktivitet for flere kvinner», Norges idrettsforbund.

aspekt ved den vestlige rasjonalitet. For idrettsforskningen innen samfunnsvitenskapen er det viktig å avdekke interesser og rettigheter som *ser ut* til å være allmenne, men som ved nærmere analyse viser seg å være basert på herredømme over andre ved hjelp av undertrykking, hersketeknikker eller illegitime særinteresser. Det er selvsagt ikke uproblematisk å vurdere intersers legitimitet.

Har kvinner legitime interesser? Kan vi snakke om objektive kvinneinteresser? B. Halsaa har innledet til en interessant debatt i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 4, 1987. Hun mener at det prinsipielle kvinnearbeidet, det å føde barn, er grunnlaget for de objektive kvinneinteressene. Disse interessene omfatter i prinsippet alle kvinner og synliggjør kjønn som sosial kategori, slik at en unngår f.eks. den tradisjonelle kjønnsdikotomien. Kjønn blir brukt som variabler i statistikker for å kartlegge ulik kjønnsadferd etter samme målestokk. På denne måten tilslører slik forskning at kvinner og menn handler ut fra at de er i ulike situasjoner.

Istedenfor termen makt nyttes her begrepet hegemoni. Antonio Gramsci brukte denne termen på det forhold at en samfunnsklasse eller gruppe(r) hadde kontroll over andre grupper folk først og fremst gjennom samtykke og argumentasjon og ikke gjennom fysisk vold og tvang. Det dynamiske aspektet kommer fram når hegemoniet avhenger av i hvilken utstrekning den ledende gruppe er i stand til å opprettholde og videreutvikle verdier/ideologier som støtter maktstrukturene i samfunnet. Hegemoni må altså betraktes som en prosess. Dominansen er aldri fullstendig. Den må fornyes kontinuerlig, forsvares og modifiseres, fordi den hele tida i større eller mindre grad blir endret, utfordret og motsagt. Menneskene som lar seg dominere blir betraktet som aktive subjekter og

ikke passive objekter som lar seg undertrykke uten motstrategier.

I dette prosjektet blir termen hegemoni brukt om menns relative dominans over kvinner som gruppe, dvs. når kvinner som gruppe samtykker i bevisst eller ubevisst å støtte opp om menns interesser istedenfor å ta utgangspunkt i kvinners interesser.

Ifølge Halsaa består objektive kvinneinteresser prinsipielt av å delta i og derigjennom styre vilkårene for fødselsarbeidet (graviditet, fødsel og amming). Fødselsarbeidet er det primære reproduksjonsarbeidet. Det sekundære er den sosiale reproduksjonen av samfunnet. Kari Wærness bruker begrepet omsorgsvirksomhet. I dag er dette arbeidet fremdeles inkludert i de objektive kvinneinteressene, fordi kvinner fortsatt tar hovedansvaret for barns og voksnes omsorg. I forlengelsen av dette hevder Halsaa at likestillingsarbeid kan gjøres ut fra objektive kvinneinteresser. Kvinneinteresser kan også stå i et objektivt motsetningsforhold til mennenes interesser, men ikke nødvendigvis i prinsippet. Menn kan altså i visse situasjoner være støttespillere til kvinners objektive interesser.

Opprettelsen av det sentrale kvinneutvalget i 1946

Det sentrale kvinneutvalget (DSK) ble dannet på NIFs konstituerende ting i 1946 sammen med flere andre sentrale utvalg/råd. Formålet med DSK var å øke kvinnenes idrettsengasjement i NIF gjennom opplysning og propaganda for kvinneidretten.

Argumentasjonen for å danne et sentralt kvinneutvalg syne å være av teknisk art. Det hadde vært kvinneutvalg i interimsstyret før NIF ble konstituert og Arbeidernes Idrettsforbund hadde hatt levedyktige kvinneutvalg. Det virker som et slikt utvalg var

en selvfølge, slik at det ikke var nødvendig med en udypt argumentasjon i 1946. Organisert idrett var til de grader mannsdominert. I 1940 utgjorde kvinnelige medlemmer i Norges Landsforbund for Idræt og Arbeidernes Idrettsforbund kun 13% av totalen (Lippe, 1987:8). I 1946 kunne kvinnelige medlemmer ifølge DSK velge mellom disse 11 av 24 idretter: svømming, turn og gymnastikk, friidrett, håndball, volleyball, roing, tennis, sykling, orientering, ski og skøyter. Kvinnene hadde i tillegg ingen representanter i hovedstyret (organisasjonens høyeste organ etter tinget) og bare representanter i to særforbundsstyret.

DSK synes å være meget aktivt i perioden 1946-49. Optimismen så ut til å være upåklagelig de første årene. Det ble bl.a. holdt kurs for kvinnelige ledere, arrangert idrettsstevner for kvinner og forsøkt å kartlegge deres idrettsaktivitet. I 1946 holdt de 33 møter, mot 4 i 1952. DSK hadde et meget beskjedent budsjett i forhold til de øvrige utvalg. Det måtte søke hovedstyret og etter hvert også andre utvalg om midler til de fleste oppgavene. I 1949 var det kvinneutvalg i 35 av 36 idrettskretser og i seks særforbund. I 1953 var antall kvinneutvalg i kretsene redusert til 18. Det var imidlertid lagt inn barrierer i dette kvinnetilbudet på krets- og sentralt nivå. I kretsene skulle alle saker av prinsipiell art først godkjennes av idrettskretsens arbeidsutvalg før de ble videresendt til det sentrale kvinneutvalget. Da DSK forsøkte å bygge ut et nettverk mellom sitt utvalg og de øvrige i særforbundene, ble dette stoppet av den mannlige sentralledelsen.

Hva var årsakene til at det første DSK ble oppløst?

Først skal vi ta opp den offisielle begrunnelsen for å legge ned DSK, deretter kort se

på kvinneutvalgets syn og organiseringen av kvinners «særinteresser» i resten av samfunnet.

Hovedstyrets forslag til vedtak bygget på et notat av organisasjonssjef J. Fougli, som også var sekretær for et annet sentralt utvalg/råd - Legerådet. Vedtaket lyder slik: «Instruksjonsutvalget, kvinneutvalget og opplysningsutvalget i henholdsvis hver idrettskrets og i Norges Idrettsforbund, slås sammen til et utvalg, under navnet: *Utvalget for instruksjon og opplysning*» (NIF, 1953:27). Styrets forslag ble vedtatt med stort flertall. DSK ble oppløst. Det ble formelt sett også de to øvrige utvalgene. Utvalget for Instruksjon og Opplysning synes imidlertid å videreføre arbeidet til de to øvrige utvalgene, men ikke DSKs. Videre heter det i vedtaket at «Kvinneutvalgene både i idrettskretsene og i Idrettsforbundet har i høy grad hatt vansker med å finne særlige og særpregede arbeidsoppgaver. De oppgaver og tiltak som disse utvalgene kan ta opp vil som regel falle inn i enten særkretsene (eks. håndballkretsen i Telemark) eller i de øvrige utvalgs arbeidsområder». (Samme sted og side.) Etter at arbeidet med å gjøre NIF til en mer effektiv organisasjon begynte i 1949, ble DSK mer isolert i forhold til de øvrige sentrale utvalg/råd. Opplysnings-, Instruksjons- og Barne- og ungdomsutvalget var f.eks. med i denne prosessen i motsetning til kvinneutvalget. Effektivisering og rasjonalisering var ifølge organisasjonssjefen et overordnet mål med denne sammenslåingen.

Hovedstyret ønsket fra og med 1953 «kjønnsnøytrale» utvalg og bl.a. likestillingsideologien ble brukt for å nedlegge kvinneutvalgene. «Prinsipielt er det ingen tiltak for å fremme idrettsøvinga blant kvinner som ikke kan løses av et utvalg hvor både kvinner og menn er medlemmer. Det vil antakelig være av større betydning at kvinnene i den utstrekning det er mulig

kommer med som medlemmer i de forskjellige styrever og utvalg, enn å opprettholde ordningen med særskilte utvalg for kvinneidrett.» (Samme sted og side.) DSK var formelt sett enig i nedleggelsen, dersom det nye organet fikk minst to kvinnelige medlemmer. Det fikk utvalget også. De kvinnene som er intervjuet kan imidlertid berette om usynliggjøring, isolasjon og en følelse av utilstrekkelighet m.h.t. utvalgets arbeid fra rundt 1950. I 1959 ble utvalget for instruksjon og opplysning igjen splittet opp. Vi kan si at disse to opprinnelige utvalgene for opplysning og instruksjon ble gjendannet, fordi det «store» utvalget fra 1953 ble delt i to. Siden kvinneutvalget ikke ble gjendannet, kan vi konstatere at dette utvalget nå fikk sin formelle avvikling (Jfr. Bråten, 1981:69).

Enkelte kvinneutvalg i kretsen synes å ha vært levedyktige helt til 1970-tallet. Kvinneutvalget i håndballforbundet ble f.eks. lagt ned så seint som i 1966 og tilsvarende utvalg i friidrettsforbundet ikke før i 1973, men de aller fleste falt fra da det sentrale kvinneutvalget sluttet å fungere. DSK hadde vært bindeleddet i nettet av kvinneutvalg.

Kvinnens særinteresser i politikk og arbeidsliv

Perioden etter 2. verdenskrig ser ut til å ha vært kvinneutvalgenes storhetstid i politikk, arbeidsliv og idrett.

Norske Kvinnens Samarbeidsnemnd er et eksempel på klimaet i denne perioden. Organet ble dannet i 1945 og oppløst i 1953. Kvinneseksjonene i flere politiske partier (Arbeiderpartiet og borgerlige), Lærernesforening, Norsk kvinnesaksforening var f.eks. med i denne ad hoc-gruppa som på mange måter fungerte som en pressgruppe for medlemmer i Storting og regjering (Løvik, 1976:35).

«Kvinnen og tiden» var et tidsskrift som ønsket å kommunisere med alle kvinner i forskjellige yrker og med ulik politisk farge. Første nummer av tidsskriftet kom ut på Cappelens forlag i desember 1945. I 1947 var opplaget på hele 12 000, mot f.eks. 7500 for Norsk Idrett, NIFs meldingsblad. Bladet hadde dyktige og kjente medarbeidere. Kirsten Hansteen, landets første kvinnelige regjeringsmedlem og representant for Norges Kommunistiske parti, var redaktør. I juni 1948 gikk bladet inn: «Kvinnen og tiden ble så og si skapt av tiden og stemningen etter frigjøringen, og det går inn på grunn av tiden og stemningen nå» (Skjønsberg, 1979:125). Bladet fortsatte imidlertid å komme ut helt til 1955, men med et sterkt synkende antall abonnenter. Cappelen var da ute av bildet.

LOs kvinneutvalg som ble opprettet i 1940 ble omdannet til et familiepolitisk utvalg på LO-kongressen i 1969 (Harsten og Haavind, 1983:90-91). Det nye utvalget ble seinere omdøpt til «utvalg for familiepolitikk – likestilling – likeverd.» I LOs handlingsprogram ble et eget avsnitt om familiepolitikk og likestilling inkludert. (Samme sted:92.) I NIF og i LO ble likestillingsideologien brukt i en strategi for å nedlegge kvinneutvalgene.

Kvinneidretten på 1970- og 1980-tallet

I 1970-årene forsøkte NIF seg på en sterkere masseidrettsprofil og oppslutningen blant mosjonister og kvinner synes å øke. Samtidig var det nesten fullstendig stagnasjon blant andelen kvinnelige sentralidrettsledere. I 1969-71 utgjorde den 10 % mot 11 % i 1978-80 (Lippe, 1982:17). Fremdeles var det ingen tilbud for kvinner i f.eks. fotball, bandy, skihopp og i de lengste distansene i løp, på ski og skøyter i første halvdel av 1970-tallet.

Tabell 1. Kvinnelig medlemskap i fire særforbund fra 1946–86 i prosent av totalen.

År	Gym & turn	Håndball	Friidrett	Fotball	% av totalen i NIF
1946	63	69	17	0	32*
1956	66	58	16	0	24
1970	77	62	32	0	30
1980	83	66	41	11	35
1986	84	64	41	19	38

* Tallet er fra 1947. Kilde Lippe, 1988:48.

Den nye kvinnebevegelsen inspirerte også idrettskvinnene til å synliggjøre og endre kvinners situasjon i idretten. Aksjonen for kvinnelig deltakelse i Holmenkollstafetten (1972-75) var det første organiserte uttrykk for protest mot en usynliggjøring og en diskriminering som mange idrettskvinner hadde følt i etterkrigsperioden. Aksjonens mål var å delta i en populær løpsstafett, «Vårens vakreste eventyr», arrangert av idrettsklubben Tjalve med støtte fra Aftenposten. Kvinnene som ble støttet av deler av massemedia, ble en idrettspolitisk pressgruppe overfor den mannsdominerte ledelsen i Tjalve, Norges Friidrettsforbund og hovedstyret i NIF. I kjølvannet av denne aksjonen aksjonerte også enkelte skikvinner for deltakelse i Birkebeinerløpet og fotballkvinner for å få spille kretsserier i regi av Norges Fotballforbund. Alle aksjonene ble organisert utenfor NIF, men deres kvinnelige ledere var medlemmer av organisasjonen og tidligere toppidrettskvinner. Det siste er viktig i en organisasjon der prestasjonsidretten er den dominerende.

I denne fasen var altså kvinners særinteresser organisert ved siden av NIF. Det synes også umulig for dem som hadde startet det hele i 1972 å fortsette sitt arbeid innenfor NIF på 1970-tallet. Derfor fortsatte

noen av disse sin argumentasjon i «opposisjon». Til tross for et seminar om kvinner og idrett i 1975, tre hefter om kvinneidrett i 1978 og et avsnitt om «Likestilling mellom kjønnene» i idrettsprogrammene for 1980-årene, ble få praktiske, politiske tiltak for å øke kvinners idrettsengasjement satt i verk i NIF.

Forarbeid til et nytt sentralt kvinneutvalg i NIF

For første gang i idrettens historie var det i 1984 fire meget synlige kandidater til stillingen som formann i NIF. En av de kvinnelige lederne i den tidligere aksjonen for kvinnelig deltakelse i Holmenkollstafetten, arrangerte i samarbeid med en mannlig ansatt ved Norges Idrettshøgskole et «konfrontasjonsmøte» mellom formannskandidatene på institusjonen. NRK og de største Oslo-avisene dekket møtet. Her kom den seinere nyvalgte formannen, Hans B. Skaset med forslag om å øke kvinners idrettsengasjement. Ingen av de andre kandidatene, inkludert en kvinnelig kandidat, hadde så gjennomtenkte synspunkter som han.

Foto: Helge Sunde, Samfoto

Som nyvalgt formann ble Skaset invitert til et seminar om kvinneidrett arrangert av Likestillingsrådet. Formannen ble ubønnhørlig minnet om det han hadde lagt fram på konfrontasjonsmøtet. Hvert ord han hadde sagt var blitt notert ned (Lippe, 1988:59). Skasets nye styre valgte da også å nedsette et sentralt kvinneutvalg og gi det et livsviktig grunnlag – penger til tiltak.

Kvinnens særinteresser i idretten

Den nye kvinnebevegelsen fikk fart i seglene her til lands fra 1970-årene. Ifølge R. Haukaa er det viktigste utgangspunktet for

denne kvinnebevegelsen frigjøringsperspektiver – «det dreier seg om en frigjøring fra motsetningene mellom husarbeid og yrkesarbeid, mellom produksjon og reproduksjon, mellom arbeid og kapital, en frigjøring fra oppsplitting mellom offentlig og privat, mellom ånd og hånd, mellom seksualitet og sensualitet. Det dreier seg om å sprengte motsetningene og dilemmaene – ikke om å tilpasse seg en av sidene» (Haukaa, 1982:63. I Holter (red.), 1982).

Med slike perspektiver skulle en tro at likestillingsideologien ville komme til kort. Det var nettopp det den ikke gjorde. Den nye kvinnebevegelsen ga ny næring til denne ideologien, både i politikk, arbeidsliv og idrett, selv om også andre ideologier var synlige. Lov om likestilling mellom

kjønnene kom i 1978 etter en lang tautrekking mellom de politiske partiene. Vi fikk særavtaler om likestilling for arbeidstakere i staten, handlingsplaner for likestilling i utallige organisasjoner, institusjoner og kommuner. Likestillingsideologien ble institusjonalisert i de nordiske politiske systemer med egne organer. I Norge kom Likestillingsrådet i 1972 og -ombudet i 1978. Selv om vi hadde en «kvinneregjering» i 1986-89 synes de korporative systemene å motvirke kvinners interesser, bl.a. gjennom ekspertinnslag i planlegging og profesjonalisering (Hernes, H.M. m.fl.:174). Med en mannsdominert ledelse og medlemsmasse i f.eks. LO og NIF kan det være vanskelig for kvinnene å få sine «særinteresser» igjennom i organisasjonene.

Det sentrale kvinneutvalget i NIF (1984-)

Dette utvalget ble altså opprettet av hovedstyret i 1984. I likhet med det første utvalget var målet også her å øke kvinnes idrettsengasjement. Fire satsingsområder ble staket ut: Øke formell og reell likestilling, øke antall kvinnelige ledere, trenere og dommere, øke kvinners deltakelse i aktiv idrett og å bedre massemedias dekning av kvinneidretten. Med utgangspunkt i utvalgets «Forslag til handlingsplaner 1985-87» del 1, kan argumentasjonen for dette arbeidet plasseres i ressurskategorien (Skeie, 88:42): «Når flere kvinner kommer med i de organer der premisser legges og beslutninger tas, vil det antakelig også påvirke miljøet og verdigrunnlaget i idrettsbevegelsen. Det kan gjøre det lettere å få realisert målet om idrett for hele familien» (Kvinneutvalget, 1985:4).

Interesseargumentet som antyder konflikter basert på sosialt kjønn, er «naturlig» nok her fraværende. NIF som organisasjon

legitimerer i stor grad sitt arbeid med utgangspunkt i en harmonimodell. Kvinneutvalget skulle videre legge fram en melding om sin virksomhet til tinget i 1987. 1,5 million kroner ble avsatt til utvalgets arbeid pr. år fra 1985.

Selv om andelen kvinnelige medlemskap i NIF var på 38 % i 1986, var kvinnerepresentasjonen i særforbundene kun 15 % i 1987, mot 32 % i idrettskretsenes styre (Kvinneutvalget, 1988:29-31). De sistnevnte styrene har imidlertid en lavere status enn særforbundsstyrene. Leder av det sentrale kvinneutvalget i perioden 1984-87 ble den seinere sosialministeren, Tove Strand Gerhardsen, som også var medlem i hovedstyret. Utvalget har fortsatt sin virksomhet i 1987-90 med Møyfrid Hallset Skei fra hovedstyret som leder. Utvalgene har arbeidet meget aktivt i begge periodene. Arbeidet med å skolere/rekruttere kvinnelige ledere er kanskje mest kjent med blant annet kurset «Kvinner - Kan - Vil - Tør». I løpet av første periode gjennomførte rundt 2000 kvinnelige medlemmer dette kurset, mens 120 kvinner fra hele landet er autorisert som kurslærere for disse kursene. Kvinneutvalgnettet har også blitt bra utbygget. Av 45 særforbund hadde 24 egne kvinneutvalg i 1987. I idrettskretsene var dette tallet på 11 av 19. I første periode var alle medlemmene av det sentrale kvinneutvalget kvinner, i andre periode har likestillingsideologien slått igjennom også her, og 2 (av 16) medlemmer er menn. Den ene har nå gått ut og den andre er meget aktiv.

Utvalgenes muligheter og begrensninger

Blant de saker som er analysert fra det første kvinneutvalget (1946-53) er en sak valgt ut for å synliggjøre kvinneutvalgets problemer i denne perioden. Leder av kvinneutvalget tok ordet på tinget i 1946 og etterlyste

svar fra Legerådet på brev om øvelsesutvalg for kvinner. Hun hadde personlig henvendt seg til rådet for å få i stand et samarbeid, men uten resultat. Før tinget hadde organisasjonssjefen skrevet et brev til kvinneutvalget om at en komité var oppnevnt for å arbeide med øvelsesutvalg for kvinner (uten DSKs medvirkning).

«Vi som stiller med kvinneidrett på en sunn basis, vil – tror jeg – også ha en viss kompetanse for å kunne uttale oss om (idretts)valget og de andre spørsmål her, når man skal fastsette regler for kvinneidretten» (Årbok, 1947:137). Hun satte videre fram et forslag om at innstillingen også skulle sendes til DSK. Etter en lang debatt frafalt hun forslaget, da organisasjonssjefen kunne love at også kvinneutvalget skulle få uttale seg, og etter at en representant fra Legerådet hadde gitt «formannen» i kvinneutvalget en «lekse» om administrative rutiner i organisasjonen.

Saken startet da Legerådet, og ikke det sentrale kvinneutvalget, hadde fått en henvendelse fra en mannlig leder av kvinneutvalget i en krets, der kvinner hadde deltatt i et «krevende» skogsløp på to mil. Formannen ønsket en uttalelse om hvilke idrettsgrener kvinner burde delta i av «helbredshensyn».

Da DSK og Legerådet ikke synes å kunne bli enige om hvem som burde være med i komiteen, ble arbeidet henlagt.

Det sentrale kvinneutvalget fra 1984 har ikke hatt slike problemer. Medlemmene og selve utvalget med sosialministeren i spissen, har en helt annen status blant de mannlige idrettslederne enn det som var tilfellet for det første kvinneutvalget. Dessuten er nettverket av kvinneutvalg mye bedre utbygget. Deres problem synes først og fremst å være et legitimeringsproblem for utvalg/prosjektgruppe i forhold til hovedstyrets mål med kvinneidrettsarbeidet før tinget i 1987.

Hovedstyrets forslag var fortsatt satsing

på kvinneidrett og at øremerkede midler skulle avsettes til dette arbeidet, mens kvinneutvalgets forslag om at et sentralt kvinneutvalg skulle lede dette arbeidet var utelatt i forslaget. DSK holdt derfor åpne før-møter, der samtlige kvinnelige tingrepresentanter ble invitert til å delta. Sammen bestemte de å legge opp en strategi for et vedtak om et sentralt kvinneutvalg også i neste tingperiode. Et av medlemmene i kvinneutvalget fortalte om nødvendigheten av å ha et kvinneutvalg til å lede dette arbeidet til en mannlig tingrepresentant. Disse to var gamle kjente og gode venner fra mange år tilbake. Mannen var i og for seg ikke tilhenger av kvinneutvalg, men engasjementet fra kvinnen syntes å smitte over på ham. Uten at denne ble spurt om å tale kvinnenes sak på tinget, var det akkurat det han senere gjorde på en meget taktisk måte og i rette øyeblikk. Hans forslag om at et kvinneutvalg skulle lede kvinneidrettsarbeidet ble enstemmig vedtatt (Protokoll, 1987:19).

Det er selvsagt ikke uproblematisk for det sentrale kvinneutvalget å definere NIFs kvinneidrettsarbeid. Det er gjort i handlingsplaner for 1984-87 og 1987-90. Men utgangspunktet var gitt av hovedstyret i 1984 og av kvinneutvalget i 1987. En må imidlertid ikke glemme at dette sannsynligvis av de fleste mannlige og mange kvinnelige medlemmer blir oppfattet som særinteresser i forhold til allmeninteressen, den nøytrale idretten. Det var viktig for kvinneutvalget selv å definere dette arbeidet i 1987, i stedet for å bli definert av andre. Grupper som har makt, har også muligheter til å definere hva som er legitimt.

Organisering av kvinners interesser i NIF mot år 2000

At DSK er dannet har et tosidig perspektiv. I et kvinneidrettsperspektiv var det i

utgangspunktet positivt at utvalget fikk anledning til å arbeide i organisasjonen. På den andre siden danner dette også rammer for arbeidet, dvs. det kan ikke være i synlig konflikt med organisasjonenes dominerende idrettsideologi på sentrale punkter. Har organisasjonen i realiteten fått igjen en ideologisk koopteringsprosess ved å nedsette kvinneutvalget og ved å gi det gode arbeidsmuligheter? Utvalgsmedlemmene er også blitt «medskyldige» dersom aktiviteten blir redusert og resultatene ikke blir etter forventningene. På tinget i 1987 hadde utvalget så mange «baller» i luften på så kort tid at det var vanskelig å finne mangler ved utvalgets innsats. I 1990 har det gått 5 1/2 år siden utvalget ble dannet. Muligheten til refleksjon er langt bedre, inkludert mulighetene til å finne mangler. Noen av disse har utvalget selv synliggjort. Antall kvinneutvalg i idrettskretsene er redusert fra 11 til 8 av 19 og fra 24 til 22 av 45 særforbund fra 1987 til 1989. Et annet moment som kan bidra til å usynliggjøre kvinneidrettens interesser er forslaget til ny organisasjonsplan. Dersom en gjennomføring av denne planen blir et overordnet mål i NIF etter 1990, kan kvinners interesser komme i bakgrunnen. Jeg ser et parallell til effektiviseringen av NIF rundt 1950 og oppløsningen av det første DSK og den nye planen av 1989. Det kan bli viktig for det moderne DSK å definere kvinneidretten i forhold til denne nye planen.

Bør det sentrale kvinneutvalget gå inn for kvinneutvalg også i neste tingperiode (1990-93) eller bør utvalget nedlegges, men arbeidet fortsette ved hjelp av kvotering, «Kan-vil-tør-kurs» osv.? Den eneste konstante variabel når det gjelder organisering av kvinners «særinteresser» synes å være variasjon. Er det kanskje strategisk lurt fortsatt å ha et kvinneutvalg, men endre navnet på utvalget, slik at det kan skape et inntrykk av forandring? Hva med organiseringen i årene fram mot år 2000? I denne

delen av arbeidet er jeg ennå ikke ferdig med intervjuene av ekspertene, dvs. kvinneutvalgsmedlemmene.

Det er selvsagt store metodiske problemer ved å sammenlikne de to kvinneutvalgene i de to tidsperiodene. Det første hadde så mange barrierer å overvinne, samtidig som denne forskningen har avdekket undertrykkingsmekanismer (bevisst eller ubevisst) hos deler av den sentrale mannlige ledelsen, f.eks. diskusjonene på tinget i 1946. Dagens kvinneutvalg har langt bedre arbeidsvilkår, samtidig som det ser ut til å legge mer vekt på strategi i forhold til de saker som tas opp, slik at de unngår «ikke- avgjørelser», slik som før og under tinget i 1987. Begge synes imidlertid å ha problemer med legitimiteten av et utvalg etter flere års arbeid. Menns hegemoni over kvinner i det første utvalget synes å være markant f.o.m. 1950, i motsetning til dagens kvinneutvalg. Spørsmålet om hva som er idrettskvinnes interesser og hvilken organisering som best tjener disse, vil måtte stå i fokus fram mot tinget i 1990 og mot år 2000.

Gerd von der Lippe
forsker
Telemark DH

Litteratur

- Bachrach, P. og Baratz, M. (1970) *Power and Poverty*, New York, Oxford University Press.
- Bråten, S. (1981) *Modeller av Menneske og Samfunn*, Universitetsforlaget.
- Halsaa, B. (1987): «Har kvinnor gemensamma interessen?», *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 4.
- Harsten, I. og Haavind, B. (1983) *Kvinner i fagbevegelsen - Etterslep og nyskapere?*, Institutt for Samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Haukaa, R. (1982) «Felleskap og feider i den nye kvinnebevegelsen». I Holter, H.: *Kvinner i fellesskap*, Universitetsforlaget.

- Hernes, H.M. m.fl. (1983) «Kvinneres representasjon i det korporative system». I Haavio-Manilla, E. m.fl.: *Det uferdige demokratiet*, Nordisk Ministerråd, Oslo.
- Holter, H. og Haukaa, R. (1981) «Kvinnekår og kvinnefrigjøring.» I Semmingsen m.fl.: *Norges Kulturhistorie*, Bind 8, Aschehoug, 1981.
- Kvinneutvalget (1985) *Forslag til handlingsplaner 1985-87*, NIF.
- Kvinneutvalget (1988) *Forslag til handlingsplan 1988-90*, NIF.
- Lippe, von der, G. (1988) *Gla' håndball. Håndballkvinnene - fra idrettsleik til medieidrett*, Pax, 1988.
- Lippe, von der, G. (1987) *Women's Sports in Norway: 1861-1987*, Seksjon for Kultur og Idrett, Telemark distriktshøgskole.
- Lippe, von der, G. (1982) *Kvinner og idrett - fra myte til realitet*, Gyldendal, 1982.
- Løvik, M. (1976) *Norske Kvinners Samarbeidsnemd*, Historisk Institutt, Universitetet i Bergen.
- NIF (1987) «Protokoll. Norges Idrettsforbunds 18. ordinære idrettsting 7.-10. mai.»
- NIF: Årbok 1953: Tinget 1953, Sak 18a.
- NIF: Årbok 1947: Tinget 1946, Sak 6.
- Skjønsberg, K. (1979) *Hvor var kvinnene 1945-1969?*, Gyldendal.
- Skjeie, H. (1988) *The feminization of Power: Norway's Political Experiment (1986-)*. Rapport 88:8, Institutt for Samfunnsforskning.

Ei framtid for kvinner i organisert idrett?

Kvinneres interesseforvaltning og ressursforhold i idrettslaga

Kvinneres lave deltaking i organisert idrett er eit resultat av kvinneres kvardagsliv, handlingsvilkår i samfunnet og kvinneres interesseforvaltning i idrettslaga. I idrettslaga er det imidlertid lite som tyder på at kjønnsdimensjonen er komen på dagsorden. Politikkutforming skjer oftast utan at kvinneres situasjon, interesser og behov blir erkjent og synleggjort.

Amanuensis i idrett Jorid Hovden viser, med utgangspunkt i ein studie av idrettslaga i Alta kommune, korleis menn framleis blir rekruttert inn med kjønnsnøytrale konvensjonar som ideologisk basis. Status quo og det tradisjonelle mønster med menns dominans og kvinneres underordning synes stadig å bli gjenskapt.

80-åra har blitt kalla «kvinneidrettens tiår». I denne tidsepoke har kvinneidretten utvikla seg mot stadig større differensiering og likestilling. Ein prosess som har ført norske idrettsjenter fram i første rekke på fleire områder i internasjonal eliteidrett. Mange skulle imidlertid ønske at «kvinneidrettens tiår» også kunne omfatte kvinner flest og deira sjansar til å realisere trening og organisert idrettsdeltaking for eigen del.

Dessverre viser tilgjengeleg empiri nesten det motsette. Medlemstalet på vaksne kvinner i idrettslag viser stagnasjon, og dei fleste er passive medlemmer (NIF 1988, Dølvik m.fl. 1988). På bakgrunn av at 2/3 av idrettens aktive er barn og unge er dette særleg tankevekkande. Jenter er aktive i idrettslag fram til puberteten eller til etableringsfasen, medan menn har ei meir aktiv tilknytning gjennom heile livsløpet (Dølvik

m.fl. 1988, Wedman 1988). I vaksen alder er det få kvinner som opprettheld organisert idrettsdeltaking for egen del. Kvinners tilknytningsformer til idrettslagas verksemd er meir konsentrert om andreomsorg, i roller som mødre for idrettsaktive barn, koner for idrettsaktive menn eller som støttemedlemar og dugnadsarbeidarar.

Omlag 80% av dei kvinner som trener regelmessig, trener uorganisert, aleine eller saman med vener (Pedersen 1988). Fleire kvinner enn menn brukar tilboda på den private marknaden (Dølvik m.fl. 1988). Kvinner er altså i den paradoksale situasjon at dei tilfører idrettslaga ressursar i form av medlemskap og dugnadstimar. Men dei får ikkje sjølv del, verken i dei ressursar som blir skapt, eller dei store offentlege ressursar som årleg blir gitt til organisert idrett. Vi kjenner igjen eit mønster der kvinner er med på å skape grunnlag for andres velferd utan å sjølv få del i godene (Ve 1979).

Mange vil hevde at kvinner får betre tilfredsstilt sine behov for trim og trening utanfor idrettslagas tilbod, eller at dei tilbod idrettslaga gir ikkje passar for kvinner. Men det faktum at kvinner oftast deltar i aktivitetar som utøvast individuelt, uavhengig av andre og uavhengig av spesialanlegg, kan også tyde på at kvinners innflytelse og interesseforvaltning i idrettslaga er så svak at dei ikkje maktar å artikulere sine behov (Pedersen 1988). Berit Ås hevdar at: «Det å være uorganisert i en verden av sterke organisasjoner, betyr å inneha en svekket stilling i samfunnet» (Ås 1981:29).

Meir enn 10 års kvinneforskning har dokumentert til fulle at kvinner har andre og dårlegare levekår enn menn.¹ Herigjennom utvikler kvinner andre handlingsvilkår og også andre personlege og sosiale ressursar med tanke på idrettsdeltaking. Forskning har vist at viktige personlege ressursar for å kunne realisere idrettsdeltaking er (1) god helse, både psykisk og

fysisk, (2) best mulig utdanning, (3) stor autonomi, variasjon og utfordring i jobben og (4) stor tilgang på fritid, dvs. tid til eigen disposisjon for eigenomsorg (Nøkling 1982, Fasting 1983, Aarø/Brekke 1983).

Kunnskap om kvinners livsvilkår viser klart at kvinner har jamt over færre ressursar på desse livsområda enn menn (Wadel 1983, Skrede/Tornes 1983, Hoel 1983, Rudie 1984 m.fl.). Med andre ord har kvinner alt langt dårlegare utgangspunkt for å kunne delta i organisert idrett. Særleg synes dette å gjelde kvinners vilkår i arbeidslivet og det å kunne realisere eit aktivt fritidsliv med eigenomsorg i sentrum. Kvinners arbeid er gjerne kjenneteikna ved å vere såkalla «bunde arbeid», dvs. at innhaldet blir bestemt av andre og gir lite rom for autonomi, fleksibilitet og personleg planlegging (Heuch 1983). I tillegg står kvinners arbeid oftast øvst på stress- og mistrivselstene, der rutinearbeid og akkord er vanlege kjenneteikn.

Fritid har vist seg å vere ein marginal ressurs for kvinner. Deem (1987) hevdar at det er lite sannsynleg at kvinner har ei oppleving av å ha fritid i det heile, dvs. tid til eigen disposisjon utanfor heimen. Medan menn ofte definerer fritida si som «non work time» – den tid dei har til disposisjon utanfor lønnsarbeidet – er det dobbeltarbeidet som pregar kvinners kvardagsliv. Trass i lang likestillingskamp har kvinner framleis hovudansvaret for omsorgs- og hushaldsarbeidet når jobben er over. Tid til trening må eventuelt passast inn mellom alle andre gjeremål i familie og hushald. Kvinners sjanse til å delta i idrett vil dermed dels avhenge av andre familiemedlemmers velvilje og livssituasjon, og dels av kvinners ressursar til eigen tids- og kvardagslivsorganisering. Regelmessig deltaking i organiserte idrettsaktivitetar, slik desse oftast blir tilrettelagt idag, krev at kvinner prioriterer egne behov og eigen velferd

høgt. Slik prioritering kan vere svært vanskeleg – spesielt for småbarnsmødre.

Med kvinner kvardagsliv som tolkningsramme er det kanskje ikkje særleg overraskande at for aleinemødre som jobber akkord på filetfabrikane i Finnmark, er deltaking i idrett eit framandord.²

Kjønnspolitikk og kvinners rammevilkår for interesseforvaltning i idrettslaga

Mannsdominans

Historisk sett har den organiserte idrett i Norge alltid hatt preg av å vere ein mandsbastion. Mannleg dominans i kultur, verdi grunnlag og saksområder har vore og er

kvinneres rammevilkår for interesseforvaltning.³ I den grad kvinner deltar i politikkutforming skjer det på lavaste nivå i organisasjonen, dvs. i idrettslaga (NIF 1985).

I idrettslaga utgjer kvinner idag omlag 30% av dei tillitsvalde, noko som teoretisk sett skulle kunne gjere kvinners interesser synlege.⁴ Vidare analyser av kva for ansvarsområder kvinner forvaltar i styrer, utval og komitear gir imidlertid klare signal om at «kjønnsforskning» likevel er intakt. Dei fleste idrettslag har kvinneleg kasserar og sjølvstyre kvinneleg sekretær. I tillegg er dei fleste fest-, kiosk- og bingokomitear dominert av kvinner. Kjenneteiknet ved desse verv er at dei i alt det vesentlege er arbeidskrevjande, utøvande og inneheld mykje rutinearbeid. Denne form for arbeid blir nesten alltid definert og kontrollert av menn høgre oppe i hierarkiet. At eit idrettslag har kvinneleg leiar er enno unntaket og ikkje regelen. Berre omlag ein av ti idrettslagsleiarar er kvinner. Vi ser konturane av

Foto: Tommy Nilsson, Mira/Samfoto

eit mønster, der kvinners sjansar for konsolidering av egne interesser på egne premissar er beskjedne.

Interessant er det imidlertid at nyare funn synes å stadfeste at kvinner rekrutterer kvinner til idrettspolitiske verv i langt større grad enn menn (Emaus, Jacobsen, Takøy, 1989). Det ser ut som kvinner ønsker å jobbe under kvinner. Eit idrettslagsstyre med kvinneleg leiar hadde langt oftare kvinneleg nestleiar og eit kvinnedominert styre enn idrettslag med mannleg leiar.

Kjønn og kriterier for ressursfordeling

Vedtaket om opprettinga av Norges Idrettsforbunds sentrale kvinneutval i 1984 og vedtaket om kjønnskvoltering i sentrale ledd i organisasjonen i 1987, er eit resultat av kvinners interesseforvaltning i idrettsrørsla. Det er også eit uttrykk for at kjønnsdimensjonen stadig har vore på dagsorden i sentrale organisasjonsledd gjennom dei siste åra.

Presset og kravet om å gjere kjønn relevant i politikkutforming har imidlertid i liten grad kome frå kvinner på grasrota i organisasjonen slik ein kanskje skulle forvente. Initiativ, skoloring og andre ressursar for å forsøke å bevisstgjere og hjelpe kvinner til å konsolidere sine interesser, har i hovudsak kome ovanfrå (NIF 1988).

Fokus på idrettslagas kjønnspolitikk viser at kjønn bare sporadisk har blitt diskutert og problematisert både generelt og når kriterier for ressursfordeling blir fastsett. Eit uttrykk for situasjonen er at få eller ingen idrettslag har budsjett som differensierer på kjønn. I følgje handlingsplanar og måldokument er planlegging med utgangspunkt i kvinners levekår, behov eller ressursar heilt fråverande. Dette til tross for at over 80% av idrettslagas medlemmer er barn og menn, og det formelle målet for idrettsarbeidet er «idrett for alle».

Den ideologiske basis for idrettslagas ressursfordelingskriterier er hovudsakleg prinsippa om ressurs- og kompetanselikskap. Formelt står ressurslikskapsprinsippet sterkast, men i praksis er kompetanselikskapsprinsippet dominerande. Utgangspunktet for ein ressurslikskapstankegang er at alle skal behandlast likt, uavhengig av personlege eigenskapar, kjønn eller sosial klasse (Hernes 1974). Leiarane for idrettslagas ser gjennomgåande på ressurslikskapskriteriet som eit rettferdig og radikalt prinsipp. Ein fordelingspraksis etter kompetanselikskapsprinsippet blir forsvart utifrå haldningar om at alle må ha like vilkår for idrettsdeltaking, og dei beste utøvarane har eit langt større behov for ressursar enn dei på lavare prestasjonsnivå. I følgje Hernes (1974) vil ein slik tankegang, som favoriserer den beste, medverke til å oppretthalde og oftast auke skillet mellom dei prestasjonssterke og dei andre. Dei mest prestasjonssvake eller dei som i utgangspunktet har få relevante ressursar for å kunne realisere deltaking, vil anten aldri sjå på idrettslagas tilbod som relevante for seg, eller føle at dei får lite igjen for å delta. For kvinner er denne situasjonen velkjent. Denne form for fordelingspolitikk byggjer på dei same verdiar som konkurransedemokratiet, der prestasjonsidrettens normer og verdiar blir ideologisk styrande (Andersson/Gustavsson 1985).

Prinsippa om ressurs- og kompetanselikskap framstår dessutan som kjønnsnøytrale. Kvinner og menn har teoretisk sett lik sjanse for ressurstilgang. Vår analyse av den reelle ressursfordeling mellom kvinnelege og mannlege utøvarar, er imidlertid ein illustrasjon på korleis kjønnsnøytrale konvensjonar slår ut for kvinner.

Kjønnsnøytrale konvensjonar – konsekvensar for kvinneidretten

I vår kartlegging av kvinners og menns ressurstilgang valde vi ut tre ressursområder

som står sentralt når vilkår for idrettsdeltaking diskutert: (1) trenarressursar, (2) anleggssursar og (3) økonomiske ressursar. Kjønnsforskjellar vart kartlagt innan kvart område. Hovedfunna viser at:

1. Kvinnelege utøvarar hadde jamt over dårlegare kvalifiserte trenarar enn menn. Dette gjaldt både m.o.t. trenarutdanning og trenarerfaring.

2. På anleggsida uttrykte kvinneidretten langt større misnøye med situasjonen enn menn. Kvinners udekte anleggsbehov var langt større.

3. Dei kjønnsnøytrale forskjellar i tilgang på økonomiske midlar var vanskelege å kartlegge, sidan budsjett/rekneskap ikkje differensierte på kjønn, men berre på prestasjonsnivå. Ved å sjå på kvinnedominerte utøvargrupper kontra mannsdominerte, fann vi at kvinnedominerte utøvargrupper hadde jamt over lavare økonomiske rammer for sine aktivitetar enn dei manlege. Hovudinntektene i kvinnedominerte utøvargrupper kom frå lotteri og bingo, medan billett og sponsorinntekter var dei viktigaste inntektskjeldene i mannsdominerte utøvargrupper. Mannlege utøvarar fekk dessutan langt fleire sponsormidlar enn kvinneidretten. Denne situasjonen tyder på at kvinner i større grad enn menn må bruke utanomidrettslege aktivitetar som kakebaking og dagnadsjobbing for å muliggjere eigen idrettsaktivitet.

Kvinner ønsker å drive med andre idrettsformer enn menn og eit fåtal kvinner er interessert i konkurranseaktivitetar (Dølvik 1988, Pedersen 1988). Kvinner likar å trimme til musikk og drive med aktivitetar saman med andre, aktivitetar som gir dei både eit fysisk og kulturelt rom. Idrettslagas aktivitetsprofil vitnar imidlertid om få reelle tilbod til vaksne kvinner.

Idrettslagas tilbod er konsentrert om konkurranseaktivitetar. Berre eit fåtal idrettslag prioriterte til dømes tid i idretts-hall/gymnastikkisal til trimaktivitetar for kvinner.

Strategival og endringspotensialer

Kvinner handlingsvilkår innanfor eit etablert konkurransedemokrati som idrettslaga, der fordeling av ressursar skjer under dekke av kjønnsnøytralitet, vil aldri kunne gjere kvinners interesser, behov og ressursar relevante for politikkkutforming. Derimot representerer dei ein ideologi og eit verdigrunnlag som vedlikeheld kvinners svake stilling i organisert idrett og reproduserer patriarkalske styringsstrukturar. Konkurransedemokratiets likskapsprinsipp fungerer som «et middel til å bevare middelet» og «et middel til å bevare de politiske organer» (Hernes/Martiniussen 1980:15).

Ein kjønnspolitikk som også tar sikte på å gjere kvinner til premissleverandør for verdigrunnlag og aktivitetsprofil, må sette kvinners kvardagsliv, erfaring og ressursar i sentrum. Men korleis kan ein slik endringsprosess igangsetjast – der patriarkalske rammer må brytast ned, og både menn og kvinner må utvikle nye sidestilte handlingsvilkår? Innsikt i dagens situasjon synes å peike ut to mulige alternativ – ein integrert og ein segregert strategi.

Det integrerte alternativ må ha som premiss å oppnå ein situasjon der kvinner har innflytelsesmuligheter, og dermed kan legge grunnlaget for å fjerne ein del barrierar for å oppheve kvinneundertrykking. Førsetnaden for det er at kvinner må

oppnå ein talmessig gunstig representasjon i alle politikktutformande organ. Kjønnskvotering må praktiserast i alle ledd. På den andre sida må kvinner og menn saman arbeide for at kvinners synspunkter, krav, væremåte og erfaringar får gjennomslag. Konkret vil det innebere at prinsippet om resultatlikskap blir grunnlaget for idrettslagas ressursfordelingspraksis, dvs. at ressursar blir fordelt omvendt proporsjonalt med utøvarens utgangspunkt (Hernes 1974). For kvinner, eit prinsipp som kan omfordele goder og gjere kvinners ressursar synlege.

Det segregerte alternativ har som utgangspunkt at mannshegemoniet er så institusjonalisert, at kvinner må forme sine egne alternativ uavhengig av dei etablerte idrettslag. Slik kan kvinner lettast kome på offensiven og få synleggjort egne behov, ressursar og kultur. Målet blir dermed ikkje berre sidestilling med menn, men også å opne opp for at kvinner kan bli nyskaparar. Å stille krav om å få sin rettmessige del av dei offentlege ressursar som idrettslag og den organiserte idrett idag forvaltar, må imidlertid bli ei viktig kampsak. Den integrerte strategi er nok både idrettspolitisk og kvinnepolitisk den mest nærliggande i dagens situasjon. Spørsmålet er berre om kvinner vil klare å verkeleggjere sine behov og synleggjere sine interesser innan dei etablerte organisasjonsrammer når kjønnssamansetninga blir vesentleg endra. Denne prosess vil kanskje både skje raskare og meir på kvinners vis dersom kvinner får sjanse til å skape ein alternativ idrett uavhengig av menn, og særleg i desse OL-tider når mannshegemoniet i idretten styrkast dagleg!

Jorid Hovden
amanuensis,
Institute for sport and
human performance,
Eugene, Oregon, USA.

Litteratur

- Anderssson, I. og K. Gustavsson (1985): *Har idrotten någon mening? En kritisk granskning av Sveriges Riksidrottsförbund*, Stockholm.
- Deem, R. (1987): «Unleisured Lives. Sport in the context of women's leisure.» In *Women's Studies. International Forum*, vol 10, no A.
- Dølvik, E. m. fl. (1988): *Kluss i vekslina. Fritid, idrett og organisering*. FAFO, Oslo.
- Emaus, T., O. J. Jacobsen og I. Takøy (1989): *Hva kjennetegner lederene i norske volleyballklubber? Semesteroppgave*, FDH, Alta.
- Fasting, K. (1983): «Idrettspassive i den norske befolkning.» I *Tidsskrift for den norske lægeförening*, nr. 4b.
- Gerrard, S. (1986): *Kvinnens makt og avmakt. Et kjønnsrolleperspektiv på forvaltning og faglige interesser i fiskeindustrien*. FDH-rapport i 1986:6, Alta.
- Hernes, G. (1974): «Om ulikhetens reproduksjon.» I *Forskningens lys - NAVF 25 år*, Oslo.
- Hernes, G. og W. Martiniussen (1980): *Levekårsundersøkelsen. Demokrati og politiske ressurser*. NOU 1980:7, Oslo.
- Heuch, B. (1983): «Kvinner i yrkeslivet.» I *Kvinner i beslutningsprosesser*. Norske kvinners nasjonalråd, Oslo.
- Hoel, M. (1983): *Den kvinnelige arbeiderklassen. Kvinners levekår og livsløp*. U-forlaget, Oslo.
- Hovden, J. (1986): *Kvinnens vilkår for deltaking i organisert idrett. Ei situasjonsanalyse med utgangspunkt i ei empirisk undersøking av kvinner og menns tilgang på sentrale ressursar i idrettslag i Alta kommune*. FDH, Alta.
- Norges Idrettsforbund (1985): *Mer idrettslig aktivitet for flere kvinner. Forslag til handlingsplaner 1985-87*. Kvinneutvalget NIF, Oslo.
- Norges Idrettsforbund (1985): *Mer idrettslig aktivitet for flere kvinner. Forslag til handlingsplaner 1988-90*. Kvinneutvalget NIF, Oslo.
- Nøking, O. (1988): *Idrett og levekår*. U-forlaget, Oslo.
- Pedersen, K. (1986): *Et bilde av kvinneidrett - småbarnmødres vilkår for idrettsdeltakelse*. Hovedfagsoppgave NIH, Alta.
- Skrede, K. og K. Torsnes (1983): «Hva er et livsløpsperspektiv?» I Wadel m. fl. (red): *Dagliglivets organisering*. U-forlaget, Oslo.
- Wester-Wedman, A. (1988): *Den svarfångade motionären*. Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet.

Aarø, L. K. og T. Brekke (1983): «Fysisk aktivitet i den norske befolkning.» I *Tidsskrift for den norske lægeförening nr. 4b*.

Ås, B. (1988): «Tilbakeblikk og sideblikk på begrepet kvinnekultur.» I. R. Haukaa m. fl. (red): *Kvinneforskning – Bidrag til samfunnsteori*, i *Kvinneres levekår og livsløp*. U-forlaget.

Noter

1. Dei studier som har medverka til ein slik dokumentasjon er mange. I denne samanheng kan berre nemnast serien *Kvinneres levekår og livsløp* (17 bind). Den har hatt som hovudføremål å frambringe eit helhetsperspektiv på kvinners liv. Dei fleste bidrag som er publisert viser samanhengar mellom kvinners roller i arbeidsliv, familieliv og det offentlege liv og slik desse samla bestemmer kvinners livssituasjon.

2. Funn fra upublisert materiale av fysioterapeut Torfinn Reginiussen, Alta 1989.

3. Interesseforvaltning blir her brukt som eit uttrykk for samspelet mellom folks erkjening av sine interesser og kva som er verd å arbeide for. Begrepet omfattar prosessar som utforming og artikulering av interesser, fremjing av krav, mobilisering og gjennomføring av interesser, dvs. ei forståingsramme som legg vekt på handlingsperspektivet i forvaltningsbegrepet. For vidare utdjuping sjå Siri Gerrard (1986) *Kvinneres makt og avmakt. Et kjønnsrolle perspektiv på forvaltning av faglige interesser i fiskeindustrien*. FDH-rapport 1986:6, Alta.

4. All vidare empiri, som ikkje har eksplisitte referansar er henta fra min studie av «Kvinneres vilkår for deltaking i organisert idrett». Finnmark Distriktshøgkole, Alta 1986. Studien omfattar idrettslaga i Alta kommune (29 stk.). Datamaterialet er basert på opplysningar frå ein spørreskjemaundersøkelse blant trenarar og personlege intervju av idrettslagsleiarar og særiddrettsgruppleiarar.

Frigjort kroppsbevegelse – bevisst bevegelse i kroppen

En feministisk utopi

Svært få idrettsforskere har arbeidet med å utvikle framtidsbilder for en feministisk kroppskultur og idrett. Denne artikkelen er en beskrivelse av en feministisk idrettsutopi og den prosess som kan lede mot utopien. Målet er å gi en kort presentasjon av feministisk idrett.

Arja Laitinen, forsker i idrettssosiologi ved universitetet i Jyväskylä, utvikler denne utopien gjennom en drøfting av sammenhengene mellom mosjon og bevisstgjøring. Det sentrale er begrepet bevisstgjøring, altså det å se tvers gjennom og bakenfor idretten og dens ulike former, og det å være bevisst hvilket budskap idretten formidler av kulturen, samfunnet og seksualiteten.

En av sosiologiens oppgaver er å drive kritisk samfunnsforskning. I idrettssosiologien skjedde dette første gang på 1960-tallet. K. Heiniläs (1974) såkalte humanistiske kritikk forandret begrepet idrett til kroppskultur. Det var ikke lenger bare konkurranse- og toppidretten som dannet rammen for hva begrepet idrett skulle inneholde. Nå ble også mosjon og trening en del av begrepet. Den livlige debatten som fulgte i kjølvannet av det utvidede idrettsbegrepet, samt forskningens interesse for dette, var med på å synliggjøre

mosjonsidretten. 1980-tallets kvinneforskning innen idrett (bl.a. Laitinen 1986) har bidratt til å forandre og utvikle kroppskulturbegrepet gjennom en synliggjøring og offentliggjøring av kvinnelige mosjonsformer og de seksualpolitiske forhold i samfunnet.

Innenfor kvinneforskningen i dag, spør man seg igjen om det er aktuelt å utvide idrettsbegrepet. Det er ikke lenger tilstrekkelig at den kroppskultur, bl.a. tradisjonell gymnastikk og dans som kvinner har utviklet seg i mellom, blir synliggjort på linje

med den tradisjonelle idrett. Den feministiske mosjonen, den form for kroppsbevegelser som virker kvinnefrigjørende, venter nå på tur. Det er igjen på tide, liksom på 60-tallet, å utvide innholdet i idrettskulturbegrepet ved å tilføye de utfordringer som ligger i kvinneligheten i første omgang, og dernest i feminismen.

Bakgrunn og innfallsvinkler

Denne artikkelen har nær sammenheng med min undersøkelse om kvinneidrettens framtidsbilder, der utgangspunktet er en feministisk undersøkelse av mosjonsformer (Laitinen 1987). Det som drøftes er altså spørsmålet om i hvilken utstrekning idretten inneholder seksualpolitiske kulturkoder og ideologier.

Det er flere forhold som har gjort at jeg har valgt å arbeide med å utvikle en feministisk utopi. Først og fremst er det en reaksjon på den mannssentrerte framtidsforskningen, bl.a. det patriarkalske kvinnesynet representert ved den liberale likestillingsideologien i idretten. Jeg ønsker å synliggjøre kvinners syn på idrettens framtid. I tillegg er det en reaksjon på den såkalte «offisielle» kvinneidrettens framtidsbilder, som ifølge kvinnelige spesialister på feltet vil bli innfridd på de herskende verdiers, dvs. patriarkatets, premisser. Mitt framtidsbilde av idretten er inspirert av kvinneforskningen og av ulike alternative grupperinger. Jeg vil i denne sammenheng avvike fra tidligere framtidsforskning og utelukkende konsentrere meg om å skape framtidsbilder, uten å forutsette alternative samfunnsmodeller. Jeg fordyper meg altså bare i hvilken form kropps-kulturens framtid vil kunne anta. Diskusjonsfeltet blir begrenset til kun å drøfte en feministisk kropps-kultur. Mitt formål er i

første omgang å beskrive «frigjort kroppsbevegelse – bevisst bevegelse i kroppen» (Laitinen 1989), deretter å utvikle begrepet bevisstgjøring videre ved særlig å drøfte sammenhengene mellom kroppsbevegelse og bevissthet. Jeg forholder meg hovedsakelig til den kropps-kultur som eksisterer utenfor idrettskulturen.

Det sentrale begrepet i denne sammenheng er bevisstgjøring. Med begrepet bevisstgjøring menes å kunne se tvers igjennom og bakenfor kroppsbevegelser og de ulike måter å drive mosjon på, og å være seg bevisst hva kroppsbevegelser formidler om kulturen, samfunnet og de seksualpolitiske forhold i samfunnet. Den som interesserer seg for bevegelsen i sitt eget liv, er altså bevisst om hva hun/han er med på.

Den synlige og den usynlige bevegelse

I drøftingen av idrettens og kvinneidrettens framtidsvisjoner har feministiske forskere (Laine 1989, Laitinen 1987, 1989, Hovden & Pedersen 1989) skapt en videre oppfatning av begrepet kropps-kultur. Nøkkelbegreper i kvinneidrettens framtidsvisjoner er bl.a. den lokale kultur, kunst, forskning, personlig pleie, helse, fred, holisme, bevissthet og solidaritet. Den viktigste ideen i den feministiske kropps-kulturen er bevisstheten om de seksualpolitiske forhold i idretten. Det finnes forskningsmessige belegg for patriarkatets makt over kvinner (og menn) både i kropps-kulturen generelt og i mosjonskulturen spesielt. I bakgrunnen lurer spørsmålet: «Finnes det overhodet en kropps-kultur som ikke er seksualpolitisk bestemt?» Den feministiske utfordringen består i å identifisere og bryte kultur-båndene, samt ved kvinnelig selvbestemmelse å søke etter en kropps-kultur og en

idrettskultur som er frigjort fra og bevisstgjort om de seksualpolitiske forhold. Billedlig uttrykt er det i den feministiske idretten, hvis man som eksempel tar hinderløp, ikke bare spørsmål om å overskride hindere og tidsgrenser, men også om å overskride dypt rotfestede holdninger, altså kulturelle hindere og grenser. Man «overskrider» altså en kroppserfaring og opplevelse ved å være seg bevisst holdningens og kroppsbevegelsens ideologiske budskap, enten det er seksuelt, rase- eller klassepolitisk, eller som et annet kulturbestemt trekk. Ved hjelp av feministiske forskningsmetoder tilstreber man å bevisstgjøre om og åpne for kvinnelighetens og mannlighetens kulturelle bestemmelser. Bevisstgjøringsprosessen kan lede til aksept av tidligere mosjonsformer, men på et nytt grunnlag, i det det utenfra ikke nødvendigvis kan oppdages ulikheter eller forandringer i forhold til tidligere former for mosjon. Det kan også føre til at mosjonsformene får en ny oppbygging, eller at gamle blir forkastet slik at nye former for mosjon blir utviklet.

Når de bakenforliggende, «variable» kommer til syne i individet, inntreffer en kollektiv bevisstgjøring; noe av det usynlige, av det vi ikke vanligvis legger merke til, får plass i erkjennelsen. Også bak kvinners «naturlige» danse- og idrettsformer, gjemmer det seg kulturkoder som ikke bare er uttrykk for lek, skjønnhet og helse, men som blir opprettholdt av visse institusjoner og maktforhold. Bevisstgjøring er også et spørsmål om vår tids typiske individualiseringsprosess. Sett fra et kvinnesynspunkt er bevisstgjøringen om idrettens patriarkalske maktforhold i denne sammenheng det sentrale.

Bevisstgjøringen kan skje på to måter: 1) tilfeldig i ulike situasjoner og livssammenhenger og 2) ved forsettlig å forske i sitt eget kroppsminne og ved å erkjenne de begrensende samfunnsmessige bånd. Bevisstgjøringsgruppene i kvinnebevegelsen (Eisen-

stein 1984) fungerte som «forskningssentra-ler», der visse av samfunnets hemmelige koder ble undersøkt. Det gjorde en ved å samle seg om hverdagslivets allmenne sannheter og anvendte prinsippet «det private er politisk» på disse sannhetene.

I det følgende vil jeg prøve å utvikle metoder til bevisstgjøring om idrettskulturens ideologiske budskap og kulturkoder. Til slutt presenteres et eksempel på tilfeldig bevisstgjøring, der mosjon, musikk og klær leder til bevisstgjøring om egen kropp.

Bevisst feministisk kroppsbevegelse

Det er typisk for den feministiske idretten at den har et nærmere forhold til ulike alternative organisasjoner – som f.eks. studentbevegelsen, fredsbevegelsen, terapibevegelsen og naturlig nok kvinnebevegelsen – enn til de institusjoner og organisasjoner som bygger på det nåværende samfunns maktstrukturer. Allikevel har den feministiske kvinneidretten som bevisstgjørende kropps-kultur – fremfor alt nå i prosessens begynnerfase – sterke bånd til patriarkatet, ettersom bevisstgjøringen må skje i forhold til, og befordret av, patriarkatet, til tross for at det er dette man ønsker å frigjøre seg fra.

Den visjonen som den feministiske idretten representerer, består av tre faser. For det første en (1) *avsløringsfase*, hvor formålet er å bevisstgjøre om og avsløre de patriarkalske maktstrukturer i idretten, i holdningene og i de idrettslige uttrykk (Wex 1979). Man kan f.eks. stille spørsmålet i hvilken utstrekning kroppens bevegelser blir regulert, tillatt og nektet av bl.a. kirken og det politiske system. For det andre (2) en *kvinnesentrert utviklingsfase*, hvor de typisk kvinnelige former for mosjon og

Foto: Sonja Iskov, 2. maj/Samfoto

idrett (bl.a. turn og dans) blir videreutviklet, og typisk maskuline mosjons- og idrettsformer utprøvd. På denne måten blir man kjent med sine feminine og maskuline sider.

I den tredje (3) *kjønnsnøytrale fasen* tilstreber man å utvikle kjønnsnøytrale mosjonsformer som omfatter ulike sider i mennesket, så som kroppen, følelsene og tanken – kroppsbevegelser der naturen og mennesket er i kontakt, og som man først fullt forstår verdien av når alle mennesker er likeverdige.

Man kan også lære å bli bevisst om

kroppsbevegelsens kulturkoder ved å dyrke andre mosjonsformer enn de som er utviklet i den vesterlandske kulturen, og på den måten bli kjent med de kulturkoder som finnes i kvinnens egen kropp, i kvinnekroppens bevegelser. Denne slags bevisstgjøringsmosjon kan f.eks. være magedans, som har sin herkomst i ett av kvinnekroppens spesifikke trekk. Den vesterlandske kvinnens skjulte koder kommer til syne i den rullingen med hoftene som er så naturlig i østerlandsk dans, og i vibreringen av bryst og skuldre. Man har funnet ut at magedansen vekker kroppsbevisstheten til

live i den vesterlandske kvinnen, som ofte innhyller sin kvinnelighet i vide gevanter (Kosonen 1988, 1986; Laitinen 1986, 1988).

En annen form for kroppsbevegelse som medvirker til å vekke kroppsbevisstheten i vesterlandske mennesker – primitive kroppsbevegelser som gjør en i stand til å oppdage kulturens stivnende tendenser. Hoftebevegelser i primitive kroppsbevegelser er, ifølge Raija Riikkala (1989), allmennmenneskelige. De er altså kjønnsnøytrale, uten spesifikke feminine eller maskuline budskap. Bevegelser vekker spørsmål om de hemmelige og usynlige kodene i kulturen. Det skjer en åpning og en bevisstgjøring på et kroppslig plan. Ved primitive kroppsbevegelser kan man lære noe om å ta hensyn til naturen og vår jord.

Tilsvarende kan man gjenfinne humaniteten i tanken, i ånden og i universet gjennom den mer «jordnære» yogaen eller den mer «svevende» eurytmien. Man overskrider fornuftens og tankens begrensninger idet man blir bevisst en videre humanitet.

Bevisstgjøringsbevegelse bryter altså ned ideologiske og kulturelle kontroll- og undertrykkelsesmekanismer. Fra et feministisk synspunkt er det viktig at både kvinner og menn er bevisste i sine kroppsutfoldelser. Den bevisstgjøring som skjer ved at de kulturelle undertrykkelsesmekanismene er identifisert og ens kroppsbevegelser «analysert», gjør en fri i kropp og sinn. Men fri til hva?

Tilfeldighet og kroppsbevegelse – bevisstgjøring eksemplifisert ved seiling

Uttrykket «protestantisk etikk» viser til at man tillater seg å ta seg fri og gjøre det man har lyst til først når man har gjort seg fortjent til det. Vi lever i et samfunn der arbeid

er et høyt verdsatt gode, særlig blant den eldre generasjonen. Og vi opplever livets goder i lys av arbeidet (Roos 1987). Følgelig blir ofte den daglige og ukentlige fritiden tilbrakt i arbeidets tegn.

Idretten følger opp denne «protestantismens etikk». Det å danse, turne eller dyrke sport – ja, til og med det å drive mosjon – skal helst smake av arbeid. Ikke desto mindre kan særlig tilfeldige og nye mosjons- og treningserfaringer føre til at holdninger, og til og med verdier, blir endret. Det viser følgende intervju.

En kvinne, som ved tidspunktet for intervjuet befant seg i 40-årene og som i skoletiden på 60-tallet alltid hadde arbeidet hjemme og i feriene, beskriver sitt livs første seiltur. Dengang hadde hun hatt sommerjobb hos slektninger i Sverige, og seilturen foretok hun sammen med sin svenske kusine:

«Hun trengte ikke å arbeide om sommeren... *det* huset... alt var så stilig... de hadde et kjempeflott stereoanlegg og de spilte musikk, Beethoven og Beatles... for en blanding... bevare meg vel... enda hun var akademiker... den eneste universitetsutdannede slektningen jeg hadde... og den musikken... slik var det... det så ikke ut til at de behøvde å spare på noe som helst.. tenk å kunne gå i slike klær... olabukser... jeg hadde ennå ikke begynt å bruke langbukser... det var ikke riktig på mote ennå, hos kvinner... bare det at det overhodet fans noe som het langbukser. Vi seilte i ti dager... vi bare dro av sted, sånn helt på lykke og fromme... jeg var til stede hele tiden og ingen sa til meg: «ta nå og gjør ditt eller datt»... jeg tenkte at jeg burde ha vasket opp og sånt og gjort rett og skjell for meg... for at jeg overhodet var der... du milde for en rar tur... tiden gikk helt i stå... jeg måtte liksom hele tiden kikke på klokka... Marja sa at jeg burde henge klokka opp på en krok, så den ikke ble våt... jeg hadde så tungt for å ta av meg

klokka... jeg klarte ikke å si det... jeg puttet den inn i ei krå i båten, for på en måte trengte jeg den jo ikke... i overført betydning ble den liksom værende igjen der... når jeg nå skal passe tiden, må jeg ta klokka fram, eller den ligger i veska... det var en kjempes tur... jeg lærte en masse... jeg begynte å føle at det ikke var noe i verden som var så viktig som det å være i den båten... dagsturene... jeg begynte liksom å tenke på en annen måte...»

Slik kan mosjon skape situasjoner som fremmer frigjøringen fra kulturbånd. En seiltur kan virke dobbelt bevisstgjørende, for det første om fritid som en klassebestemt luksus, og for det andre om tiden som sport, der det er vinden som råder.

Arbeiderjentas innsyn i akademikerens levesett gjør inntrykk på grunn av sine motsetninger. Hennes bilde av akademikerens levesett brytes ned. Den akademiske utdannede kusinen hadde på seg olabukse i stedet for «den lille sorte». (Selv hadde intervjuobjektet inntrykk av at studiner går kledd i trangskjørt og bruker håndveske, men denne dagen ble kulturkodene forandret: nå kunne man gå i klær som så gamle og velbrukte ut, bare antrekket var vel utpønsket.) Dessuten lyttet kusinen både på Beethovens klassiske musikk og på Beatles' lettere – tenk at akademikere også likte popmusikk! Det største sjokket ved møtet med kusinen – seilturen – var for det første (1) det å slippe å planlegge. For første gang opplevde hun at hun ikke trengte å gå med «klokka om halsen» («vi bare dro av sted, sånn helt på lykke og fromme», «henge klokka på en krok»). For det andre (2) fikk hun en merkelig følelse av å ha eksistensberettigelse uten først å måtte gjøre seg fortjent til den (ved å lage mat, vaske opp). Det å ha fri ga henne først dårlig samvittighet, men etter ti dagers seilas hadde hun lært seg å se arbeidet som en institusjon som bygger på en indre etikk som virker livsbegrensende.

Når denne arbeiderjenta på sommerjobb kikker over gjerdet fra sin side av klasse skillet, blir hun overrasket over det hun ser: «tenk, går det an å gjøre sånt også her i verden... her i livet... det er altså ikke alle som trenger å jobbe livet av seg». Hun undrer seg over at mennesker kan foreta seg så mange ulike ting samtidig. Selv har hun måttet jobbe hele livet, og særlig etter at hun fylte 13 år. Seilturen og den oppfatningen den skapte om tiden – om tiden som noe som sto stille – åpnet døren til fritidens innerste vesen. Samtidig ledet det å se motsetningene mellom kusinens og hennes eget levesett til indre, og litt etter litt også til ytre forandringer. Seilturen ble også et vendepunkt, som innebar en løsriving fra den tidligere bakgrunn og en langsom overgang til den akademiske måten å tilbringe fritid på. Etter denne opplevelsen begynte hun å dyrke andre interesser enn håndarbeid, eller som hun selv uttrykte det: «En kvinne har også en kropp å ta vare på, og som man skal leve inni.» Denne opplevelsen gjorde henne bevisst om seg selv som noe annet enn bare en kvinne som måtte gjøre seg fortjent til livet ved å arbeide. Også kroppen og sinnet begynte å leve.

Bevegelsen i seg selv – en utfordring?

Det sentrale i denne artikkelen er kvinners frigjøring i kroppsbevegelse og i eget liv. De kulturkoder som er forbundet med den vesterlandske kvinnelighet (og mannlighet, se Laitinen & Tiisonen 1989) kan altså brytes, enten bevisst eller gjennom mosjon og fritidsaktivitet. Utgangspunktet i denne artikkelen er søkingen etter et helt, selvstendig menneske, frigjort fra samfunnets institusjoner. De tradisjonelt kvinnelige mosjonsformene gir oftest assosiasjoner til åndfulle, musikalske følelsesopplevelser,

der kroppsopplevelsen blir tilsidesatt. De mannlige mosjonsformene legger vekt på svettende kroppsopplevelser; der «bakgrunnsmusikken»; ropingen og klappingen fra publikum – levende kroppsmusikk egger viljen til å overskride materielle grenser. Det må være et krav for framtidens kroppskultur at den sammenhengen som mosjonen skaper mellom de ulike elementene i den menneskelige eksistens, ikke bare skal frigjøre seg i forhold til det motsatte kjønn. Ethvert individ som har frigjort seg fra kulturelle bånd er i stand til å realisere alle sider i sin tilværelse. Gjennom idrett kan man bli i stand til å overskride materielle grenser, og ved f.eks. eurytmi indre, ikke-materielle grenser.

På samme måte som man under industrialiseringen stilte krav til overskridelse av materielle grenser, har framtidforskningen vist at samfunnet vil komme til å stille store krav til det å kunne overskride sosiale og psykiske grenser. I kroppskulturen vil framtidens vesentligste utfordring være å frigjøre indre, holdningsmessige bånd og «gå inn i selve bevegelsen». Utfordringen ligger i det å se bak bevegelsen, og å gjøre kroppen og tanken fri til å bevege seg.

Arja Laitinen
lic.polit.

Universitetet i Jyväskylä
Finland

Oversatt fra finsk av Nøste Kendzior

Referanser

- Eisenstein, H. (1984) *Contemporary Feminist Thought*. London: Unwin Paperbacks.
Heinilä, K. (1974) *Urheilu-Ihminen-Yhteiskunta* (Sport-Man Society) Jyväskylä: Gummerus.

- Hovden, J. og Pedersen, K. (1989) Fragments of Scenarios for Body Culture and sport in a feminist perspective. I Hovden, J. og Pedersen, K. *Women in sport – sport for women?* Seminarrapport, Alta.
- Kosonen, U. (1988) Naisliikuntaa etsimässä (Searching for women's movement). In *Uuteen liikuntakulttuuriin* (Toward New Body culture) Siironen, E. (ed.) Tampere: Vastapaino.
- Kosonen, U. (1986) Naisten ruumiinkokeminen liikunnassa (Body Experiences of Women in Physical Activity) In *Liikkuva nainen. Tieteen näemyksiä naisten liikuntaharrastuksesta*. (Sporting Woman. Perspectives of Science about Women's Physical Activity). Helsinki: Finnish Society for Research in Sport and Physical Education, Publications 109, 98-107.
- Laine, L. (1988) From Utopias to Reality: Women's Olympic Games in 1991? Paper presented in the *Congress of Sport History in Sarajevo*.
- Laitinen, A. (1986) Liikuntakulttuurin muutokset – naisopiskelijatko haasteryhmä? (The Change of Physical Culture – Female Students as a Group of Challenge?) *Liikunta ja tiede* (Sport and Science) 23, 3, 144-149.
- Laitinen, A. (1987) Naisliikuntakulttuuri tulevaisuuden kaupungissa. (Women's Movement Culture in the City of Future) In *Yliopiston mielijuhteita Jyväskylältä* (Ideas of the University about Jyväskylä). Jyväskylä: University of Jyväskylä, 133-150.
- Laitinen, A. (1989) Future perspective of Women's Movement culture. I Hovden, J. og Pedersen, K.: *Women in sport – sport for Women?* Seminarrapport, Alta.
- Laitinen, A. & Tiihonen, A. (1989) *Narratives of Men's Experiences in Sport*. (coming)
- Pyykkönen, T. & Seppälä, Y. (1987) (ed.) *Suomalaisen liikuntakulttuurin tulevaisuuskuva* (Future Visions of Finnish Physical Culture) Helsinki: Finnish Society for Research in Sport and Physical Education, Report 8.
- Riikkala, R. (1989) «Minun tapani liikkuu». *Liikunta ja tiede* 5/89. (painossa)
- Roos, J.P. (1987) *Suomalainen elämä*. Hämeenlinna: Karisto OY.
- Veblen, T. (1953; 1925) *The Theory of the Leisure Class*. London: Unwin Books.
- Wex, M. (1979) «Weibliche» und «Männliche» Körpersprache als Folge patriarchalischer Machtverhältnisse. München: Lillemor's Frauenbuchladen.

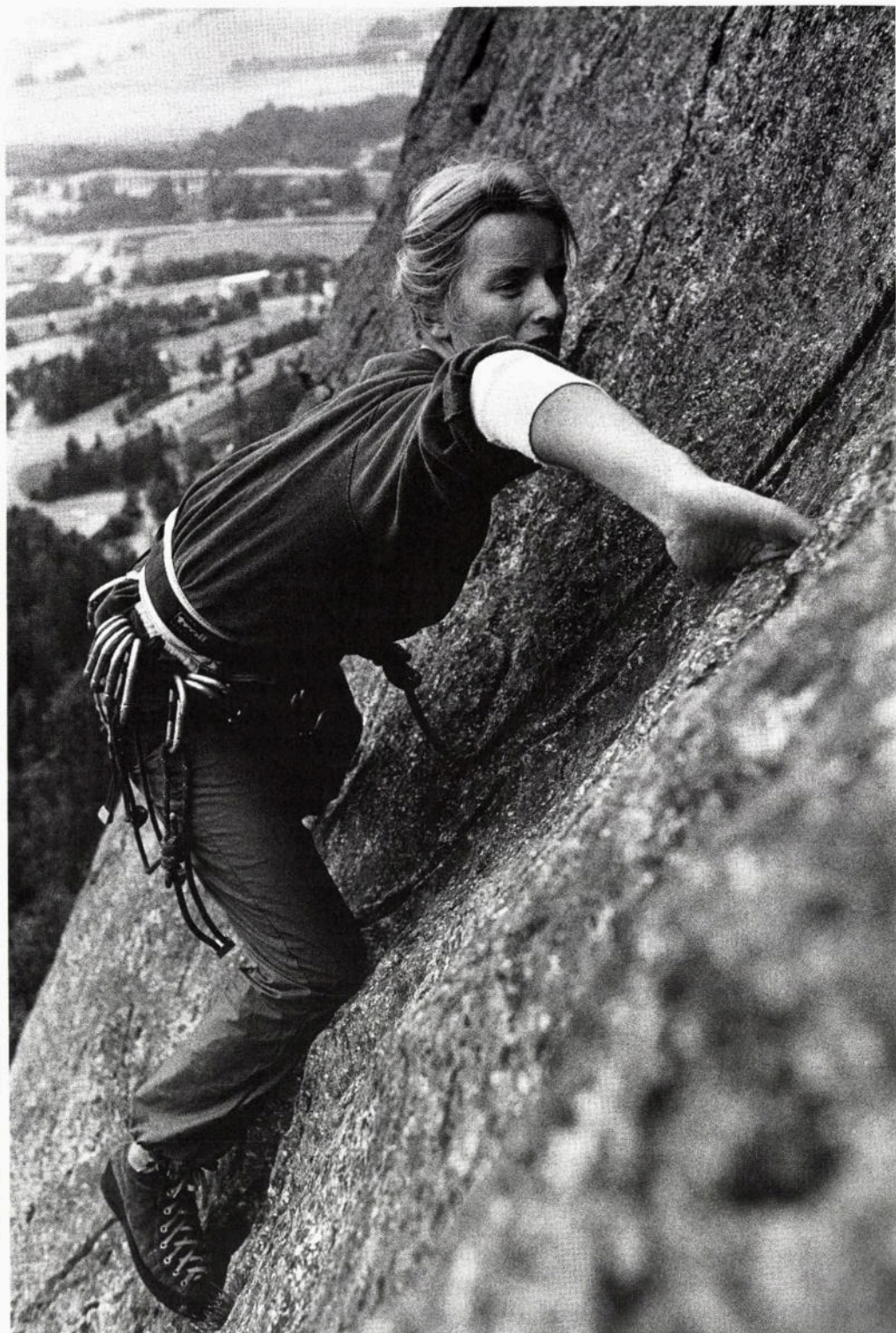

Foto: Bernt Eide, Samfoto

Kvinnepolitiske nøkkeltekster

Ulrike Prokop: Kvindelig livssammenheng

Gjennom en seminarrekke ved Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo, presenterer kvinneforskere bøker som både faglig og personlig har betydd noe spesielt for dem. I dette tredje bidraget i *Nytt om Kvinneforskning* presenterer sosiologen Elisabeth Fürst den danske oversettelsen av boka *Weiblichen Lebenszusammenhang* fra 1976. Gjenlesningen av denne boka var en positiv opplevelse, sier hun, ikke minst fordi den fremstår som overraskende moderne. Prokop fokuserer på *motsigelsene* og *ambivalensene* i kvinneligheten – strukturelt og psykologisk. Det gjør hun ved hjelp av både teori, empiri og litterær analyse. I protest mot tendensene til å betrakte kvinner som mangelfulle, utvikler hun en begrepsramme for de *kvinnelige potensialer* og deres samspill med *lenkene* i hverdagsvirkeligheten. Kvinner har erfaringer fra en undertrykt og deformert, men likevel overlegen produksjonsmåte. Prokops påstand er at det er her frigjøringspotensialene ligger gjemt, og hun mestrer den vanskelige balansegangen mellom et elendighets- og et verdighetsperspektiv. Hun balanserer også mellom en modernistisk og en postmodernistisk forståelse, skriver artikkelforfatteren.

Det var ikke ofte kontinentale teoretiske bidrag fant veien til det norske kvinneforskningsmiljøet på 70-tallet. Det er neppe feil å si at den tyske sosiologen Ulrike Prokops bok, som ble gitt ut i Danmark i 1978 under tittelen *Kvindelig livssammenheng*, representerte et unntak, da den en vakker dag fanget min oppmerksomhet i universitetsbokhandelens «kvinnehylle». Et raskt blikk i boka avslørte at Ulrike Prokop hadde bakgrunn i Frankfurterskolen, også kalt «kritisk teori», som var den skoleretning jeg selv følte sterkest tiltrekning til som hovedfagsstudent. Denne skoleretning fanget dialektikken både mellom det subjektive og det objektive – og det personlige og det politiske. Forklaringen på begeistringene jeg husker at jeg følte der og da, var fokuseringen på *det spesifikt kvinnelige*. Dette var også mitt faglige interessefelt, men det opptok selvsagt ikke Frankfurterskolens mannlige tradisjon. Men her kom altså endelig Ulrike Prokop som kvinne inn i bildet og satte ord på erfaringer som også var mine – ikke minst som student i en bestemt vitenskapskultur og som småbarnsmor. Det skulle vise seg at boka ikke ble noen bestseller i Norge, slik den ble det i Danmark og tildels i Sverige. Kanskje skyldtes det at den representerte et oppgjør med tendenser i kvinnebevegelsen, så vel som i kvinneforskningen, som sto særlig sterkt her hos oss? Kanskje representerte den en for oss noe fremmed teori-tradisjon?

Gjenlesningen av boka nå, drøyt ti år senere, føltes til en viss grad som et møte med «glemte år» – og da tenker jeg særlig på hangen til den noe kryptiske, «krøkkete» språkstil som særlig var typisk for danske oversettelser fra tysk, som jo denne boka nettopp er et eksempel på. Men denne tendensen er ikke altfor skjæmmende og kan skyldes oversetteren mer enn Prokop selv. For først og fremst innebar gjenlesningen en positiv overraskelse. Og for meg fremstår boka egentlig som forbausende

moderne. Den har mange likhetstrekk med den moderne, for ikke å si postmoderne, feministiske diskursen. Samtidig utgjør det kritiske element hele veien en velgjørende undertone. Dette *dobbeltblikket* viser faktisk et interessant slektskap med Sandra Hardings posisjon som jo ble utformet en fem års tid senere, i begynnelsen av 80-tallets USA. At boka i så liten grad fikk innpass i det norske miljøet synes jeg er synd. For uansett innvendinger representerer den et ambisiøst forsøk på å utvikle en teoretisk begrepsramme som kunne gi det upresise og noe flytende kvinnekulturbegrepet et fast grunnlag.

Boka *Kvindelig livssammenheng* med undertittelen *om strategienes indskrænkethed og de umådelige ønsker* er en analyse om kvinneligheten slik den struktureres og erfares i det borgerlige, vareproduserende samfunnet. Prokop er særlig opptatt av motsigelsene og ambivalensene – både på det strukturelle og det personlige plan. Samtidig er hun hele veien på sporet av tegn på protest og opprør, altså «emansipatoriske» elementer. Det er frigjøring som er hennes hovedanliggende, ikke likestilling. Her er hun på linje med den feministiske differensieringen mellom forskjellstenking og likhetstenking, som særlig de franske feministene tar opp.

Kritikk av «selvstendigjorte strategier»

Utgangspunkt for Prokops analyse av den kvinnelige livssammenheng var misnøyen med både kvinnebevegelsens og kvinneforskningens enøydhed når det gjaldt å bestemme kvinners virkelighet. Ut fra det Prokop kaller en *økonomistisk* forståelse – som hun hevder er felles for vulgærmarxisme og borgerlig rasjonalisme – gjør

de lønnsarbeidet til alfa og omega for kvinne-frigjøringen. Men en slik «*selvstendigjort strategi*» bommer, sier Prokop. Det gjør den fordi den kun dreier seg om en rettslig/samfunnsmessig likestilling på det formelle plan og ikke om de personlige og reelle forholdene i kvinners *hverdagsliv*. Grunnen til at vi ikke kan sette likhetstegn mellom kvinners yrkesaktivitet og deres emansipasjon er at det progressive innhold i en mulig kvinne-identitet, ifølge Prokop, står i motsetning til integrasjonen i den byråkratisk/hierarkiske produksjonsprosessen. Når slik integrasjon blir den eneste strategien, forsvinner motbildet og potensialene som ligger i hverdagens kvinnelige livssammenheng. Prokop minner om de *utopiske* kravene som alltid har fått næring fra motsigelsen mellom det romantisk-illusjonære, utopiske og det organisatorisk-rasjonelle.

I de «selvstendigjorte strategiers» perspektiv blir kvinner oppfattet som fulle av *mangler* og som uttrykk for «cultural lag». Og disse mangler forklares med at kvinnene er belastet med husarbeid og oppdragelse. Men, sier Prokop, disse «manglene» handler om kjønns spesifikke ønsker. Kvinner er barnesentrerte og familieorienterte. Ut fra økonomismen finnes det intet potensielle for en kvalitativ endring av institusjonene for «uproduktive» gjøremål, dvs. av familie og hushold. Studier som betegner kvinners arbeid i hjemmet som – til tross for alle mulige begrensninger – en friere virksomhet enn lønnsarbeidet, blir ganske enkelt ignorert, sier Prokop. Får å bøte på denne utilfredsstillende situasjonen, og fremme en alternativ forståelse, gjennomfører Prokop selv en teoretisk og empirisk analyse av kvinners hverdagslige virkelighet. Det gjør hun ved hjelp av foreliggende undersøkelser (vesentlig fra 60- og 70-tallets Tyskland, Sveits og USA). Disse fortolker hun på bakgrunn av nyere marxistisk

og psykoanalytisk orientert teori. Resultatet blir en kompleks, men etter mitt skjønn fruktbar analyse. Hva med kvinnes utilfredshet og protest? spør hun. Hva er det de selv vil og hva er forutsetningene for deres ønsker?

Den familieorientering som Prokop finner blant alle typer kvinner, uavhengig av klasse, arbeidssituasjon og alder, og den direkte vegring mot yrkeslivet som hun finner blant noen av dem, mener hun ikke simpelthen kan fortolkes som uttrykk for «bornert» kvinnelighet. Familieorienteringen betyr ikke at kvinnene vil være «bare husmødre». Når det gjelder valget mellom yrkesrolle og husmorrolle, er kvinnene først og fremst *motsigelsesfulle*. De vil hverken definere seg i forhold til det ene eller det andre. Det de ønsker er *en annen type liv*.

Produksjon av sosiale relasjoner

Hermed er det duket for Prokop's originale teoretiske bidrag som representerer en marx-lesning med kvinnebriller. Ifølge den politiske økonomi er kvinnens virksomhet i privatsfæren uproduktiv. Men, sier Prokop, en slik forståelse skyldes at det settes et falskt likhetstegn mellom produktivt og samfunnsmessig nødvendig arbeid. Ifølge Marx omfatter produksjonsbegrepet ikke bare produksjon av materielle goder, men også alltid av sosiale relasjoner. Ut fra dette «allmenne produksjonsbegrep» produseres det altså også innenfor rammene av den kvinnelige livssammenheng. Mens det er vareproduksjon som spiller den dominerende rolle utenfor, er det *produksjonen av sosiale relasjoner* som blir avgjørende innenfor kvinners område. Den produksjonsmåte vi ifølge Prokop finner her, er samtidig mer fremskreden og mindre utviklet enn den kapitalistiske produksjonsmåten.

Innenfor disse rammene har det utviklet seg bestemte produktivkrefter som har vist deres levedyktighet, selv om det bare er i rudimentær form; nemlig evner til *behovsorientert kommunikasjon*. I dette ligger en strukturelt anlagt erfaringstype som mulig- gjør en ekspressiv, ikke-instrumentell atferd. Denne viser seg særlig i mor-barn- relasjonen, sier Prokop i det hun refererer til Negt og Kluge som skriver følgende i boka *Borgerlig offentlighet*: «I et vellykket mor-barn-forholds omsorgsformer opp- rettholdes en produksjonsmåte som man kan anse som rest av en matriarkalsk pro- duksjonsmåte. Det er feil å bare føre den tilbake til prosesser i hormon-husholdnin- gen – til et rent biologisk grunnet «mors- instinkt». Snarere foreligger her en produk- sjonsmåte som er rettet mot behovstilfreds- stillelse (...) og som forsvaret seg mot den patriarkalske og kapitalistiske omverden. Denne produksjonsmåte er absolutt overle- gen overfor mekanismene i dens omverden, men er utelukket fra graden av samfunns- messiggjøring som gjelder for den sosiale kommunikasjon som helhet. I denne pro- duksjonsmåtens overlegenhet ligger kvin- nens egentlige frigjøringspotensialer: hun råder – nokså undertrykt og deformert – over erfaringer i en overlegen produksjons- måte, så snart den kunne gripe samfunnets helhet.»

Relasjonen mellom mor og barn fordrer en evne og et beredskap hos moren til å bygge opp et kjærlighetsforhold. Denne relasjonen ser Prokop som eksempel på en sosial relasjon, der foreningen ikke etableres ved hjelp av formaliserte regler, men gjennom forståelse og innlevelse slik at en interesse-enhet dannes. Men repressive forhold bryter tidlig inn i relasjonen. Selv om det altså på det strukturelle plan foreligger *kimer* til behovsorientering og kommu- nikasjon, advarer Prokop mot å idealisere kvinners empiriske atferd og bevissthet.

De kvinnelige produktivkrefter er altså

ikke utviklet. Produksjonsmåter er preget av spesifikke produksjonsforhold: den er utviklet innenfor rammene av tradisjonelle maktforhold og avhengig arbeid. Begge deler forhindrer utfoldelsen av behovs- orienteringen. Kvinnens produktivkrefter er altså ikke bare uutviklet, men også *len- ket*. Dette gjør kvinnens behovsorienterte egenskaper motsigelsesfulle. Subjektivt gir dette seg utslag i en sterk *ambivalens* – en ambivalens som ifølge Prokop særlig går mellom behovsorientering og jeg-svakhet. Her knytter Prokop an til psykoanalytisk forståelse. Ifølge hennes analyse uttrykker det ubehag og den lidelse som kvinner opp- lever pga. de lenkede kvinnelige produk- tivkrefter seg særlig gjennom *angst, imagi- nasjon og narsissisme*.

Den kvinnelige imanasjon

Det er kanskje Prokops gjennomførte dob- beltperspektiv som gjør boka så fascine- rende å lese, og jeg mener også så fruktbar. Åpenheten for de positive mulighetene og de destruktive innslagene på en og samme tid, gjør boka til den rene balansekunst. I hverdagslivet ligger både potensialene til overskridende kommunikasjonsformer, men også til isolasjon og tvang. Til tross for husarbeidets historieløse monotoni, har det en annen tidsstruktur enn lønnsarbeidets. Selv om den daglige rutine hakker i stykker husmorens tid, så har hun likevel frirom. I en viss forstand er hun mer «herre» over seg selv og sin tid enn yrkeskvinnen er. Når det gjelder kvinners utilfredshet og angst, mener Prokop det særlig er hverdagsruti- nens forskjellige *mangler* som ligger bak. Angsten, som ofte uttrykkes gjennom psy- kosomatiske symptomer, er på den ene siden uttrykk for reell frykt, særlig for en forverret økonomisk situasjon. På den

annen side ser hun den som resultat av fortrenge ønsker om autonom utfoldelse av evner, om individuering og om personlig anerkjennelse.

Et annet uttrykk for de kvinnelige produktivetskreftenes lenkethet er det Prokop, med referanse til Sartre, kaller den kvinnelige *imanasjon*. Dette begrepet viser de umåtelige ønskenes skjebne; vi står overfor en kompensatorisk projeksjon av kvinnelige ønskeforestillinger. I sin søken etter tilfredsstillelse velger kvinnene å idealisere bestemte sider ved hverdagslivet. Typiske mønstre som Prokop beskriver er henholdsvis en dyrking av orden og renslighet, som særlig er utbredt blant de lavere lags eldre kvinner, og en hektisk «dynamisering» av hverdagslivet, som er utbredt i mellomlagene og blant yngre kvinner.

Den imaginære utbyggingen av hverdagslivet er ambivalent, fordi det ikke bare dreier seg om ideologi, men også om et middel til å artikulere en latent kritikk, sier Prokop. Det imaginære består av et symbolspråk – et språk som skal hjelpe et ønske til uttrykk. Det skjer en formidling mellom dagdrøm og realitet. Det imaginære er en betydningssammenheng av reelle ting: det er tegnenes «overleiring av bruken: kvinnen som smyger seg inn i en pels, ikke fordi den er varm, men fordi den er et tegn – på luksus, skjønnhet, på det å bli begjært.» Her knytter Prokop an til moderniteten i mote- og vareverdenen. Kvinners hverdagsliv struktureres i stor grad av «det nye», slik det opptrer i mote og konsum, sier hun. Det imaginative tilbud herfra kanalisere kvinners lengsel etter offentlighet og betydning. For det er drømmen om den reelle offentlighet og kommunikasjon, ønsket om sosiale relasjoner og «å komme ut blant folk» det dreier seg om for kvinnene. Og denne drømmen innfrir ikke lønnsarbeidet uten videre.

Kvinnelighet og narsissisme

Siste del av Ulrike Prokops bok heter «Til en teori om kvindelighet» og består av flere «ekskurser» til teorier hun finner verdt å presentere noe grundigere. Forfattere hun avlegger en slik visitt er Freud, Hegel, Marx & Engels, samt den tidlige romantiker, Friedrich Schlegel. Innledningsvis kritiserer hun sosiologien for ikke å ha utviklet en teori om den indre sammenheng mellom sosio-strukturelle forhold og den kvinnelige bevissthet. Dette er derimot gjenstand for den psykoanalytiske teori om kvinneligheten, sier hun, i det hun velger å starte med historien om den kvinnelige narsissismen. Også her peker Prokop på ambivalens. Den kulturelle definisjon av kvinnelighet sikter ikke bare til den undertrykte kvinne, sier hun. Den viser nemlig en forbindelse mellom kvinne, lyst, ettergivenhet og faren for å henfalle til sanselighetens gleder. Kvinnelighetens kulturelle bilde har vært et symbol på det samfunnsmessig fortrenge – det som har måttet fortrenge i vårt samfunn: lengselen etter forsoning, enhet, passivitet samt etter frihet fra arbeid og selvoppholdelsestvang. Kvinners skjønnhet har representert fristelsen til å falle tilbake til naturen – til å regredere til en tilstand av narsissistisk fullkommenhet, der jeg'et og verden er ett. Her henviser hun til Horkheimer og Adornos beskrivelse av denne tilstand: «(...) der reproduksjon av livet er uavhengig av den planmessige fremskaffing av næring. Erindringen om den fjerneste og eldste lykke.»

Dette er også bildet på den primære narsissisme slik Freud beskriver den. Den fulle objektkjærlighet – idealet for et kjærlighetsforhold – bygger på en narsissistisk mettelse som det lille barn vinner gjennom morens kjærlighet og beundring. Men, sier Prokop, ifølge psykoanalytisk teori er den

«normale» (typiske) kvinneligheten karakterisert av en regressiv form for narsissisme. På bakgrunn av en mangelfull narsissistisk autonomi; den egne kroppen besettes med libido. Som kvinne preges hun av et permanent narsissistisk behov og en vidtgående avhengighet av sitt objekt som speil for sitt ideelle selv. Dette ligger bak den normale kvinnelighetens sterke avhengighet av å hente bekreftelse på sin verdi i omverden, sier Prokop.

Kampen for autonomi

Et avgjørende problem i den psykoanalytiske diskusjonen om kvinneligheten er utviklingen av et kroppsbilde som passer, en selvrepresentasjon som stemmer for jenta som må forstå seg selv som kvinne og som eget jeg – som samtidig er forskjellig fra moren. Det er i denne sammenheng den rent anatomiske kjønnsforskjellen blir så viktig. Bearbeidingen av denne kjønnsfordelingen fører, ifølge Freud, til ulike identifikasjonsprosesser for jenta og gutten. Vi står her overfor den såkalte ødipuskonflikten som Freud mente var forskjellig for de to kjønn. Ifølge ham tolker den lille jenta det at hun ikke har noen penis som et tegn på en allerede fullbyrdet kastraksjon. Oppdagelsen av dette – og at det også gjelder moren – fører til en nedvurdering av kvinneligheten. I avsky og forakt vender hun seg (sin identifikasjon) bort fra moren og til faren med håp om å få del i det begjærte objekt. Ifølge Freud blir kvinnelighetens hovedproblem bearbeidelsen av den narsissistiske kastraksjonskrenkelsen. Hun oppfatter seg som lemlestet og nedvurderer seg selv og kvinneligheten generelt.

Freuds teori om penismisunnelsen er blitt kritisert av en rekke kvinnelige psykoanalytikere. Prokop støtter seg til den franske Kanine Chasseguet-Smirgel som forklarer jentas vending til faren som

uttrykk for hennes *autonomi-bestrebelse*. Freuds bilde av kvinnen er det motsatte av det denne psykoanalytikeren har klinisk erfaring med å finne i det ubevisste, sier hun. For det er et bilde av fullkommenhet og makt. I kampen for løsrivelse fra denne allmektige moren representerer faren håpet om utviklingen av en egen, selvstendig identitet for den lille jenta. Objektskiftet skjer gjennom en idealisering av faren som finner sitt symbolske uttrykk i den ubevisste overdrivelse av penis. Dette kommer i stand ved at forestillingene om allmakt som først var knyttet til moren og morens bryst blir flyttet til faren og hans penis.

At jenta pga. den konfliktfylte mor-datter-relasjonen ikke greier å gi opp idealiseringen av faren, utgjør for Prokop intet mindre enn kjerneproblemet i den kvinnelige sosialkarakter. Problemet henger sammen med at hun verken greier å se faren eller moren som både gode og onde på en gang. Dette fører til vegring mot å identifisere seg med moren. Det fører også til at penis ubevisst blir et symbol for frihet, makt og skjønnhet. Men, sier Prokop, dette blir et falskt symbol for begge kjønn. De virkelige relasjoner ødelegges fordi kvinnen dermed ikke overvinner sin fortrenge selvnedvurdering – og mannen fetisjerer dette symbolet for å overvinne sin angst for kvinnen. Det dreier seg om en slags feilsosialisering. Kvinne projiserer sin dårlig integrerte, umettede narsissisme over på den hun elsker, fordi hun i barndommen måtte unnvære en adekvat narsissistisk bekreftelse.

Nå bemerker imidlertid Prokop følgende: Når det romantiske, drømmeriske, fantastiske i den kvinnelige narsissisme hos Freud bare fremtrer som deformasjon av en realitetsdyktig karaktertype, har det å gjøre med at Freud overser de kvinnelige produktivkrefters potensialer. Det freudske realitetsprinsipp uttrykker i vårt samfunn et prestasjons-prinsipp som innebærer en

ytterligere samfunnsmessig undertrykkelse av «de umåtelige ønskene». Det som fremstilles som realitetsudyktig og unormalt hos Freud, er den kjensgjerning at den kvinnelige narsissisme – den projektive streben etter autonomi, frihet og skjønnhet – samtidig også bærer på bilder av protest.

Madame Bovary: kvinnelighetens motsigelser og ambivalenser

Prokops interesse for den tidlige romantikken skyldes ikke minst dens forsøk på formulering av subjektivitetens dannelse. Samtidig refererer hun til denne retning som det mest utopiske og tidligste radikale forsøk på å bestemme den kvinnelige protest. Gjennom sitt oppgjør med opplysningstiden samt erfaringene fra den begynnende industrialisering, problematiserer romantikken den økonomiske produktivtets- og profittstreben. Den romantiske fantasi sprenger grensene for den konvensjonelle orden: Kaos og eros blir svaret på rasjonalismens tekniske effektivitet, instrumentelle fornuft og strategiske handling. Den tidlige romantikken krever ikke naturlig orden, men kunstig forvirring. Ikke nødvendighetens illusjon, men tilfældighetens skinn. Ikke overensstemmelse, men brudd. Ikke sluttethet, men fragment. Slektskapet med vår egen tids postmodernisme blir her påfallende. Men romantikken blir blendet av pengefetisjen, sier Prokop. Verden fremstår som fullstendig gåtefull – forståelsen ender da også i ren mystisme.

Prokop ser ambivalensen mellom den romantiserende illusjon og hverdagsvirkeligheten som selve grunnstrukturen i den kvinnelige sosialkarakter. For å kaste lys over denne går hun til litteraturens verden, nærmere bestemt til den franske forfatteren Gustave Flauberts roman om Madame Bovary fra 1867. Prokop berømmer Flaubert for å være den første som ikke behandler hverdagsligheten på moraliserende måte, og den første som skriver om en kvinne fra de brede mellomlag. Fordi boka fokuserer på motsigelsene mellom romantisk illusjon, estetisk inderlighet og den samfunnsmessige virkelighet, fremstiller den en generell moderne erfaringsstruktur, hevder hun.

Figuren Emma Bovary legemliggjør forsøket på å leve kvinnelighetens motsigelser, ambivalenser og selvbedrag, sier Prokop. Hun drømmer om luksus og lidenskap, om eventyr og skjebnebestemte opplevelser. Bildet på denne lykke er romantikk i triviell form, dvs. en passiv bortvendning fra enhver hverdagslig virksomhet, arbeid og kroppslighet. Madame Bovary som selv bor i en landsby, drømmer om Paris, men får aldri realisert drømmene; hun forblir i en mystisk fjernhet. Hun hater arbeidet, men dermed hater hun også virkeligheten, sier Prokop. Og dermed avskjærer hun en mulig vei til selvstendighet. Når hennes drømmer ikke blir kontrollert av virksomhet og erfaring, blir de til klisjeer. Madame Bovary bedrar seg selv til hun faktisk dør av det. I forhold til *renheten* i den drømte illusjon blir livet i husholdet et oppgjør med avfall og natur. Det blir en stadig omgang med «det samme»; de samme omgivelser, mennesker og møbler. Datteren blir likegyldig for henne, et objekt for hennes luner, moderskapet berører henne ikke. Hun er uten både medlidenhet og solidaritet. Hun er naiv, latterlig, gemen – og stolt, storartet og ustyrlig.

Det *imaginære* utgjør et hemmelig sentrum i Madame Bovarys liv og identitet. Som kvinne lever hun i de kulturelle symbolers verden, det industrielle arbeid og reproduksjonen ytes av andre. Utelukket fra det samfunnsmessige arbeid vegrer hun seg også mot å arbeide psykisk, dvs. mot å moderere sin psykiske struktur i et oppgjør med virkeligheten. Hun kan ikke oppgi sine drømmer, tilpasse seg og la seg integrere i beskjedenhets og hverdagslighet. Men hun kan heller ikke gripe til handling, avmystifisere sine drømmer og forandre virkeligheten. Hun kan ikke artikulere seg fordi det imaginære som hun er fiksert på er uvirkelig og utopisk. Produksjonen av ønsker og de handlinger som vokser ut av disse forblir anarkisk innelukket.

Madame Bovary lar seg strukturere etter sine fantasier, dvs. hun skaffer seg tegnene på dette andre i livet, men nettopp bare tegnene. Og disse kan hun ikke tilegne seg og bearbeide, verken i virkeligheten eller i vitenskapelig/kunstnerisk sublimering. Objektene for hennes konsum blir derfor ikke gjenstander for tilfredsstillelse. Der imot øker de bare lidelsen og ensomheten. De fornyer bare ønskene og understreker kontrasten mellom drømmene og de virkelige livsforhold. Mme. Bovary underkaster seg moten. Moten gir hennes lengsler en samfunnsmessig form. Hennes avvikende atferd får en fremtredelse av eleganse, raffinement og kostbar skjønnhet.

Madame Bovary er slik Prokop ser det, en levendegjøring av kvinnelighetens motigelser og ambivalenser. Hun drømmer om varig lykke, uutslettelig lidenskap, evig ungdommelighet. Det er imidlertid nettopp den umulige oppfyllelsen av slike ønsker som Freud ser som selve beviset på at mennesket ikke er skapt for lykken, sier Prokop. Enhver illusjon etterfølges av en ny. Dette skinn-liv står i et skjevt forhold til virkeligheten – til naturen, såvel som samfunnet. Madame Bovary tar feil i forholdet

til begge. Men, sier Prokop, til tross for kritikken av den romantiske illusjons realitetsudyktighet, tar ikke Flaubert parti for de samfunnsmessige institusjoner. Tilpasning betyr å glemme de tidligere ønsker samt å miste deler av ens egen historie.

Sluttord

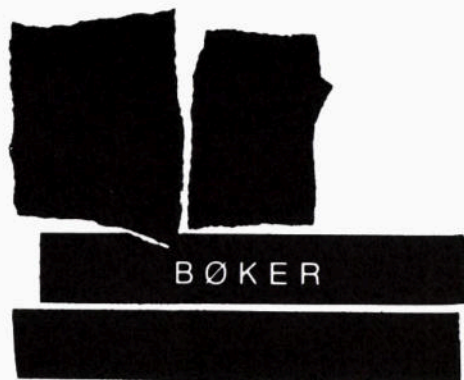
Det har allerede fremgått at jeg anbefaler en (gjen)lesning av Ulrike Prokops bok om den kvinnelige livssammenheng. Ideelt sett, og fordi den danske oversettelsen kan være dårlig, burde det skje på originalspråket. (Det finnes også en svensk utgave fra 1981.)

Det har vist seg at Prokop i en viss forstand representerte en kommende trend i den norske kvinneforskningen. Begrepet om omsorgsrasjonalitet dukket opp på 80-tallet. Det gjorde også fokuseringen på verdighets-aspekter ved kvinnelivet. Men den vitenskapsteoretiske forståelse Prokop innbyr til har i mye større grad ligget brakk. I denne sammenheng er imidlertid den spirende interesse for amerikanske feminister som Sandra Harding og franske feminister som Julia Kristeva, løfterik. Slik jeg ser det står disse tildels for parallelle forståelsesmåter til Prokop. Det er nettopp ambivalensene, bruddene, de blinde feltene disse forsøker og ønsker å utforske. Her ligger potensialene for overskridelser. Utfordringen ligger i balanseringen for ikke å falle ned i *enten* – eller tenkningens grøfter. Vi må tenke i *både* – og termer, vi må oppheve den dualistiske tenkemåten. Her mener jeg vi har noe å lære av Prokop. Hun mestrer f.eks. den vanskelige balansegangen mellom et elendighets- og et verdighetsperspektiv. Hun balanserer også mellom en

modernistisk og en postmodernistisk forståelse. Her er hun på linje med Sandra Hardings dobbeltstandpunkt: Å si ja til den postmoderne kritikken av opplysningstidens tro på Fornuften, Sannheten og Fremskrittet, uten samtidig å miste blikket for det kritiske potensialet, for troen på overskridelse og frigjøring. Dette uttrykkes klart i Prokops *kvinnepolitiske* analyse som atskillig seg fra den vi er vant med her

hos oss. For henne er problemstillingen i denne sammenhengen ikke et både – og, men snarere et verken – eller. Slik hun ser det, vil kvinnene verken ha lønnsarbeidet eller husarbeidet. Det de vil ha er en annen type liv!

Elisabeth L. Først
stipendiat,
Sosiologisk institutt,
Universitetet i Oslo

Kvinnopsykologi

ved Agnes Andenæs

Det er modig og prisverdig å påta seg oppgaven å lage en bok som skal være heldekkende – ekstra modig på områder der det skjer mye nytt, og en fort blir akterutseilt. Det blir så enkelt for andre å finne feil og mangler, ikke minst på egne områder. De to svenske psykologene Mona Eliasson og Marianne Carlsson har tatt sjansen. Deres ønske med boka *Kvinnopsykologi* har vært å gi en beskrivelse av kvinnepsykologiens empiriske grunnlag, for å gi leseren elementære psykologiske kunnskaper innen feltet. Boka er beregnet på den store målgruppe «alle som arbeider med, eller er interessert i mennesker».

De bøkene som anmeldes i *Nytt om kvinneforskning*, er som regel beregnet på et smalere publikum, og er skrevet på basis av forfatterens eget forskningsprosjekt. *Kvinnopsykologi* er annerledes i begge henseende. I tida framover vil vi antakelig oppleve en vekst i kvinneforskningsbaserte

bøker som er beregnet på et bredere publikum. Det er derfor verdt å tenke nærmere over hvordan slike bøker kan utformes. Det er ikke bare fakta som skal presenteres, like mye resonnementer og perspektiver – de pedagogiske utfordringer består i mer enn å bytte ut fremmedordene!

Boka har følgende deler: 1. Kvinneperspektiv. 2. Kjønnsidentitet – kjønnsforskjeller – kjønnsrolleidentitet. 3. Å utvikles til kvinne. 4. Kvinnens biologiske liv. 5. Kvinnens sosiale liv. 6. Psykisk uhelse. Eliasson og Carlsson ønsker ikke å utgå fra noen spesiell teori, men vil presentere den forskningen som finnes om kvinner. De har mye å by på, selv om boka selvfølgelig er langt fra heldekkende. I avsnittet om kvinnens biologiske liv følger vi kvinnen gjennom livsløpet, med de kroppslige hendelser som merkestener. Ikke for å se dette atskilt fra sosialt liv, men for å tydeliggjøre gamle myter og presentere ny kunnskap på

en systematisk måte. I presentasjonen av ny forskning både her og andre steder ligger også et fagkritisk element. Når for eksempel den amerikanske kvinneforsker og psykolog Carol Gilligans studier av moral trekkes fram, er det samtidig en kritikk av psykologiens gjengse forståelse av moralutvikling, der mannen er norm.

For å vise ulike forklaringer på hvorfor jenter og gutter utvikler seg forskjellig, presenterer forfatterne både psykoanalytisk teori, sosial læringsteori og kognitiv utviklingsteori. Teoriene står der ukommenterte, side ved side. Men naturligvis har forfatterne sin egen forståelse, som kommer mer eller mindre tydelig fram. Jeg har prøvd å trekke fram denne underliggende forståelsen, ikke for å sette en *merkelapp* på forfatterne, men for å se mønster og sammenheng i det de skriver.

I kapittel 2 gjøres det rede for sentrale begreper. *Kjønnsidentitet* forklares som et biologisk faktum som får psykiske overleiringer, mens *kjønnsrolleidentitet*, er tilpassning til kjønnsrollenormene som finnes i omgivelsene, og bygger på både biologiske og sosiale sider. Kjønnsrolleidentiteten kan være både maskulin, feminin og androgyn.

Her har jeg flere spørsmål, både til *formidlingen* av de faglige synspunktene, og til *innholdet* i synspunktene. I en bok som dette må man selvfølgelig forenkle, og ikke bry leseren med alle slags faglige kontroverser. Men kan vi likevel greie å få fram at begreper vi bruker, er *konstruksjoner*? At for eksempel identitet ikke er noe som finnes «der ute», og i denne boka er det *en* versjon om presenteres.

Så det innholdsmessige problemet. Er det rimelig å snakke om *en* del av identiteten som kjønnsidentitet, og en *annen* del av identiteten som noe annet, for eksempel menneskeidentitet? Vi lever i et samfunn der kjønn er viktig prinsipp for sosial organisering og arbeidsdeling. Mulighetene for

kvinner og menn er hva vi kan kalle «kjønnete», og våre fortolkninger av andre og av oss selv er også kjønnnet. Et mulig alternativ kan derfor være å si at *identiteten er kjønnnet*, og så utforske nærmere hva dette innebærer.

Utskilnelsen av kjønnsidentitet fra resten av identiteten er like vanlig som den andre oppdelingen forfatterne opererer med i utsnittet over, nemlig en dyp og en mindre dyp identitet. Firkantet sagt er kjønnsidentiteten kroppsforankret og dyp, mens den mindre dype kjønnsrolleidentiteten er svar på rolleforventningene, som representerer den samfunnsmessige undertrykking av kvinner. Andre steder i boka sies det enda tydeligere at den nye kunnskapen om kvinner og menn kan hjelpe oss til å avveie hva som er kvinnelig og mannlige personlighetsegenskaper på den ene siden, og hva som følger av kvinners stilling i kultur og samfunn på den andre siden. Et begrepsapparat som kanskje har en umiddelbar opplevelsesmessig appell, men som gjør det enda vanskeligere å forstå forholdet mellom individer, og mellom individer og samfunn.

Hvorfor oppfører kvinner og menn seg forskjellig? Ifølge forfatterne skyldes det at de ut fra de biologiske forutsetningene *er blitt* forskjellige. Hvis vi skjønner mer av forskjellene, vil vi stå bedre rustet til å løse konflikter i parforhold. Jeg er enig i at slik kunnskap kan hjelpe oss til å *se misforståelser*. Men jeg er redd for at *konfliktene* ikke blir tydeliggjort. I et heterofilt parforhold er den enkeltes valg om hvordan man vil være og innrette seg, basert på den andres valg og muligheter. Valgene foretas ikke i et sosialt vakuum, og ikke etter oppskrift fra de to aktørenes barndom. Maktforholdet mellom kvinne og mann må analyseres, og vi må undersøke hvordan mann og kvinne – på kjønns spesifikk måter – forutsetter hverandre i de prioriteringer de foretar.

Bokas siste del handler om psykisk

uhelse. Forfatterne viser at kvinner søker hjelp for problemene sine hyppigere enn menn, og at kvinner og menn har ulike problemer. De påpeker at depresjon hos kvinner henger sammen med manglende muligheter til å påvirke egen situasjon, og trekker inn fenomenet «lært hjelpeløshet» for å forklare de psykiske problemer som kvinnelivet utsetter oss for. Men igjen savner jeg forbindelsen mellom den samfunnsmessige undertrykkningen og den enkelte kvinne. Undertrykkningen som ligger i kjønnsrollenormene blir så abstrakt – hvor er det for eksempel blitt av alle mennene?

Mennene dukker opp igjen i avsnittet om vold mot kvinner. Eliasson og Carlsson tar for seg både incest, voldtekt, og kvinnehandling, og trekker fram myter og fordommer som har gitt offeret skylden. Dette er det fremdeles viktig å minne om. Ved å vise hvor *mange* kvinner som utsettes for slike overgrep, blir fenomenene i en viss forstand knyttet til det vanlige kvinnelivet. Det blir imidlertid liten *forståelsesmessig* forbindelse, fordi det ikke knyttes forbindelser til andre forhold mellom kvinner og menn.

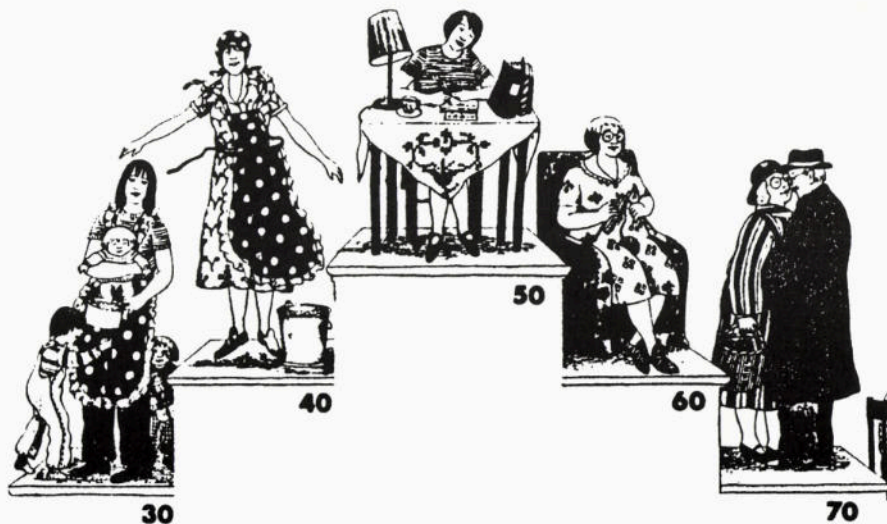
Til slutt litt om den mer tekniske tilretteleggelsen av stoffet. Boka er skrevet nesten

uten referanser som forstyrrer den løpende tekst. Litteraturanvisninger følger som kommentar til hvert kapittel, og i tillegg finnes en alfabetisk litteraturliste. Illustrasjonene er få, men til dels meget vittige, og med sitt format og begrensede sidetall (180) er boka riktig innbydende. Jeg savner imidlertid flere eksempler, det ville gjort den enda mer leservennlig. I sin nåværende form kan teksten bli litt abstrakt og lite avvekslende, og for en leser som ikke kjenner stoffet noe særlig fra før, blir det vanskelig å holde viktig fra mindre viktig stoff.

Alle innvendingene til tross, dette er blitt en bok som kan gi leseren nye kunnskaper og nye perspektiver, og som forhåpentligvis skjerper apetitten. I Norge fikk vi for et par år siden boka *Kvinne(p)syke*, i serien «Kvinnens levekår og livsløp», den skulle egne seg meget godt for folk som ønsker å gå videre. For meg har møtet med boka tydeliggjort noen av de utfordringer vi står overfor, både når vi skal utforske kvinner og menns bearbeiding av sine livsomstendigheter, og når slik kunnskap skal formidles til andre.

Maria Eliasson og Marianne Carlsson
Kvinnopsykologi

Natur och kultur, Stockholm 1989

Forsideill. til boka.

LITTERATUR -

KOMMENTARER

Kvinnebulletin fra Norsk Studentunion

NSUs kvinnebulletin *Kvess Klørne* ble utgitt for første gang i januar i år. Den er ment som et kontakt- og informasjonsorgan for jentegrupper og likestillingsgrupper ved universiteter og høyskoler i Norge.

Hovedtema for *Kvess Klørne* nr. 2 er «kvinner og rettssystemet». Kvinneretten blir presentert gjennom fagets pioner i Norge, Tove Stang Dahl, og fra student-synspunkt gjennom samtale med to jenter på faget. Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) presenterer i sin artikkel de problemer innvandrerkvinner utsettes for i møte med det norske rettssystemet.

I *Kvess klørne* nr. 3 er internasjonalt studentsamarbeid hovedtema. Spørsmålet er om det finnes et kvinneengasjement på dette området eller om kvinneperspektivet blir uteglemt? En annen artikkel er om organisasjonen SAIH (Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpesfond) og dets kvinnerettede arbeid.

Kvess klørne skal gis ut fem ganger i året, og er gratis. Utgiver er: Norsk Studentunion (NSU), Løkkevn. 7, 0253 Oslo 2. Tlf. (02) 55 60 20.

JURK – årsrapport for 1988

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) har i en 15-års periode hatt sin berettigede eksistens. Formålet med virksomheten er å bekjempe kvinneundertrykking og bedre kvinners rettsstilling.

Årsrapporten gir et grundig innblikk i alle sider av JURKs virksomhet. Det er en virksomhet som er imponerende og som det står respekt av.

JURKs arbeidsfelt er todelt. Det ene er å gi kvinner rettslig hjelp i rettslige konfliktsituasjoner. Det andre er arbeid med prinsipielle spørsmål som dukker opp under den konkrete rettshjelpen. Gjennom arbeid med konkret rettshjelp vurderes kvinners rettslige stilling etter gjeldende rett. Det prinsipielle arbeidet bygger på erfaringer gjennom behandling av sakene. JURK tar selv initiativ til saker den mener JURK bør engasjere seg i og uttale seg om.

En annen viktig del av JURKs arbeid er forebyggende rettshjelp. Informasjon og rettsorientering til foreninger og organisasjoner er eksempler på dette.

Årsmeldingen forteller om hvordan

JURK er organisert, dets formål, finansiering og arbeid.

JURKs virksomhet organiseres gjennom gruppearbeid. F.eks. foregår saksbehandlingen i grupper av 5-6 personer. (I 1988 var det 4 saksbehandlingsgrupper.) Her diskuteres saker som kommer inn, og svar til kvinnene godkjennes. Gruppen er kollektivt ansvarlig for den enkelte sak, men det er alltid en saksbehandler som er hovedansvarlig overfor den rådssøkende. Faglig ekspertise benyttes fra Universitetet, departementene og andre steder.

Den totale saksmengden JURK har behandlet i 1988 er 1213 saker. JURK har flest saker innen familierett, skifterett, barnrett, rettshjelpsrett, sosialrett og trygderett. Dette viser at kvinner har flest rettslige problemer når det gjelder separasjon og skilsmisse, samlivsbrudd og til områder som har nær tilknytning til dette.

Eksempel på et av problemområdene er sosial- og trygderett og spesielt «ytelser til enslige forsørgere». De fleste av kvinnene som oppsøker JURK med trygde- og sosialrettslige spørsmål, ønsker opplysninger om ytelser til enslige forsørgere. Mange av kvinnene er i ferd med å bryte ut av et ekte-skap eller samboerforhold der mannen er hovedforsørger. Andre er gravide og ønsker eller er nødt til å være alene med omsorgen for barnet. Felles for disse kvinnene er at de ikke ser seg i stand til å forsørge seg selv og barnet. Her, som på en rekke andre rettsområder, ser JURK en utbredt mangel på kunnskap og rettigheter i forhold til det offentlige. Oftest er det overgangsstønad som er det aktuelle tilbudet til de rådssøkende. For å ha rett til overgangs-stønad kreves det blant annet at man er formelt separert og har flyttet fra tidligere ektefelle. Disse vilkårene skaper ikke rent sjelden problemer som kan synes urimelige. Det er f.eks. flere steder i landet lang ventetid for å få separasjonsbevilling. En del par deler også bolig til tross for at de er

formelt og reelt separert, pga. økonomiske eller praktiske forhold. Heller ikke her har kvinnen rett til overgangsstønad.

Flere av kvinnene som oppsøker JURK har problemer med å få innvilget utdanningsstønad. Til tross for at hovedhensynet bak opprettelsen av ordningen med utdanningsstønad er å oppfordre kvinnen til å ta utdanning, slik at hun kan få arbeid hun kan forsørge seg og barna med, er vilkårene for å få tilkjent slik stønad strenge. JURK har sett eksempler på avslag på søknad om slik stønad fordi kvinnen allerede hadde kortvarig utdanning. Det hjalp ikke at hun kunne dokumentere manglende evne til å forsørge seg selv og barna. I slike tilfeller hjelper JURK til med eventuell klage over avslag – med vekslende utfall.

Årsrapporten har et forskningsmessig preg. Den inneholder en samlet oversikt over saksmaterialet for et år. Den kan derfor brukes av enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige organer og andre som arbeider på området.

Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK)
Årsrapport 1988

JURK, P.b. 6898, St. Olavs plass, 0130
Oslo 1. Tlf. (02) 11 25 00, linje 427/428.

Women's Worlds

I juli 1987 ble The Third International Interdisciplinary Congress on Women holdt i Dublin. Tema for konferansen var *Kvinnens verden: Visjon og revisjon*. Målet med konferansen var å bringe sammen forskere og praktikere for å diskutere viktige temaer for verdens kvinner. Mer enn 1300 kvinner og menn fra 47 land deltok på konferansen.

Det er laget en rapport som inneholder de

finske bidragene til konferansen –åtte i tallet. Bidragsyterne har sin faglige bakgrunn innenfor sosiologi, språk, psykologi, naturvitenskap og litteratur.

Women's Worlds

Publikasjon nr. 4

Åbo Akademi, Åbo

Hanna Winsnes alias Hugo Schwartz

Den 23. august var det 200 år siden Hanna Winsnes ble født. I den forbindelse markerte Drammens Museum jubileet med blant annet et tverrfaglig seminar i april i år, om *Hanna Winsnes og hennes tid*. På seminaret ble Hanna Winsnes' innsats som kokebokforfatter, novelle- og romanforfatter og ikke minst oppdrager og folkeopplyser, satt på dagsorden og belyst av en rekke fagfolk. Det vellykkede seminaret gikk av stabelen i historiske omgivelser på Austad Gård i Drammen.

Hanna Winsnes er nok mest kjent som kokebokforfatter. Hennes innsats som skjønnlitterær forfatter har vel nærmest blitt forbigått i stillhet i litteraturhistorien, på tross av at hun var meget populær i sin samtid.

Spesielt interessant er det da at seks av Hanna Winsnes *noveller* er utgitt på ny i boka *Prestegården på landet og andre noveller av Hanna Winsnes*. Boka er redigert og rikt illustrert, med humor og varme av *Hilde Diesen*, Hanna Winsnes' tipp-tipp-oldebarn.

Hanna Winsnes skrev ikke noveller og romaner under eget navn, men under pseudonymet *Hugo Schwartz*. Noe annet sømnet seg ikke for en prestekone! Hennes karriere som skjønnlitterær forfatter varte da

heller ikke lenge. I løpet av årene 1841-44 er det hun skriver sine noveller og romaner for voksne. Hennes historier er romantiske, med fargerike persongallerier og en klar moral. Hennes menneskekunnskap og livserfaring var tydeligvis stor!

Sin rolle som forfatter beskrev *Hugo Schwartz* selv slik:

«En forfatter må være så ubetydelig, som han være vil, så er han dog i en henseende en mægtig mand, han hersker nemlig, om kun for en stund, over tid og rum, og over sine læseseres tanker. Således vil også jeg, skjønt en af de ubetydeligste af mine brødre, tage mig den frihet...»

Hanna Winsnes tegnet av Hilde Diesen. Ill. fra boka.

Prestegården på landet og andre noveller av Hanna Winsnes

Redigert og illustrert av Hilde Diesen.

Grøndahl og Søn Forlag a/s

Oslo 1989

 KOMMER

Prostitutionskonference Helsingør, 2 - 4. mai 1990

Kære venner,

Det er os en stor glæde på den danske planlægningsgruppes vegne at kunne sende en foreløbig indbydelse til næste års konference, som holdes på LO-skolen, Gl. Hellebækvej 70, Helsingør.

Konferencepris incl. ophold ventes at blive ca. 2.000,- Dkr.

Som konferencetema har vi valgt «Prostitution og den samfundsmæssige dobbeltmoral», og omkring dette tema bygges et program med foredrag, gruppesamtaler, workshops og nyhedsstoff. Bl.a. håber vi på besøg af Eileen McLeod, Birmingham, som foredragsholder med udgangspunkt i bogen «Prostitution now». – Med hensyn til workshops hører vi meget gerne ideer fra de nordiske lande.

På gruppens vegne
KFUKs sociale arbejde

Fanny Truels Jensen og Birthe Willumsen.
Foreløbig tilmelding med forslag til workshops sendes snarest til KFUKs sociale arbejde, Stampesle 4, 3, DK-1702 København V.

Global Women's Communications

Irland, 24. - 29. juni 1990

Konferansen vil ta opp følgende emner: Kvinner, språk og betydning; Kvinner og populærkultur; Medier, journalistikk og utdanning; Kvinner og pornografi.

Nærmere opplysninger kan fås hos Farrel Corcoran, School of Communication, National Institute of Higher Education, Dublin 9, Irland.

The Fourth International Feminist Book Fair

Spania, juni 1990

Nærmere opplysninger fås hos The Fourth International Feminist Book Fair, c/o Maria José Aubet, Valencia 302, 08009 Barcelona, Spania. Tlf. (93) 487 2894.

Nordisk nettverk for kjønns sosialisering

Interessen for jente- og guttesosialisering er etter hvert vokst til å være et anseelig forskningsfelt, med en markant og særegen skandinavisk profil. Selv om mange av forskerne kjenner hverandre har det manglet en organisatorisk ramme som kan gjøre det lettere å holde kontakt med hverandre og holde seg orientert om hva som foregår på feltet. Dette behov blir ikke mindre av at de som jobber med jente- og guttesosialisering kommer fra mange forskjellige fag og derfor normalt ferdes i helt forskjellige faglige sammenhenger.

Det ble derfor høsten 1988 tatt initiativ til å danne et nordisk nettverk for kjønns sosialisering. Nettverket er opprettet i regi av Nordisk forening for pedagogisk forskning (NFPP), men man kan godt være medlem av nettverket uten å være medlem av NFPP. Inntil nå har omkring 100 personer meldt seg inn i nettverket, men det er selvsagt åpent for andre interesserte.

Nettverket har nettopp holdt sitt første symposium. Det fant sted på Orust i Sverige fra 6. til 8.10-89 og var arrangert av

Sabina Cwejman og Elisabeth Tegner fra Göteborg og Margareta Norell fra Lund. Symposiets tema var *Kjønnsocialisation och social förändring*, 60 personer fra de 4 nordiske land deltok. Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg foreleste om *Könets förändring. Kontinuitet och brott i könssocialisationen*. Margot Bengtsson foreleste om *Identifikation, kön, klass och livsform* og Johanna Esseveld om *Könssocialisation över generation*. Dessuten var det workshops og innledninger om metode og teori i kjønnsrolleforskningen. Det var merkbart at alle foredragsholderne og de fleste av deltakerne var opptatt av koblinger mellom psykologiske og historiske betraktningmåter på kjønn – i stedet for som tidligere å se dette som alternativer.

Hvis du er interessert i å være med i nettverket kan du skrive til Monica Rudberg og Harriet Bjerrum Nielsen, Universitetet i Oslo, Pedagogisk forskningsinstitutt, Postboks 1092 Blindern, 0317 Oslo 3. (Tlf. 02 455392 eller 455369.) Skriv navn, adresser og telefonnumre (hjemme og på jobb), utdanningsbakgrunn og yrke, og hva du holder på med innen kjønns sosialisering.

International Management Institute for Women – background and objectives

The International Management Institute for Women (WoMan) has been established in 1988 in Tampere, Finland. The idea was developed by a group of management specialists, women from various sectors of society, public administration, academicians, business women, and entrepreneurs.

The Institute is supervised by a Board of Directors and supported by a consultative committee of 24. The Director was appointed at the end of 1988.

The Institute strives to develop new management culture in the economic life, in public administration, organizations and entrepreneurship, by improving women's opportunities to utilize their capabilities. The objective of the Institute is

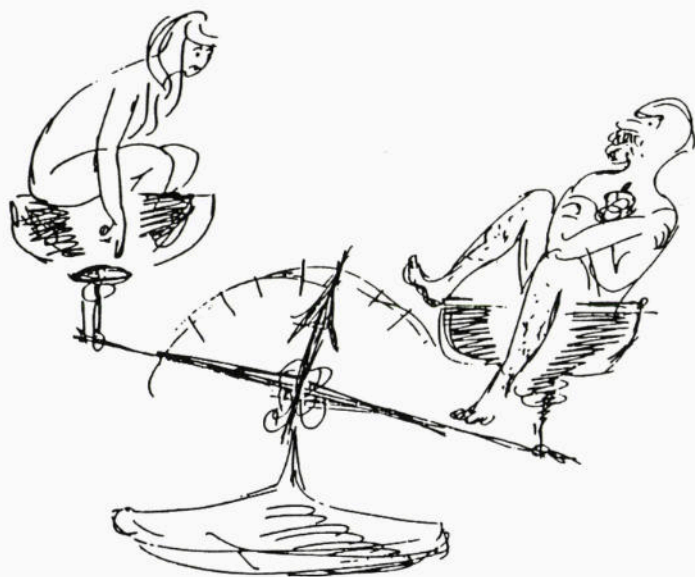
- a) to support women managers in leadership, in career advancement, and in the development of their environment,
- b) to bear an influence on the values of the present management culture.

The activities of the Institute comprises of three sections: management training, promotion of management research, and management related information services. For the time being the training programmes focus on presentation skills, negotiation techniques, service management and business ethics. The Institute is mainly founded by the government and private foundations.

The Institute follows five principles:

- a) *Cooperation*: Close cooperation with Finnish and foreign experts, and training organizations;
- b) *Know-how*: Concentration on the area of special expertise
- c) *Influence*: Create an influence network by cooperating with the individuals in «key» positions;
- d) *Concentration*: Identifying the critical factors of success of women managers, and focusing on the management training
- e) *Continuity*: The emphasis is on the learning processes which combine self-education, periodical training, examinations, and development of the environment.

Our address is: Papinkatu 21, 33200 Tampere, Finland.

Tegning: Sverre Kalmar

Nytt fra likestillingsutvalgene

Møre og Romsdal distriktshøgskole, Molde

Ved studentopptaket høsten 1989 var det ingen av studieretningene hvor kvinneandelen var under 40 prosent. Det var derfor ikke aktuelt med kjønnskvotering. Ved oppmøte derimot, viste det seg at kvinneandelen ble lavere ved noen av studiene. Ved transportfagstudiet var kvinneandelen 34 prosent, ved datafagstudiet 23 prosent og ved revisjonsstudiet var det 38 prosent kvinner.

LU mener det kunne ha vært interessant å få vite om de kvinnene som ikke tar imot studie plass ved dh Molde, søker utdanning andre steder eller om de finner at de sosiale

tilbudene (bolig, barnehage m.m.) er for dårlige og derfor ikke tar imot studie-plassen.

Når det gjelder timeplanen for høsten 1989, er den *ikke* i overensstemmelse med den vedtatte handlingsplanen, pkt. 1.1.3:

«Undervisningstider, studie- og eksamensordninger o.l. legges til rette slik at de tar best mulig hensyn til omsorgsfunksjoner. Undervisning og eksamen på kveldstid og lørdager må unngås.»

LU vedtok følgende uttalelser:

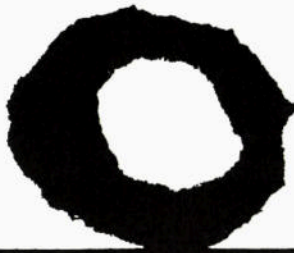
«LU ser nødvendigheten av at engasjerte forelesere (timelærere) må gi undervisning på kveldstid av hensyn til hovedarbeidsplassen. Bruk av forelesere utenom skolens egne ansatte bør kunne reduseres ved tilsetning i ledige stillinger.»

Universitetet i Oslo

Det foreligger nå årsmelding for 1988 fra Likestillingsutvalget ved Universitetet i Oslo. Av den framgår det at handlingsprogrammer og planer for likestilling har stått sentralt i utvalgets arbeid i 1988. Dette omfatter felles handlingsplan for alle universiteter og høyskoler, lokal handlingsplan for Universitetet i Oslo og lokal, tidsdefinert aksjonsplan. LU arbeidet også i 1988 med behovsundersøkelsen om barnehageplasser. Resultatene fra undersøkelsen

vil foreligge i løpet av inneværende år. Det ble i 1988 fra LUs side tatt initiativ til at rådet ved Universitetets barnehage utarbeidet skriftlige retningslinjer for behandling av permisjonssaker. Dette på bakgrunn av en ankesak vedrørende barnehageplass som LU ble engasjert i våren 1988.

Likestillingsutvalget brukte i 1988 mye tid på saker som gjaldt kvotering til fordel for kvinner, både i forbindelse med budsjettbehandlingen og i individuelle tilsetningssaker. Utvalget deltok også i den universitetsdebatten som ble ført om kjønnskvotering.

ÅPEN LINJE

Fransk feminism och kvinnoforsknings-imperialism

Ibland lär man sig ting och kommer till viktiga insikter i situationer som egentligen inte alls handlade om *det*. Dette hände mig då jag i höstas var på en internationell konferens om *Gender and Class* i Antwerpen. Jag hade inte lärt mig så mycket nytt på konferensen och insåg att vi under det senaste decenniet inte kommit särskilt mycket längre när det gäller förståelsen av relationen klass och kön.

Konferensens sista dag åt jag frukost ihop med Christine Delphy, fransk feminist och sociolog, i Norge känd kanske framförallt för sina analyser av kvinnors hemarbete i temer av mäns exploatering av kvinnors arbetskraft. Jag frågade henne hur situationen för kvinnoforskningen var i Frankrike, mot bakgrund av den internationella uppmärksamhet som fransk feminism av idag får. Hon stirrade på mig och sa; «Vilken feminism?» Därefter gav hon mig följande bild av den franska kvinnoforskningens situation.

I likhet med i andra länder försigår en

omfattande och varierande kvinnoforskning i Frankrike. Men endast en del, och en alldeles bestämd del, översätts till engelska och inlemmas i den internationella debatten. Det som översätts är det som utlänningar uppfattar som exotiskt, som något som de ej har. Genom att fokusera sig på «det annorlunda, speciella» och benämna detta som fransk feminism har *utländska* kvinnoforskare kommit att definiera fransk feminism internationellt. «*Ecriture feminine*», Kristeva, Irigaray, Cixous m. fl. det är vad man utanför Frankrikes gränser tror är fransk feminism. Definerat på detta sätt risikerar följaktligen Simone de Beauvoir att inte bli betraktad som feminist vilket blant annat nyligen hävdats i en amerikansk kvinnovetenskaplig tidskrift, helt enligt denna definitionslogik.

Konsekvenserna av denna imperialistiska definition av fransk feminism är att man i de internationella tidskrifterna och förlagen visar minst sagt bristande intresse för publicering av övrig fransk kvinnoforskning. Denna blir följaktligen inte översatt och då den inte ger upphov till internationellt renommé, har den svårt att få nationellt renommé, stöd och uppbackning – bl.a. från medelbeviljande organ.

Denna kritik av «*kvinnoforskningsimperialism*» gällde också mig personligen. Jag var en utav dem som fascinerats av den sk. franska feminismen och som i tal och skrift omedvetet bidragit till osynliggöring, via bortdefiniering, av övrig fransk kvinnoforskning. Och det är för att jag tror att vi är flera som har gjort och gör samma fel när vi använder oss av och/eller definierar kvinnoforskningen i andra länder, som jag skrivit följande «lärostycke». Hur skulle vi själva ha reagerat på motsvarande utländska definiering av «norsk feminism»?!

Karin Widerberg
forskningsleder,

Senter for kvinneforskning,
Universitetet i Oslo

PUBLIKASJONER

Bøker

Monna Nordhagen:
Vellykkede møter. Håndbok i møteadferd.
J.W. Cappelens Forlag a.s., Oslo 1989

Catherine Dai:
Bound Feet. Stories of Contemporary Taiwan.
Bookman Books Old., Taipei 1988.

Carlo Scipione Ferrero:
Erotikk med alle sanser.
Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1989.

Tidsskrifter

Acca - Aktuell kvinnelitteratur och Kultur, nr. 4, årg. 2, 1989

Ammenytt, nr. 3, 1989

Forum for utviklingsstudier, nr. 8-10, 1988

Forum for utviklingsstudier, nr. 1, 1989

Genders, No. 5, Summer 1989

Instraw News, No. 12, Summer 1989

Naistutkimustiedote, 3/89

Resources for Feminist Research (RFR/DRF), Vol. 18, No. 2, June 1989

Samtiden, nr. 4 1989

Syn og Segn, Hefte 3/1989

The Women's Review of Books, Vol. VI, No. 12, September 1989 & Vol. VII, No. 1, October 1989

Women of Europe, No. 60, June/july 1989

Artikler, hovedoppgaver, oversikter, prosjektnotater og rapporter

Hanne Alnes (ed.): «Study Conditions in Norway». Institute for Studies in Research and Higher Education. The Norwegian Research Council for Science and the Humanities (NAVFs utredningsinstitutt), 1989.

«Barnelitteratur.» Artikkelsamling fra et seminar i barnelitteraturforskning, Lysebu, 26.-28. januar 1989. Rapport nr. 16, Norsk senter for barneforskning, 1989.

GASAT 5, Gender and Science and Technology. Contributions to the Fifth International Conference, September 17-22, 1989. Volume 1: General and Pre-College. Volume 2: In College and at Work. Addendum: General, Pre-College, College and at Work. Technion - Israel Institute of Technology, Haifa, Israel.

Berit Hyllseth: «Nytte og danning – en motsetning? Universitet og samfunn i et historisk perspektiv». Melding 1989:3, NAVFs utredningsinstitutt.

Jeanne Frances I. Illo (ed.): «Gender Issues in Rural Development. A Workshop Report». Institute of Philippine Culture, Ateneo de Manila University, Quezon City, 1988.

Jeanne Frances I. Illo & Cynthia C. Veneracion: «Women and Men in Rainfed Farming Systems. Case Studies of Households in the Bicol Region». Institute of Philippine Culture, Ateneo de Manila University, Quezon City, 1988.

«Nordisk Ligestillingsamarbejde 1989-1993». Rapport fra officiel nordisk ligestillingskonferanse i Oslo, 3.-5. august 1988. Nordisk ministerråd 1989.

«Jentan høran». Årsskrift 1988, Vennesla Historielag.

«Women's Education Looks Forward. Programmes, Experiences, Strategies». UNESCO, Paris, 1989.

Solveig Bergman (ed.): «Women's Worlds». Finnish Contributions to the Third International Interdisciplinary Congress on Women, Dublin 1987. Institute of Women's Studies at Åbo Akademi University, 1989.

«Hvem snakker i NRK». Ligestillingsutvalgets rapport til kringkastingssjefen om kvinner og menns deltakelse i radio- og fjernsynsprogrammer i 1988. Utarbeidet av Ligestillingsutvalget i NRK, mars 1989.

Stipend til utlandet i 1990-1991. Statsstipend under kulturavtalene mellom Norge og andre land, samt en del andre stipend. Kulturavtalesekretariatet, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, 1989.

EGNE

PUBLIKASJONER

Arbeidsnotater

Arbeidsnotat nr. 5/79:

Lønnet og ulønnet omsorg.
En seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 2/81:

Kvinner, overgang og aldring.
Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 1/83:

Humanistisk konferanse om kvinneforskning. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/83:

Kvinneforskning for samfunnsplanlegging. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 3/83:

Kvinner og arbeid 1750–1914 i England og Frankrike. En oversikt over kvinnehistorisk forskning.

Arbeidsnotat nr. 1/84:

Nordisk Kvinnehistoriemøte, Oslo
20.–23. februar 1983. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 5/84:

Kvinner og helse. Bibliografisk oversikt.
Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 5/85:

NAVFs støtte til kvinnelige forskere og kvinneforskningen. Oppgaver og organisering etter 1986. *Opptrykk.*

Arbeidsnotat nr. 3/87:

1. norske seminar i medisinsk kvinneforskning.

Arbeidsnotat nr. 3/88:

Oversikt over samfunnsvitenskapelig forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 4/88:

Oversikt over humanistisk forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 5/88:

Kvinner i forskning, medisin, naturvitenskap og teknologi. Personoversikt. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 6/88:

Rekruttering av kvinner til forskning innen matematikk og fysikk. Rapport fra arbeidsmøte.

Arbeidsnotat nr. 1/89:

Makt og medvirkning.
Kvinneperspektiver i forskning om ledelse, organisasjon og styring (LOS).
Rapport fra en konferanse.

Arbeidsnotat nr. 2/89:

Kjellrun Baalsrud:
Jenter og data. En situasjonsrapport.

Øvrige numre er utgått!

Annet

Litteratur og arkiver i kvinneforskningen.
Av Mie Berg.

Elisabeth Fürst: *Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?* 1988.
Kr 85,-.

Tamar Bermann, Harriet Holter, Bjørg Aase Sørensen, Gro Hanne Aas:
På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspolitikken.
1988. Kr 85,-.

Aasta Hansteen. Tyve aars kamp. Tilbakeblikk og fremsyn. Red. Elisabeth Aasen.

Informasjonshefter
Generell del
Medisinske fag
Realfag

Humanistiske fag
Samfunnsfag
(Oppgi fagområde ved bestilling.)

Brosjyre om NAVFs sekretariat for kvinneforskning på engelsk. Brosjyren sier litt om kvinneforskning i Norge, om Sekretariatet og om NAVFs arbeid for likestilling.

Interesserte som skal på forskningsreise i utlandet, må gjerne ta brosjyren med.

Kontaktmøte om Sentre for kvinneforskning og kvinnestudier ved universitetene. Høvikodden, mars 1986. *Rapport.*

Informasjonsbrosjyren *Kvinner og forskning. Naturvitenskap og teknologi*

Samtlige publikasjoner kan fås ved henvendelse til NAVFs sekretariat for kvinneforskning.

Tidligere temanummer av Nytt om kvinneforskning

- 4/85: Kvinneres utviklingsmuligheter. *Kr 35,-*
- 5/86: Kvinner i ledelse - til hvilken pris? *Kr 35,-*
- 1/87: Ufrivillig barnløshet - det vanskelige tema. *Kr 35,-*
- 3/87: Kvinner i helsevesenet: Leger - pasienter - ledere. *Kr 35,-*
- 4/87: Nye bilder - ny virkelighet: Utviklingstrekk i samfunnsvitenskapelig kvinneforskning. *Kr 35,-*
- 5/87: Fra skattkammeret: Om kunnskapsproduksjon, litteratur, studenter og jubileum. *Kr 35,-*
- 1/88: Teologi, religionsvitenskap: Kvinneres plass i tradisjonsformidlingen. *Kr 35,-*
- 2/88: Brundtland-kommisjonens rapport - en feministisk kritikk. *Kr 35,-*
- 3/88: En mer kvinnerettet bistand - forskning som grunnlag. *Kr 35,-*
- 4/88: Kvinner i primærnæringene - reindrift, fiskeri og landbruk. *Kr 40,-*
- 5/88: Teknologi: Flere kvinner - en annerledes vitenskap? *Kr 35,-*
- 1/89: Forskningspolitisk debatt og kvinneforskningens framtid. *Kr. 35,-*
- 2/89: Språk, kjønn og kvinnelighet. Kvinneforskningens bidrag. *Kr. 35,-*
- 3/89: Forholdet mellom kjønnene: Mer likestilling - nye motsetninger? *Kr. 35,-*

Øvrige numre er utsolgt!

Bestilles fra NAVFs sekretariat for kvinneforskning,
Sandakervn. 99, 0483 Oslo 4. Tlf.: (02)15 70 12

Bekjentgjøring

NFU-PRISEN 1990

NOK 10.000

Norsk Forening for Utviklingsforskning (NFU) vil dele ut en pris på NOK 10.000,- til den beste vitenskapelige artikkelen i Norge i 1990 innenfor temaet

u-landsrelatert utviklingsforskning

Prisen tildeles **ynge forsker/stipendiat** eller **hovedfags-/magistergradsstudent**. Både nordmenn og utlendinger som er bosatt i Norge kan delta.

Prisen utdeles på **NFUs årskonferanse/EADI-konferansen i Oslo 27-30 juni 1990** (EADI = European Assosiation of Development Research and Training Institutes).

Redaksjonskomiteen i **Forum for utviklingsstudier** vil vurdere de innsendte artiklene.

Tidsfrist: 20. april 1990

Språk: Norsk eller engelsk

Lengde: Maksimum 20 A4-sider

Nærmere opplysninger kan fåes ved henvendelse til Håkon Lein, tel. 05-95 93 66, Anne Kristin Sydnes, tel. 02-55 50 24 eller Thora Holter, tel. 02-62 20 02.

Artikkelen sendes i publiserbar stand til:

NORSK FORENING FOR UTVIKLINGSFORSKNING

PB 9
5036 FANTOFT

Feministiska artiklar

I HÄFTEN

- Eva Bohm** *40-talskvinna* (Om fyrtyotalisternas syn på kvinnofrigörelse) i 3/88
- Karin Boye** *Språket bortom logiken* i 2/87
- Catherine Sandbach Dahlström** *Dekonstruktion och feminism* (Om aktuell diskussion inom kvinnolitteraturforskning) i 1/88
- Cécile Dauphin m fl** *Annales och kvinnohistoria* (Om fransk, historisk kvinnoforskning) i 4/87
- Gunilla Domellöf** *Karin Boye som kritiker* i 2/87
- Maud Landby Eduards** *Kvinnoförtrycket – om dess uttryck och orsaker* (Rec-art av *Feminism och Marxism. En kärlekshistoria med förhinder*) i 1/87
- Margaretha Fahlgren** *Drömmen om den allomfattande moderligheten* (Kritisk granskning av Nancy Chodorows teorier) i 1/88
- Hillevi Ganetz** *She was only sixteen* (Om ungdomskulturforskning ur kvinnoperspektiv) i 4/87
- Gro Hagemann** *Kvinnohistoria – Politik eller vetenskap* i 3/88
- Anna G Jónasdóttir** *Gemensamt och specifikt i kvinnoförtrycket* (Om olika nivåer inom teorier om kvinnoförtryck) i 2/88
- Anna G Jónasdóttir** *Patriarkat, marxism och tvåsystemteori* (Kritisk genomgång av Heidi Hartmanns bidrag till den feministiska teoribildningen) i 4/87
- Gerd Lindgren** *Våld och samhällsordning* (Om kvinnomisshandel och samhällsordning) i 1/89
- Nina Lykke** *Skönheten, godheten och det teknologiska vidundret* (Om Mary Shelleys *Frankenstein* ur kvinnoperspektiv) i 3/87
- Carole Pateman** *Den patriarkala begreppsförvirringen* (Om patriarkatsbegreppet och dagens könsbaserade samhällskontrakt) i 4/88
- Bente Rosenbeck** *Den mytiska biologin* (Om biologin som ideologi) i 1/89
- Joan W Scott** *Om språk, socialt kön och arbetarklassens historia* i 1/89
- Birgitta Svanberg** *Feminism och antinazism hos Agnes von Krusenstjerna* i 3/86
- Louise Waldén** *Den tidskrävande onyttighetens betydelse* (Om kvinnoarbetets flytande gränser) i 2/88

Lösnummer 35:–/45:–; prenumeration 1989 155:– (stud 130:–); vid köp av flera årgångar ger vi rabatt. Postgironummer 40 94 57 – 9

häften
KRITISKATM STUDIER

Tomtebogatan 34, S–113 38 STOCKHOLM, tel: 08/34 36 89

ENDELIG ER KATALOGEN HER

60 norske kulturtidsskrifter
servert på ett brett

Leter du forgyeves etter grunnleggende artikler i dagsavisene?
Ønsker du mer aktuelt stoff enn det du får i en bok?
I tidsskriftene finner du stoffet du ikke finner andre steder.

Fyll ut kupongen og få katalogen **NORSKE KULTURTIDSSKRIFTER 1990 GRATIS** hjem i posten!

Ja, jeg ønsker katalogen **NORSKE KULTURTIDSSKRIFTER 1990 GRATIS** tilsendt!

Navn.....
Adresse.....
Postnr.....
Poststed.....

(SKRIV TYDELIG ! BRUK GJERNE BLOKKBOKSTAVER)

Kulturtidsskriftene
holder deg
orientert om:

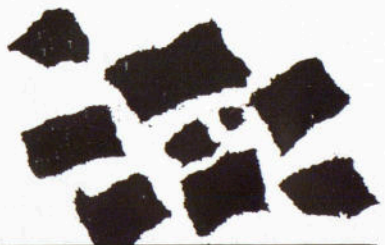

Litteratur
Billedkunst
Husflid
Teater
Film

Rock
Klassisk musikk
Jazz
Filosofi
Religion
Historie
Samfunns-
spørsmål
Fredsarbeid
Miljø
Kvinnesak
Og en masse
andre temaer....

Kan sendes
ufrankert i
Norge
Adressaten
vil betale
portoet..

SVARSENDING
Avtalenr. 129 000 / 219H
Norsk Tidsskriftforum
St. Olavs plass postkontor
0130 OSLO 1

BIDRAGSYTERE

Agnes Andenæs, forsker, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo, Pb. 1096 Blindern, 0317 Oslo 3. Tlf. (02) 45 42 61.

Kari Fasting, rektor, Norges idrettshøgskole, Pb. 40 Kringsjå, 0807 Oslo 8. Tlf. (02) 23 46 85.

Elisabeth L. Først, stipendiat, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo, Pb. 1096 Blindern, 0317 Oslo 3. Tlf. (02) 45 42 61.

Jorid Hovden, amanuensis, Finnmark distriktshøgskole, 9500 Alta. P.t. Institute for Sports and Human Performance, 1479 Moss St., Eugene, Oregon 97 403, USA. Tlf. (503) 686 4114.

Arja Laitinen, idrettssosiolog, Department of Social Science of Sports, Faculty of Sports and Health Sciences, University of Jyväskylä, Seminaarinkatu 15, SF 40100 Jyväskylä, Finland. Tlf. 095-358 292 305.

Gerd von der Lippe, forsker, Telemarksforskning-Bø, 3800 Bø i Telemark. Tlf. (03) 95 04 99.

Kirsti Pedersen, forsker, Finnmarksforskning, 9500 Alta. Tlf. (084) 34 011.

Bente Wold, dr. psychol., NAVF-stipendiat, Institutt for sosial- og organisasjonspsykologi, Universitetet i Bergen, Øisteinsgate 3, 5007 Bergen. Tlf. (05) 21 31 90/91.

Adresse:

OSLO DISTRIKTENES UTBYGGINGS-
FONN, BIBLIOTEKET
POSTBOKS 6360 ETTERSTAD
0604 OSLO 6

Returadresse:
NAVFs sekretariat
for kvinneforskning
Sandakerveien 99
0483 OSLO 4

OVERSIKT OVER
HUMANISTISK FORSKNING
OM KVINNER

Litteratur og prosjekter

Arbeidsnotat 4/88

NAVFs sekretariat
for kvinneforskning

OVERSIKT OVER
SAMFUNNSVITENSKAPELIG
FORSKNING OM KVINNER

Litteratur og prosjekter

Arbeidsnotat 3/88

NAVFs sekretariat for
kvinneforskning

Pris kr 40,-. Fås kjøpt ved henvendelse
til NAVFs sekretariat for kvinneforskning.

ISSN: 0333-0265

Mytt om kvinneforskning nr. 4/89